

Waar komen de schoolverlaters van het Middelbaar Technisch Onderwijs terecht? : De uitstroom en bestemming van het schooljaar 1990/1991

Citation for published version (APA):

Wieling, M. H., van de Loo, P. J. E., & van der Velden, R. K. W. (1993). *Waar komen de schoolverlaters van het Middelbaar Technisch Onderwijs terecht? : De uitstroom en bestemming van het schooljaar 1990/1991*. Stichting Landelijk Dienstverlenend Centrum voor Studie- en Beroepskeuzevoorlichting. Registratie van Uitstroom en Bestemming van Schoolverlaters (RUBS) ROA External Reports

Document status and date:

Published: 01/01/1993

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

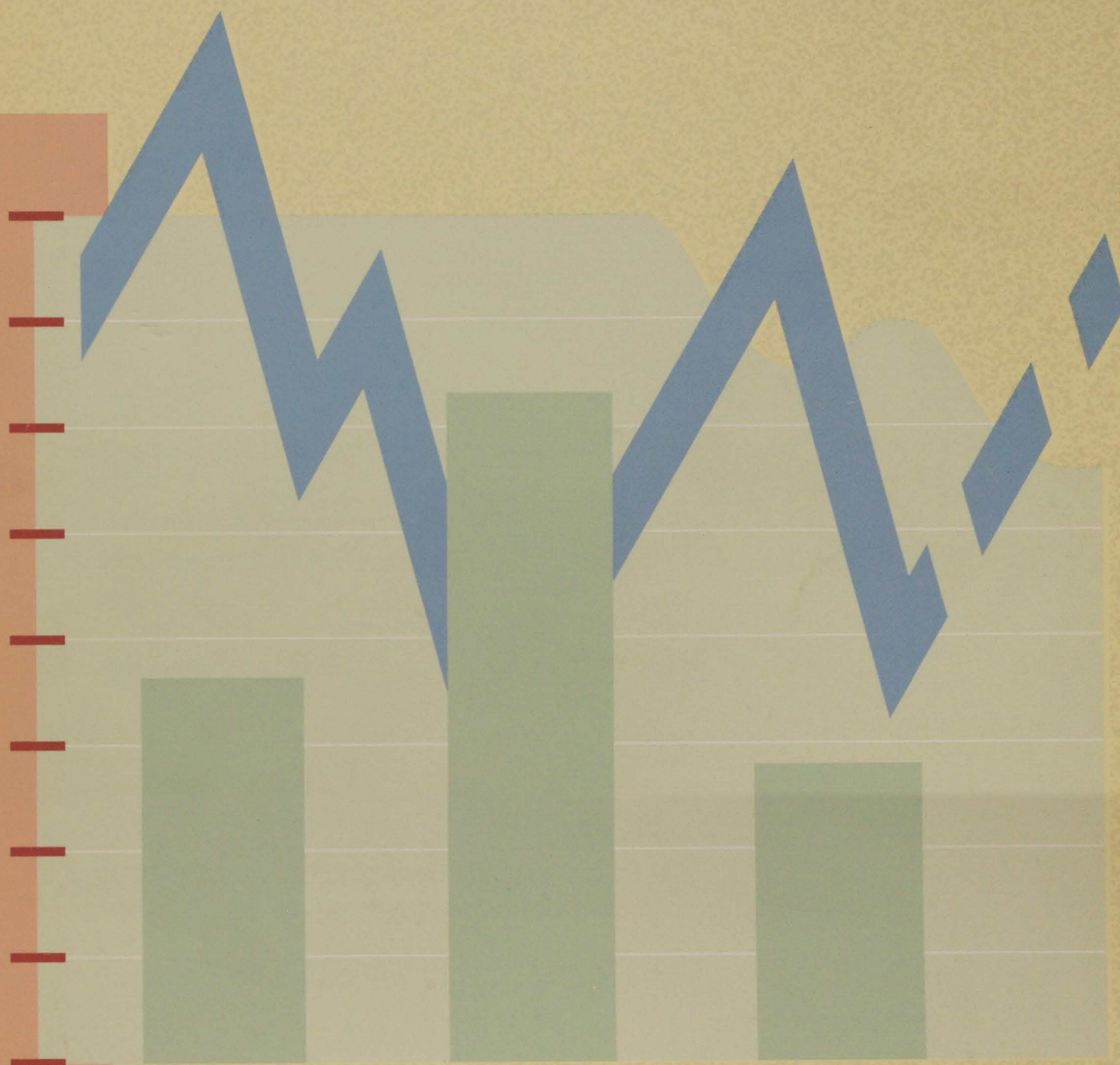
Download date: 05 May. 2023

Registratie van Uitstroom en Bestemming van Schoolverlaters

**Waar komen de schoolverlaters van het
Middelbaar Technisch Onderwijs terecht?**

*de uitstroom en bestemming
van het schooljaar 1990-1991*

**WAAR KOMEN DE SCHOOLVERLATORS VAN HET
MIDDELBAAR TECHNISCH ONDERWIJS TERECHT?**

- De uitstroom en bestemming van het schooljaar 1990/1991 -

M.H. Wieling

P.J.E. van de Loo

R.K.W. van der Velden

RESEARCHCENTRUM VOOR
ONDERWIJS EN ARBEIDSMARKT

Faculteit der Economische Wetenschappen
Rijksuniversiteit Limburg

Uitgave:

STICHTING LANDELIJK DIENSTVERLENEND CENTRUM
VOOR STUDIE- EN BEROEPSKEUZEVOORLICHTING

Leeuwarden, mei 1993

COLOFON

CIP-gegevens Koninklijke Bibliotheek, Den Haag

Wieling, M.H.

Waar komen de schoolverlaters van het middelbaar technisch onderwijs terecht? : de uitstroom en bestemming van het schooljaar 1990-1991 / M.H. Wieling, P.J.E. van de Loo, R.K.W. van der Velden. - Leeuwarden : Stichting LDC

Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, de Stichting Landelijk Dienstverlenend Centrum voor Studie- en Beroepskeuzevoorlichting en het Landelijk COA-Beraad uitgevoerd door het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) te Maastricht in samenw. met het Servicebureau Schoolverlatersinformatie te Amsterdam. - Met lit. opg.

ISBN 90-73754-10-0

Trefw.: schoolverlaters / arbeidsmarkt en MTO.

Vormgeving omslag

Rob Bulder, Rotterdam

Realisatie

Stichting LDC, Leeuwarden

Druk

Ten Brink bv, Meppel

Jaar van uitgave

1993

© Copyright Stichting LDC, Leeuwarden, 1993

Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Stichting LDC. In geval van overname van datamateriaal moet de bron worden vermeld.

Besteladres

LDC-Publikaties

Postbus 1064

7940 KB MEPEL

tel. 05220 - 5 46 46

Prijs

f 54,50 incl. portokosten

f 125,= incl. portokosten indien tevens het rapport 'Waar komen onze schoolverlaters terecht?', ISBN 90-73754-09-7, wordt besteld.

TEN GELEIDE

Een goede aansluiting tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt is maatschappelijk van veel belang. Merkwaardigerwijs zijn hierover weinig cijfers en analyses voorhanden. Het is dan ook verheugend dat de initiatieven en gezamenlijke inspanningen van verschillende financiers op zowel regionaal als landelijk niveau nu hebben geresulteerd in een rijke dataset over 'de Registratie van de Uitstroom een Bestemming van Schoolverlaters' (RUBS) uit het schooljaar 1990/1991. In dit rapport wordt een gedetailleerde analyse gepresenteerd over de bestemming van schoolverlaters uit het Middelbaar Technisch Onderwijs. De bestemming van deze schoolverlaters is geregistreerd als werkzoekend, studerend in een vervolgopleiding of werkzaam in een bepaald beroep op de arbeidsmarkt.

Het behoeft weinig betoog dat de in dit rapport aangeboden analyse van de verzamelde schoolverlatersgegevens zich leent voor verschillende toepassingen. Ik wil er enkele bij naam noemen. Op de eerste plaats het landelijke onderwijsbeleid. Gezien de bijzondere aansluitingsproblemen in de technische sector heeft het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen juist voor deze sector opdracht gegeven tot een gedetailleerde analyse van de aansluiting tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt. Ook voor de scholingsplanning en de arbeidsvoorziening in de regio en op landelijk niveau zijn de gepresenteerde gegevens interessant. Een derde toepassing is die voor de vacaturevervulling en het 'human resources' beleid van werkgevers in de techniek. In een tijd van toenemende 'ontgroening' zullen de kwantitatieve discrepanties op de arbeidsmarkt immers alleen maar toenemen. Analyses over de bestemming van schoolverlaters, met name ook over bestemmingen waarvoor de gevolgde opleiding niet primair is bedoeld, kunnen bijdragen aan een vermindering van deze discrepanties. Ten vierde, geeft het onderzoek ook inzicht over de inhoudelijke afstemming tussen de onderwijsprogramma's en de kennis en vaardigheden die door de werkgevers worden gevraagd. In dit opzicht is de rapportage interessant voor schooldirecties en kan er een bijdrage worden geleverd aan een kwalitatief betere aansluiting tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt.

Tenslotte, wil ik de toepassingen voor de studie- en beroepskeuzevoorlichting niet onvermeld laten. De schoolverlatersgegevens in dit rapport geven een beeld van de gemaakte keuzes voor vervolgstudies en de eerste bestemmingen van de huidige schoolverlaters uit het Middelbaar Technisch Onderwijs op de arbeidsmarkt. Het lijkt mij een verrijking van de keuzebegeleidingspraktijk van intermediairs indien zij bij de advisering van de huidige cliënten gebruik maken van dit materiaal. Ik hoop dan ook dat dit rapport bij de adviseurs van arbeidsbureaus en de AOB's (Adviesbureaus voor Opleiding en Beroep) alsmede bij de decanen verbonden aan schoolinstellingen in een behoefte voorziet.

Mede namens het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen,
De directeur van de Stichting Landelijk Dienstverlenend Centrum voor Studie- en Beroepskeuze-
voorlichting,

drs. E.C. van de Beek

INHOUDSOPGAVE

bladzijde

VOORWOORD	i
1. INLEIDING	1
2. OPZET RUBS-PROJECT	5
2.1. Inleiding	5
2.2. Opzet	5
2.3. Dekkingsgraad en respons	6
2.4. Herweging naar landelijke cijfers	8
3. PERSOONSKENMERKEN EN OPLEIDINGSACHTERGROND	10
3.1. Inleiding	10
3.2. Persoonskenmerken	10
3.3. Opleidingsachtergrond	12
4. UITSTROOM EN BESTEMMING	14
4.1. Inleiding	14
4.2. Uitstroom en bestemming	14
5. VERVOLGONDERWIJS	20
5.1. Inleiding	20
5.2. Regulier vervolgonderwijs	20
5.3. Leerlingwezen en in-service opleidingen	21
6. ARBEIDSMARKTINTREDE	23
6.1. Inleiding	23
6.2. Intredewerkloosheid	23
6.3. Wijze van functieverwerving	24
6.4. Werkloosheid	26
6.5. Zoekgedrag van werkenden	27
7. KENMERKEN VAN HET WERK	29
7.1. Inleiding	29
7.2. Beroepen	29
7.3. Branches	33
7.4. Functiekenmerken	38

8.	KWALITATIEVE AANSLUITING VAN DE OPLEIDING	45
8.1.	Inleiding	45
8.2.	Oordeel over aansluiting tussen opleiding en beroep	46
8.3.	Oordeel over aansluiting tussen opleiding en vervolgopleiding	48
8.4.	Aanvullende opleidingen en cursussen	50
9.	MARKTPOSITIE VAN OPLEIDINGSRICHTINGEN	52
	LITERATUUR	56
	BIJLAGE I: AANVULLENDE TABELLEN	57
	BIJLAGE II: SCHATTINGSRESULTATEN MULTIVARIATE ANALYSES	69
	BIJLAGE III: VRAGENLIJST (MBO, HAVO EN VWO) RUBS 1992	76

VOORWOORD

Sinds enkele jaren vindt op initiatief van de Contactcentra voor Onderwijs en Arbeid (COA's)* en mede gefinancierd vanuit het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en het Centraal Bestuur voor de Arbeidsvoorziening (CBA) een registratie plaats van de uitstroom en bestemming van schoolverlaters uit het voortgezet onderwijs. Voor het uitvoeringsjaar 1992 heeft de landelijke opdrachtverlening voor RUBS (Registratie Uitstroom en Bestemming van Schoolverlaters) plaatsgevonden vanuit de Stichting Landelijk Dienstverlenend Centrum voor Studie- en Beroepskeuzevoorlichting (LDC) en het Landelijk COA-Beraad. Het LDC fungeerde in deze opzet mede als opdrachtgever namens het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen. Het landelijk COA-Beraad fungeerde als opdrachtgever namens de COA's, die de inbreng van regionale middelen in het project verzorgen. De landelijke projectleiding was in handen van het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) dat ook de wetenschappelijke taken in het project verzorgde. De organisatie van de dataverzameling en -verwerking is uitgevoerd door het Servicebureau Schoolverlatersinformatie, onderdeel van de V.O.F. Velthuysen, Toppen en Van Iren, te Amsterdam. In het RUBS-onderzoek vindt de verzending van de vragenlijsten plaats via de scholen. De COA's verzorgen in deze opzet de contacten met de scholen.

Over de resultaten van RUBS 1992 is door het Servicebureau Schoolverlatersinformatie gerapporteerd in de vorm van (vertrouwelijke) standaard instellings- en regiorapportages die door de COA's worden aangeboden aan de deelnemende scholen. Het ROA heeft de onderhavige sectorrapportage voor het Middelbaar Technisch Onderwijs opgesteld en stelt daarnaast een rapportage samen die een overzicht geeft van de uitstroom en bestemming van schoolverlaters van alle in de enquête betrokken opleidingscategorieën. Het onderzoek is uitgevoerd door drs. M.H. Wieling en drs. P.J.E. van de Loo. De projectleiding was in handen van dr. R.K.W. van der Velden. Verder hebben aan het onderzoek meegewerkt drs. R.J.P. Dekker en drs. G.W.M. Ramaekers. J.M.J.A. Pisters, A.M. Kleijnen en J.A. Ie hebben geassisteerd bij de verwerking en analyse van de gegevens.

Gedurende het onderzoek heeft een projectteam, bestaande uit drs. G.R. de Wit (LDC), drs. H.J.J. Groothuis en drs. D. Versloot (beiden Landelijk COA-beraad) de werkzaamheden van het ROA en het Servicebureau Schoolverlatersinformatie begeleid. De concept-rapportage is voorgelegd aan een klankbordgroep bestaande uit drs. G.R. de Wit, drs. H.J.J. Groothuis, drs. J.L. Fokkema, drs. M. Wegerif, H.M. Claassen, drs. P.C. van den Dool en N.M. Ridders. Daarnaast zijn adviezen ontvangen van J.J. Rutjes en drs. J.C. Toppen van het Servicebureau Schoolverlatersinformatie. We danken alle betrokkenen voor hun medewerking aan het onderzoek.

* Met ingang van 1 januari 1993 zijn de COA's opgegaan in de Adviesbureaus voor Opleiding en Beroep (AOB's).

1. INLEIDING

Vanuit een tweetal belangrijke invalshoeken is er behoefte aan informatie omtrent de situatie waarin schoolverlaters na het verlaten van hun opleiding terecht komen. Allereerst hebben de scholen en opleidingen behoefte aan informatie over de bestemming van opeenvolgende jaargangen schoolverlaters, gezien vanuit de doelstellingen van de scholen en opleidingen vanwaar zij uitstromen. In dit kader wordt ook wel gesproken van extern rendement. Daarnaast is de informatie over de intrede van nieuwkomers op de arbeidsmarkt van belang, vanuit de kwalificatiebehoeften in de maatschappij als geheel en in de verschillende sectoren en beroepsdeelmarkten in het bijzonder (Van Laarhoven en Waslander, 1990).

Door een systematische registratie van de uitstroom en bestemming van schoolverlaters kan meer inzicht worden verkregen in de positie van schoolverlaters korte tijd na het verlaten van een opleiding. Op basis van deze gegevens kan enerzijds meer informatie worden verkregen in het aandeel schoolverlaters van het voortgezet onderwijs dat naar een vervolgopleiding gaat en welke vervolgopleidingen (voltijd of deeltijd) deze schoolverlaters kiezen. Anderzijds verschaft schoolverlatersinformatie meer inzicht in de directe aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de arbeidsmarkt, waarbij ook regionale verschillen naar voren kunnen komen. Indien voortijdige schoolverlaters in deze registratie worden meegenomen, kan bovendien meer inzicht worden verkregen in de kansen van deze groep schoolverlaters. De informatie die wordt verkregen via een dergelijke registratie kan worden ingepast bij de studie- en beroepskeuzevoorlichting. Daarnaast kunnen de overheid en intermediaire instellingen van de gegevens gebruik maken bij *ondermeer de planning van school- en opleidingsvoorzieningen, bij de arbeidsbemiddeling en bij het arbeidsvoorzieningsbeleid*. Tevens wordt hiermee de scholen de gelegenheid geboden de opleidingen waar nodig af te stemmen op de arbeidsmarktbehoeften. Bovendien kan de werving en planning van personeel door bedrijven beter worden afgestemd op recente ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en in het onderwijs.

Om aan deze informatiebehoefte tegemoet te komen is enkele jaren geleden het initiatief genomen tot het RUBS-project (Registratie van Uitstroom en Bestemming van Schoolverlaters). Het RUBS-project is een grootschalig onderzoek waarmee een periodiek herhaalde registratie van de uitstroom en bestemming van gediplomeerde en voortijdige schoolverlaters uit het voltijd onderwijs wordt beoogd. Het voornaamste onderdeel vormt een schriftelijke enquête onder schoolverlaters van het algemeen voortgezet onderwijs (AVO), het lager beroepsonderwijs (LBO) en middelbaar beroepsonderwijs (MBO), een klein jaar na het beëindigen van de opleiding. Het doel van deze enquête is het achterhalen van de 'eerste bestemming' van de schoolverlaters, waardoor enerzijds een actueel beeld wordt verkregen van de positie op de arbeidsmarkt van de schoolverlaters en de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt voor bepaalde opleidingscategorieën en anderzijds meer inzicht wordt verkregen in de bestemming in het vervolgonderwijs.

Reeds in het voorjaar van 1987 presenteerden de Contactcentra voor Onderwijs en Arbeid (COA's) van een zestal provincies het projectplan RUBS, naar aanleiding van een voorstel dat

oorspronkelijk naar voren is gebracht door de heer B.M.J. Hermans van de Landelijke Commissie Academische Studievoorzichting (LCAS). Omdat de toekenning van een landelijke subsidie lang op zich liet wachten, besloten vijf COA's in januari 1988 het project, met behulp van regionale subsidiënten, op eigen initiatief te starten. In mei 1988 werd aan bijna 13.000 schoolverlaters uit het voortgezet onderwijs een vragenlijst toegestuurd. In oktober 1988 stelden het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid een subsidie beschikbaar ten behoeve van de uitvoering van het landelijk gedeelte van het RUBS-project in 1989. De landelijke subsidie werd toegekend aan het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA), dat zich bereid had getoond de landelijke coördinatie van deze pilot study op zich te nemen. Het Instituut voor Onderwijsonderzoek RION kreeg de opdracht om het project wetenschappelijk te begeleiden. Het aantal deelnemende COA's breidde zich uit tot 11 en in het voorjaar van 1989 werden ruim 41.000 schoolverlaters benaderd. Omdat een belangrijk deel van de financiering van RUBS afhankelijk was van regionale opdrachtgevers (met name de Regionale Besturen voor de Arbeidsvoorziening (RBA's), provincies en enkele grote gemeenten) verschilde de steekproef sterk per provincie. Met behulp van de landelijke middelen werd het Middelbaar Dienstverlenings- en Gezondheidszorgonderwijs (MDGO) als enige opleidingstype door alle deelnemende COA's in het project betrokken. Deze landelijke subsidie was bedoeld voor één meting en liep tot februari 1990.

Daarna zou aan de hand van de evaluatie worden beslist of RUBS moest worden voortgezet. Omdat het tijdelijk stopzetten van het project niet wenselijk werd geacht, besloten de COA's om het project, in afwachting van de beslissingen op landelijk niveau, op eigen kracht voort te zetten. Inmiddels hadden alle 13 COA's zich bij het project aangesloten. In het voorjaar van 1990 vond de derde RUBS-enquête plaats, wederom op eigen initiatief van de COA's, dit keer onder ongeveer 45.000 schoolverlaters. De opdracht voor de vierde RUBS-enquête in 1991 was afkomstig van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en het Centraal Bestuur voor de Arbeidsvoorziening (CBA). De uitvoering ervan werd door het COA Rijndelta uitbesteed aan het Servicebureau Schoolverlatersinformatie. In dit jaar betrof de RUBS-enquête ongeveer 54.000 schoolverlaters. Ook nu werd slechts één opleidingstype door alle COA's in het project betrokken, dit keer het Middelbaar Economisch en Administratief Onderwijs (zie Lodder, Ramaekers en Van der Velden, 1991). Bij het RUBS-project van 1992 is voor het eerst met behulp van landelijke subsidies een landelijke steekproef gerealiseerd over de volle breedte van het AVO, LBO en MBO. Doordat enkele RBA's regionale subsidies beschikbaar hebben gesteld, zijn daarnaast in de desbetreffende RBA-gebieden additionele metingen uitgevoerd. In totaal zijn in het voorjaar van 1992 ongeveer 80.000 schoolverlaters benaderd. Naast de voorliggende rapportage over de uitstroom en bestemming van schoolverlaters van het Middelbaar Technisch Onderwijs verschijnt een algemene rapportage die een overzicht geeft van de uitstroom en bestemming van schoolverlaters voor alle in de enquête betrokken opleidingscategorieën (zie Wieling, Van de Loo en Van der Velden, 1993).

Voorafgaand aan de presentatie van de onderzoeksresultaten wordt in hoofdstuk 2 de dataverzameling beschreven van de RUBS-enquête 1992 en de respons voor het Middelbaar Technisch Onderwijs in het bijzonder. Bovendien wordt aangegeven op welke wijze de

herweging van de enquêtegegevens naar landelijke gegevens heeft plaatsgevonden. In de daaropvolgende hoofdstukken worden de enquêteresultaten gepresenteerd met betrekking tot de in 1992 geënquêteerde schoolverlaters van het Middelbaar Technisch Onderwijs. Dit betreft alle schoolverlaters uit het MBO-technisch en de schoolverlaters van de technische richtingen van het kort middelbaar beroepsonderwijs (KMBO). Binnen deze twee opleidingsclusters, KMBO- en MBO-technisch, wordt een aantal opleidingsrichtingen onderscheiden en worden zowel gediplomeerde als voortijdige schoolverlaters in de analyses betrokken. Tot de gediplomeerde schoolverlaters worden diegenen gerekend die met een diploma, deelcertificaat of getuigschrift de opleiding hebben verlaten. Indien een schoolverlater een opleiding in een studiejaar zonder diploma heeft verlaten wordt hij of zij tot de voortijdige schoolverlaters gerekend¹. Dat betekent dat iemand ook als ongediplomeerde wordt geclassificeerd indien men de opleiding, bijvoorbeeld door verhuizing, aan de ene school afbreekt en aan een andere school voortzet. Met betrekking tot deze rapportage moet daarbij worden opgemerkt dat de gegevens die betrekking hebben op de gediplomeerde schoolverlaters per opleidingsrichting worden gepresenteerd, terwijl de resultaten van de ongediplomeerden per opleidingscluster (KMBO- en MBO-technisch) worden beschreven². Daarbij moet worden opgemerkt dat tot de categorieën "overig" bij beide opleidingsclusters de schoolverlaters worden gerekend die afkomstig zijn uit richtingen die niet expliciet worden onderscheiden en de schoolverlaters waarvan de richting onbekend is.

De verdere opzet van dit verslag is als volgt. In hoofdstuk 3 worden de onderzochte schoolverlaters beschreven aan de hand van een aantal persoonskenmerken en op basis van de genoten vooropleiding. Hoofdstuk 4 gaat in op de bezigheden van de schoolverlaters één jaar na het verlaten van de opleiding. Naast de bestemming van de schoolverlaters op landelijk niveau wordt er ook ingegaan op regionale verschillen in de bestemming van de schoolverlaters en op de invloed van de vooropleiding op de bestemming. Bovendien verschaft hoofdstuk 4 informatie omtrent eventuele wijzigingen in de bestemming in het eerste jaar na het verlaten van de opleiding. In hoofdstuk 5 komt de vervolgopleiding van schoolverlaters die verder zijn gaan studeren aan bod. Hierbij kan een onderscheid worden gemaakt tussen voltijd onderwijs en deeltijd onderwijs in de vorm van leerlingwezen en in-service opleidingen. Hoofdstuk 6 behandelt de intrede op de arbeidsmarkt aan de hand van de tijd die men nodig heeft gehad om de eerste baan te vinden en het werkloosheidspercentage op het moment van de meting. Daarbij wordt eveneens ingegaan op de wijze waarop de werkende schoolverlaters een baan hebben gevonden en waarop de werkloze en werkende schoolverlaters op het moment van de meting naar (ander) werk zoeken. In hoofdstuk 7 wordt nader ingegaan op enkele kenmerken

-
1. Daarbij worden de schoolverlaters die in het eerste of tweede jaar van het LBO en in de brugklas van het AVO hun opleiding voortijdig verlaten niet meegenomen in de onderzoekspopulatie.
 2. Vanwege het feit dat de gegevens van de gediplomeerde schoolverlaters zijn teruggewogen naar opleiding en regio en er bij de voortijdige schoolverlaters geen weging heeft plaatsgevonden, worden er slechts totalen per opleidingscluster gepresenteerd, waarbij bovendien een onderscheid tussen afgestudeerden en ongediplomeerden wordt gehandhaafd.
Vanwege de betrouwbaarheid van de resultaten worden slechts die opleidingscategorieën in de beschrijving van de verschillende analyses betrokken waarvoor de celvulling 25 of meer schoolverlaters bedraagt.

van het werk: het beroep dat men uitoefent, de branche waarin men werkzaam is en een aantal functiekenmerken. Het oordeel over de opleiding en een evaluatie van de aansluiting tussen de opleiding en de bezigheden op het moment van enquêteren komt in hoofdstuk 8 aan de orde. In hoofdstuk 9 wordt de positie die de verschillende opleidingsrichtingen innemen op de arbeidsmarkt getypeerd op basis van een beperkt aantal indicatoren.

2. OPZET RUBS-PROJECT

2.1. Inleiding

In dit hoofdstuk zal eerst in het kort worden ingegaan op de opzet van het RUBS-project van 1992. Vervolgens wordt een beschrijving gegeven van het aantal scholen en schoolverlaters dat heeft deelgenomen in de RUBS-enquête van 1992. Aangezien bij de steekproeftrekking is getracht een evenwichtige verdeling van de steekproef naar opleidingscluster en regio te waarborgen, kunnen kleinere opleidingsclusters en regio's oververtegenwoordigd zijn. Derhalve is het databestand naderhand weer 'teruggewogen' naar de landelijke verdeling. In paragraaf 2.4 wordt op deze herweging nader ingegaan.

2.2. Opzet

Zoals reeds in hoofdstuk 1 is vermeld, wordt het voornaamste gedeelte van het RUBS-project gevormd door een grootschalige schriftelijke enquête onder gediplomeerde en voortijdige schoolverlaters van het voortgezet onderwijs ongeveer één jaar na het verlaten van de school. In dit RUBS-project zijn derhalve in het voorjaar van 1992 schoolverlaters benaderd die in het schooljaar 1990/1991 een opleiding in het voortgezet onderwijs hebben verlaten. In de opzet van het RUBS-project worden scholen in het AVO, LBO en MBO door de regionale COA's benaderd om deel te nemen aan het onderzoek. De meewerkende scholen zorgen daarbij zelf voor het uitzetten van de vragenlijsten bij hun eigen oud-leerlingen. Dit heeft als voordeel dat oud-leerlingen eerder geneigd zullen zijn aan een onderzoek van hun 'eigen' school mee te werken dan aan een enquête die wordt gehouden door een voor hen onpersoonlijke instantie. Het nadeel is echter dat het uitzetten van de enquête daardoor mede afhankelijk is van de bereidheid van scholen om te participeren in het RUBS-project en van de kwaliteit van de administraties van de scholen.

Het doel van het RUBS-project is het achterhalen van de 'eerste bestemming' van schoolverlaters uit het voltijd dagonderwijs van het AVO, LBO en MBO. Daartoe zijn twee vragenlijsten enerzijds voor het MAVO en LBO en anderzijds voor het HAVO, VWO en MBO (zie bijlage III) opgesteld waarbij met betrekking tot de volgende aspecten informatie wordt verzameld:

- persoonskenmerken (leeftijd, geslacht, etnische herkomst, woonplaats);
- gevolgde opleiding en vooropleiding (diplomabezit en studieduur);
- de (voornaamste) bezigheid die men op het moment van de meting verricht;
- (indien van toepassing) de vervolgopleiding die men op het moment van de meting volgt;
- (indien van toepassing) de opleiding in het leerlingwezen of de in-service opleiding die men op het moment van de meting volgt;
- (indien van toepassing) kenmerken van de baan (beroep, branche, bedrijfsgrootte, vestigingsplaats, dienstverband, soort contract, aantal uren, netto inkomen, functievereisten, vindkanalen);
- het zoeken naar (ander) werk (zoekkanalen, inschrijving bij arbeidsbureau,

- beschikbaarheid);
- het volgen van aanvullende opleidingen of cursussen;
- aansluiting opleiding bij bezigheid op het moment van de meting en oordeel over de opleiding.

Voordat wordt ingegaan op de resultaten van deze enquête zal eerst de deelname van scholen en schoolverlaters aan de orde komen en zal worden beschreven hoe de gegevens zijn herwogen naar de landelijke verdeling van opleiding en regio.

2.3. Dekkingsgraad en respons

Tabel 2.1 geeft inzicht in de dekkingsgraad van de schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch in het RUBS-onderzoek van 1992. In deze tabel zijn uitsluitend de uitgezette vragenlijsten onder gediplomeerde schoolverlaters betrokken. Ten aanzien van het KMBO-technisch geldt dat 35% van de scholen aan het onderzoek heeft meegewerkt. Het dekkingspercentage bij de gediplomeerden ligt hier met 19% duidelijk onder. Dit komt waarschijnlijk doordat er relatief veel kleine scholen in de steekproef aanwezig zijn. Bijna de helft van de scholen in het MBO-technisch heeft geparticipeerd in het project, hetgeen tot gevolg heeft dat eveneens bijna 50% van de schoolverlaters uit dit opleidingscluster is benaderd.

Tabel 2.1. Dekkingsgraad in RUBS 1992 per opleidingscluster bij gediplomeerde schoolverlaters

Opleidingscluster	populatie ^a	deelname	dekkingsgraad
aantal scholen			
KMBO technisch	74	26	35%
MBO technisch	81	40	49%
aantal gediplomeerden			
KMBO technisch	4.387 ^b	842 ^c	19%
MBO technisch	15.368	7.604 ^c	49%

a Bron: Integrale Leerlingtelling (ILT) van 1992, Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen.

b Dit aantal betreft het totaal aantal leerlingen in het 2^e jaar van het KMBO.

c Dit betreft uitsluitend het aantal uitgezette vragenlijsten onder gediplomeerde schoolverlaters.

In tabel 2.2 wordt het responspercentage aangegeven voor de onderscheiden opleidingsrichtingen³. Ruim de helft van de benaderde afgestudeerden van het KMBO-technisch heeft deelgenomen aan de enquête, waarbij het responspercentage voor elektrotechniek iets lager is. Bij het MBO-technisch heeft twee derde van de gediplomeerden meegewerkt aan het project. Daarbij valt aan de ene kant de relatief lage respons van het nautisch onderwijs en de

3. Van de totaal 11.703 uitgezette vragenlijsten in het KMBO- en MBO-technisch zijn er 158 retour ontvangen via de school. Dit aantal bestaat voornamelijk uit vragenlijsten die onbestelbaar retour zijn terugontvangen, waarbij moet worden opgemerkt dat het werkelijke aantal hoger is, omdat niet alle scholen de onbestelbare vragenlijsten hebben teruggestuurd. Daarnaast is het aantal schoolverlaters dat uitdrukkelijk heeft laten weten niet aan de enquête te willen deelnemen gering.

richting motorvoertuigentechniek op en aan de andere kant de relatief hoge respons voor een aantal richtingen van het laboratorium onderwijs. Ten aanzien van het nautisch onderwijs is het mogelijk dat veel schoolverlaters onbereikbaar waren. Zowel voor het KMBO- als het MBO-technisch geldt dat het percentage voortijdige schoolverlaters dat de vragenlijst ingevuld heeft teruggestuurd aanmerkelijk lager is dan de respons onder de gediplomeerden van beide opleidingsclusters⁴.

Tabel 2.2. Respons per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	uitgezet	respons	respons
KMBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	842	447	53%
w.v. elektrotechniek	273	127	47%
metaalbewerking	195	113	58%
technisch overig	374	207	55%
KMBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	505	118	23%
MBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	7.604	5.088	67%
w.v. bouwkunde	769	520	68%
elektrotechniek	2.553	1.730	68%
werktuigbouwkunde	1.899	1.282	68%
weg- en waterbouwkunde	377	242	64%
processtechniek	260	180	69%
motorvoertuigentechniek	215	126	59%
fijnmechanische techniek	104	69	66%
laboratorium KMLO ⁵	154	95	62%
laboratorium chemisch	207	157	76%
laboratorium medisch	118	93	79%
laboratorium overig	227	159	70%
nautisch zeevaart	165	77	47%
nautisch overig	75	38	51%
technisch overig	481	320	67%
MBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	2.752	1.017	37%

Om na te gaan of degenen die niet hebben meegewerkt aan de enquête wellicht een specifieke groep vormen wat betreft de bestemming en de arbeidsmarktpositie, is op beperkte schaal een non-respons onderzoek per schooltype uitgevoerd (voor de resultaten van dit non-responsonderzoek zie ook Wieling, Van de Loo en Van der Velden, 1993). In totaal zijn 335 schoolverlaters afkomstig uit het MBO (inclusief het KMBO) in het non-respons onderzoek betrokken. Met behulp van een telefonische enquête is nagegaan wat hun voornaamste bezigheden waren. Van de 335 non-respondenten hebben 203 (= 61%) aan het telefonisch onderzoek deelgenomen. In de analyse is bekeken in hoeverre er verschillen optreden in de bestemming tussen deze groep en de respondenten van het MBO. Omdat er nogal wat verschillen bestaan in de verdeling naar de onderliggende opleidingsclusters tussen het respons- en het non-responsbestand, heeft een herweging plaatsgevonden, zodanig dat er sprake is van een gelijke verdeling over de opleidingsclusters binnen een bepaald schooltype in beide bestanden, waarbij het non-responsbestand als uitgangspunt is genomen.

4. Dit wordt waarschijnlijk mede veroorzaakt door het feit dat een deel van de aangeschreven voortijdige schoolverlaters de opleiding is gaan vervolgen op een andere school of een andere opleiding is gaan doen. Deze groep zal minder geneigd zijn om een vragenlijst voor schoolverlaters in te vullen.
5. Deze richting is apart onderscheiden, omdat het hier gaat om een korte laboratoriumopleiding.

Voor het MBO treden er significante verschillen op in de verdeling over de bestemming tussen degenen die hebben meegewerkt aan de enquête en de non-respondenten. In vergelijking met de respondenten van het MBO is het aandeel non-respondenten dat naar een voltijd vervolgopleiding en een opleiding in het leerlingwezen of in-service onderwijs is gegaan kleiner, terwijl het percentage dat betaald werk heeft juist groter is. Bovendien is een groter percentage non-respondenten van dit schooltype in militaire dienst gegaan. Bij de interpretatie van de analyse naar de bestemming van de schoolverlaters, moet derhalve rekening worden gehouden met de hier geconstateerde verschillen⁶. De doorstroom naar het vervolgonderwijs zal enigszins worden overschat, waarbij de mate van vertekening het sterkst zal zijn bij de opleidingsclusters met een lage respons (dus voornamelijk bij de ongediplomeerden en het KMBO).

2.4. Herweging naar landelijke cijfers

Bij het trekken van de steekproef voor het RUBS-project van 1992 is getracht te komen tot een redelijke spreiding naar opleiding en regio, hetgeen het mogelijk maakt om voor alle in het onderzoek onderscheiden opleidingen betrouwbare informatie te geven. Door deze manier van steekproeftrekken kunnen echter kleinere regio's en kleinere opleidingsclusters oververtegenwoordigd zijn. Daarnaast kan als gevolg van de additionele metingen een ongelijke spreiding naar opleiding en regio optreden. Derhalve moet de gehele steekproef naderhand worden teruggewogen naar de landelijke verdeling.

Voor deze herweging is gebruik gemaakt van de Integrale Leerlingtelling (ILT). De ILT is een telling van het aantal leerlingen en gediplomeerden in het voortgezet (voltijd) onderwijs voor zover dat door het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen wordt gefinancierd. Allereerst is op basis van het RUBS-bestand gekeken naar de verdeling van het aantal schoolverlaters naar opleiding en regio. Aan de hand van deze verdeling is ervoor gekozen om de herweging naar opleidingsrichting en naar vier landsdelen⁷ uit te voeren. Vervolgens zijn op basis van de bovengenoemde gegevens de populatietotalen per opleidingsrichting en per landsdeel bepaald. Aangezien de RUBS-gegevens niet naar de landelijke totalen worden opgehoogd, maar slechts worden herverdeeld naar de landelijke verdeling van opleiding en regio, worden deze randtotalen zodanig met een factor vermenigvuldigd dat het totaal aantal schoolverlaters over de opleidingsrichtingen en landsdelen gelijk is aan het aantal schoolverlaters in het RUBS-project. Deze randtotalen zijn het uitgangspunt voor de RAS-procedure (zie Bacharach, 1970) waarmee

6. De selectiviteit van de non-respons zal waarschijnlijk vooral betrekking hebben op de verdeling over de verschillende bestemmingen. Er is geen reden om aan te nemen dat de verdeling binnen een bepaalde bestemming (bijvoorbeeld naar beroep of opleiding) eveneens vertekend zal zijn.

7. De vier landsdelen zijn als volgt samengesteld:
Noord = Groningen, Friesland en Drenthe
Oost = Overijssel, Gelderland en Flevoland
West = Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland
Zuid = Noord-Brabant en Limburg

uiteindelijk de weegfactoren per opleidingsrichting en landsdeel zijn bepaald⁸.

Tabel 2.3. Aantallen schoolverlaters per opleidingsrichting en regio in het ongewogen en gewogen bestand

Opleidingsrichting	Noord	Ongewogen		Zuid	Totaal	Noord	Gewogen		Zuid	Totaal
		Oost	West				Oost	West		
KMBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	64	105	73	205	447	64	105	73	205	447
w.v. elektrotechniek	23	34	24	46	127	23	34	24	46	127
metaalbewerking	7	27	32	47	113	7	27	32	47	113
overig	34	44	17	112	207	34	44	17	112	207
KMBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	13	23	28	54	118	13	23	28	54	118
MBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	954	831	1.762	1.541	5.088	578	561	845	461	2.445
w.v. bouwkunde	102	89	168	161	520	55	57	58	41	212
elektrotechniek	305	341	512	572	1.730	177	235	191	158	761
werktuigbouwkunde	275	216	361	430	1.282	151	141	127	112	532
weg- en waterbouw	52	99	51	40	242	18	40	11	7	76
procestechniek	32	0	48	100	180	16	0	15	24	55
motorvoertuigen	8	0	33	85	126	13	0	35	66	114
fijnmech. techniek	15	0	35	19	69	7	0	11	4	22
lab. KMLO	47	0	25	23	95	47	0	25	23	95
lab. chemisch	22	37	67	31	157	17	33	33	11	94
lab. medisch	10	19	37	27	93	7	17	18	9	51
lab. overig	39	0	68	52	159	7	0	8	5	20
nautisch zeevaart	18	17	42	0	77	22	21	19	0	61
nautisch overig	14	10	14	0	38	17	12	6	0	35
overig	15	3	301	1	320	22	5	289	1	317
MBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	262	156	332	267	1.017	262	156	332	267	1.017

Het resultaat van de herweging staat in tabel 2.3. In deze tabel staat in de eerste vier kolommen het aantal schoolverlaters per opleidingsrichting en landsdeel in het ongewogen bestand en in de laatste vier kolommen het aantal schoolverlaters per opleidingsrichting en landsdeel in het gewogen bestand. Overigens heeft de herweging alleen betrekking op schoolverlaters die hun opleiding met een diploma hebben afgesloten, daar er geen afdoende populatiegegevens met betrekking tot voortijdige schoolverlaters voorhanden zijn. Daarnaast heeft er eveneens geen herweging voor de opleidingsrichtingen die tot het KMBO-technisch behoren plaatsgevonden, omdat er geen betrouwbare cijfers over gediplomeerde KMBO-ers beschikbaar waren. Derhalve zijn de aantallen schoolverlaters voor deze richtingen in beide bestanden gelijk. Tot slot moet worden opgemerkt dat het verschil in het totaal aantal schoolverlaters tussen beide bestanden is te wijten aan afrondingen.

8. In dit geval is voor een RAS-procedure gekozen om aan eventuele uitbijters als gevolg van meetfouten minder gewicht toe te kennen. Hierbij wordt de ongewogen matrix van opleidingsrichting en landsdeel als startwaarde gebruikt.

3. PERSOONSKENMERKEN EN OPLEIDINGSACHTERGROND

3.1. Inleiding

In hoofdstuk 3 wordt een aantal achtergrondkenmerken van de schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch besproken. Paragraaf 3.2 betreft een drietal persoonskenmerken, te weten: geslacht, etniciteit en leeftijd. In paragraaf 3.3 wordt ingegaan op de vooropleiding van de schoolverlaters.

3.2. Persoonskenmerken

In zowel de uitstroom uit het KMBO- als uit het MBO-technisch zijn de vrouwen over het algemeen zwaar ondervertegenwoordigd. Bij het KMBO-technisch bestaat de uitstroom voor nog geen 7% uit vrouwen, terwijl bij de opleidingen van het MBO-technisch 13% van de uitstroom vrouwelijke schoolverlaters betreft. Binnen de totale uitstroom van het technisch onderwijs op KMBO- en MBO-niveau verschilt de man-vrouwverhouding aanzienlijk per opleidingsrichting. Bij twee laboratoriumopleidingen bestaat circa de helft van de schoolverlaters uit vrouwen en bij de medische laboratoriumopleiding betreft zelfs bijna drie kwart van de uitstroom vrouwen. Bij de overige richtingen treft men erg weinig vrouwen in de uitstroom aan. Er bestaan overigens nauwelijks verschillen in de man-vrouwverhouding tussen de gediplomeerde en ongediplomeerde schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch.

Tabel 3.1. Percentage mannen en vrouwen in de uitstroom per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	Geslacht		Totaal N=100%
	man	vrouw	
KMBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	93%	7%	447
w.v. elektrotechniek	96%	4%	127
metaalbewerking	100%	0%	113
overig	88%	12%	207
KMBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	91%	9%	118
MBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	87%	13%	2.437
w.v. bouwkunde	94%	6%	212
elektrotechniek	98%	2%	757
werktuigbouwkunde	98%	2%	530
weg- en waterbouw	98%	2%	76
procestechniek	93%	7%	55
motorvoertuigen	100%	0%	114
fijnmech. techniek	-	-	-
lab. KML0	43%	57%	95
lab. chemisch	56%	44%	94
lab. medisch	27%	73%	51
lab. overig	-	-	-
nautisch zeevaart	99%	1%	59
nautisch overig	100%	0%	35
overig	56%	44%	317
MBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	89%	11%	1.012

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

De schoolverlaters is gevraagd om aan te geven tot welke etnische groep zij behoren. Door het opnemen van deze vraag kan worden achterhaald in hoeverre allochtone schoolverlaters een

andere arbeidsmarktpositie hebben dan autochtone schoolverlaters. In tabel 3.2 zijn voor de onderscheiden opleidingsrichtingen in het KMBO- en MBO-technisch de percentages Nederlandse en niet-Nederlandse schoolverlaters weergegeven. Slechts 3% van de uitstroom uit het technisch onderwijs op KMBO- en MBO-niveau bestaat uit schoolverlaters die zichzelf tot een niet-Nederlandse etnische groep rekenen. Waarschijnlijk wordt het aantal niet-Nederlandse schoolverlaters enigszins onderschat, enerzijds omdat de respons van deze groep wellicht lager is en anderzijds doordat niet alle schoolverlaters die niet van Nederlandse afkomst zijn daadwerkelijk aangeven tot een niet-Nederlands etnische groep te behoren. Allochtone schoolverlaters vindt men overigens vaker terug in de uitstroom van het KMBO-technisch dan in de uitstroom van het MBO-technisch. Bovendien is er bij het MBO-technisch wat betreft de etniciteit een verschil tussen de gediplomeerde en ongediplomeerde schoolverlaters. De ongediplomeerden rekenen zichzelf verhoudingsgewijs vaker tot een niet-Nederlandse etnische groep dan de gediplomeerden.

Tabel 3.2. Etniciteit van schoolverlaters per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	Etniciteit		Totaal N=100%
	Nederlands	niet Nederlands	
KMBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	94%	6%	445
w.v. elektrotechniek	95%	5%	126
metaalbewerking	88%	12%	112
overig	96%	4%	207
KMBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	93%	7%	118
MBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	98%	2%	2.430
w.v. bouwkunde	99%	1%	212
elektrotechniek	98%	2%	757
werktuigbouwkunde	99%	1%	527
weg- en waterbouw	99%	1%	75
processtechniek	98%	2%	55
motorvoertuigen	99%	1%	113
fijnmech. techniek	-	-	-
lab. KMLO	96%	4%	95
lab. chemisch	99%	1%	94
lab. medisch	99%	1%	51
lab. overig	-	-	-
nautisch zeevaart	95%	5%	60
nautisch overig	100%	0%	34
overig	96%	4%	315
MBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	95%	5%	1.006

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

Tabel 3.3 geeft een overzicht van de verdeling van de schoolverlaters naar een zestal leeftijdsklassen. Het gaat om de leeftijd op 1 augustus 1992, de sluitingsdatum van de enquête. De leeftijd is bepaald aan de hand van het geboortjaar en de geboortemaand, welke door de schoolverlaters in de enquête zijn opgegeven. Vanzelfsprekend zijn de gediplomeerde schoolverlaters van het KMBO-technisch jonger dan de gediplomeerde schoolverlaters van het MBO-technisch. Van de gediplomeerde KMBO-ers is op het moment van enquêteren 90% maximaal 21 jaar, waarvan het grootste gedeelte tussen de 19 en 21 jaar is, terwijl 83% van de gediplomeerden van het MBO-technisch 21 jaar of ouder is. Ook bij het laboratoriumonderwijs blijken de gediplomeerde schoolverlaters van het KMLO doorgaans jonger dan de gediplomeerden van de langere middelbare laboratoriumopleidingen. Binnen het KMBO-technisch

zijn de schoolverlaters die het diploma in de richting metaalbewerking hebben behaald relatief ouder dan de KMBO-ers die de opleiding in een andere richting binnen het KMBO-technisch hebben afgerond. Aan de gemiddeld hogere leeftijd van de gediplomeerde schoolverlaters van het MBO-motorvoertuigentechniek is af te lezen dat het hier om een 'kopstudie' gaat die men na de vierjarige opleiding MBO-technisch kan volgen. Voor zover het niet de gediplomeerden van de zeevaartscholen betreft, zijn binnen het middelbaar nautisch onderwijs met name twee leeftijdsklassen verhoudingsgewijs goed in de uitstroom vertegenwoordigd, namelijk de 19-jarigen en degenen die 23 jaar of ouder zijn. De voortijdige schoolverlaters van het technisch onderwijs zijn naar verhouding jonger dan de gediplomeerde schoolverlaters. Dit is een gevolg van het feit dat in de populatie ook schoolverlaters zijn opgenomen die al voor het examenjaar de betreffende opleiding hebben beëindigd.

Tabel 3.3. Leeftijd van schoolverlaters per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	Leeftijdsklassen						Totaal N=100%
	≤ 17jr	18jr	19jr	20jr	21jr	22jr ≥ 23jr	
KMBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	0%	5%	22%	35%	27%	8%	438
w.v. elektrotechniek	0%	3%	22%	33%	30%	9%	125
metaalbewerking	0%	7%	13%	38%	30%	9%	112
overig	0%	5%	26%	35%	24%	6%	201
KMBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	2%	18%	22%	25%	27%	3%	116
MBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	0%	0%	2%	13%	24%	27%	2.424
w.v. bouwkunde	0%	0%	1%	17%	30%	26%	211
elektrotechniek	0%	0%	3%	18%	26%	27%	754
werktuigbouwkunde	0%	0%	2%	16%	27%	29%	525
weg- en waterbouw	0%	0%	1%	13%	24%	25%	76
processtechniek	0%	2%	2%	8%	26%	36%	54
motorvoertuigen	0%	0%	0%	1%	9%	34%	114
fijnmech. techniek	-	-	-	-	-	-	-
lab. KMO	0%	0%	3%	19%	33%	23%	94
lab. chemisch	0%	0%	2%	8%	30%	30%	93
lab. medisch	0%	0%	0%	6%	31%	28%	51
lab. overig	-	-	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart	0%	0%	2%	11%	16%	27%	60
nautisch overig	3%	0%	23%	8%	13%	17%	35
overig	0%	0%	0%	5%	16%	26%	314
MBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	3%	17%	25%	21%	15%	10%	1.006

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

3.3. Opleidingsachtergrond

In deze paragraaf worden de opleidingskwalificaties besproken die de schoolverlaters hebben behaald alvorens zij aan de in het studiejaar 1990/1991 beëindigde opleiding zijn begonnen. De schoolverlaters is gevraagd om aan te geven op grond van welke vooropleiding zij zijn toegelaten tot de in 1990/1991 verlaten opleiding. Het gaat dus niet om de laatst of hoogst genoten vooropleiding, maar om de opleiding die toelating tot de betreffende opleiding in het KMBO- of MBO-technisch heeft mogelijk gemaakt. In tabel 3.4 is alleen de vooropleiding weergegeven voor zover de schoolverlaters het diploma, (deel)certificaat, getuigschrift of theorie-examen van deze vooropleiding hebben behaald.

Terwijl bij de gediplomeerde schoolverlaters van het KMBO-technisch gemiddeld maar liefst drie

kwart het LBO-diploma als vooropleiding heeft, is bij de gediplomeerde schoolverlaters van het MBO-technisch gemiddeld slechts 29% met een LBO-diploma in het middelbaar technisch onderwijs ingestroomd. Bij het middelbaar laboratoriumonderwijs blijkt tussen de 69% en 75% van de gediplomeerde schoolverlaters via het MAVO-diploma aan de laboratoriumopleiding te zijn begonnen. Van de KMLO-ers heeft daarnaast een kwart een LBO-diploma als vooropleiding te hebben opgegeven, terwijl bij het overige laboratoriumonderwijs het HAVO eveneens vaak als vooropleiding is genoemd (19% en 25%). Binnen de groep van de andere opleidingen in het MBO-technisch bestaan er tussen de onderscheiden opleidingsrichtingen aanzienlijke verschillen in de vooropleidingen waarmee de (gediplomeerde) schoolverlaters tot de betreffende opleiding zijn toegelaten. De gediplomeerde schoolverlaters van het MBO-technisch van de richtingen bouwkunde, elektrotechniek en nautisch (exclusief zeevaartscholen) zijn naar verhouding vaak met een LBO-diploma aan de technische opleiding in het MBO gestart. Daarentegen hebben de gediplomeerden van het MBO-technisch van de richtingen werktuigbouwkunde, weg- en waterbouwkunde, procestechniek en van de zeevaartscholen relatief vaker MAVO als vooropleiding opgegeven. Daarnaast valt voor de richting MBO-procestechniek op dat relatief veel gediplomeerden een HAVO-vooropleiding hebben. Bij de richtingen weg- en waterbouwkunde, de zeevaartscholen en met name motorvoertuigentechniek hebben veel gediplomeerden reeds eerder een MBO-opleiding afgesloten. Bij motorvoertuigentechniek heeft dit laatste uiteraard te maken met het feit dat het hier om een 'kopstudie' gaat. Tussen de gediplomeerde en ongediplomeerde schoolverlaters bestaan geen grote verschillen in vooropleiding. De ongediplomeerde schoolverlaters van zowel het KMBO- als MBO-technisch blijken echter wel relatief vaker met het MAVO-diploma aan de technische opleiding op MBO-niveau te zijn begonnen. Bij MBO-technisch blijken de gediplomeerden bovendien relatief vaker voorheen een MBO- of HAVO-diploma te hebben behaald dan de voortijdige schoolverlaters.

Tabel 3.4. Vooropleiding van schoolverlaters per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	Vooropleiding						andere	Totaal N=100%
	LBO	KMBO	MBO	MAVO	HAVO	VWO		
KMBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	74%	2%	1%	22%	0%	0%	0%	403
w.v. elektrotechniek	77%	2%	2%	20%	0%	0%	0%	120
metaalbewerking	83%	1%	1%	14%	1%	0%	0%	103
overig	68%	3%	1%	28%	1%	0%	0%	180
KMBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	71%	1%	0%	28%	0%	0%	0%	82
MBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	29%	0%	8%	48%	14%	1%	0%	2.334
w.v. bouwkunde	41%	0%	4%	41%	13%	1%	0%	203
elektrotechniek	41%	0%	2%	47%	10%	0%	0%	731
werktuigbouwkunde	27%	0%	2%	55%	15%	0%	0%	497
weg- en waterbouw	19%	0%	18%	50%	12%	0%	1%	72
procestechniek	12%	0%	9%	58%	20%	1%	0%	51
motorvoertuigen	4%	0%	87%	8%	2%	0%	0%	114
fijnmech. techniek	-	-	-	-	-	-	-	-
lab. KMLO	25%	0%	1%	69%	5%	0%	0%	93
lab. chemisch	1%	2%	2%	75%	19%	1%	0%	88
lab. medisch	2%	0%	2%	71%	25%	0%	0%	49
lab. overig	-	-	-	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart	25%	2%	13%	52%	8%	0%	0%	58
nautisch overig	48%	0%	9%	42%	0%	0%	0%	31
overig	22%	0%	6%	38%	27%	6%	0%	307
MBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	32%	1%	2%	58%	8%	0%	0%	966

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

4. UITSTROOM EN BESTEMMING

4.1. Inleiding

De RUBS-enquête beoogt de uitstroom en de bestemming van schoolverlaters in kaart te brengen. In dit hoofdstuk wordt een globale beschrijving van de bestemming van de schoolverlaters van de verschillende opleidingsrichtingen gegeven, waarna in de volgende hoofdstukken nog nader aandacht wordt besteed aan de verschillende bestemmingen. Allereerst wordt de bestemming op het moment van enquêteren beschreven en daarna wordt er nagegaan of er veranderingen in de bestemming van de schoolverlaters zijn opgetreden gedurende het afgelopen jaar. Ook wordt er gekeken naar verschillen in bestemming als gevolg van het landsdeel waar de opleiding is gevolgd of van de genoten vooropleiding. Ten aanzien van de bestemming van de schoolverlaters moet wel worden opgemerkt dat, zoals in hoofdstuk 2 reeds is aangegeven, rekening moet worden gehouden met het feit dat de hier gepresenteerde resultaten niet helemaal representatief zijn voor de totale populatie als gevolg van een selectieve non-respons. Met name zal de doorstroom naar vervolgonderwijs enigszins worden overschat en het percentage schoolverlaters dat een betaalde baan heeft enigszins onderschat.

4.2. Uitstroom en bestemming

De centrale vraag in het RUBS-onderzoek is de bestemming van degenen die uit een bepaalde opleidingsrichting zijn gestroomd. Die bestemming wordt in de enquête gemeten aan de hand van de voornaamste bezigheid op het moment van enquêteren ongeveer één jaar na afloop van het laatste cursusjaar. Bovendien worden in de RUBS-enquête vragen gesteld over de activiteiten van de schoolverlaters in de periode tussen het verlaten van de opleiding en het moment van enquêteren. Eén van de doelen van deze meting is, na te gaan in hoeverre opleidingen erin slagen hun leerlingen voldoende kwalificaties voor een succesvolle vervolgloopbaan mee te geven.

Tabel 4.1 presenteert het landelijke beeld van de bestemming van de schoolverlaters van de onderscheiden opleidingsrichtingen in het KMBO- en MBO-technisch. Het gaat daarbij om de voornaamste bezigheden op het moment van enquêteren, zoals die op de vragenlijst door de schoolverlaters zijn aangegeven. Daarbij zijn de schoolverlaters die een opleiding in het leerlingwezen of het in-service onderwijs zijn gaan volgen (met of zonder betaalde baan) apart onderscheiden. Bovendien moet worden opgemerkt dat het werkloosheidspercentage in deze tabel niet de officiële definitie van werkloosheid weerspiegelt; in paragraaf 6.4 wordt de werkloosheid onder de schoolverlaters nader besproken. Met betrekking tot de voortijdige schoolverlaters die ten tijde van de meting een opleiding volgen, moet worden opgemerkt dat hierin ook de schoolverlaters zijn begrepen die als gevolg van een verhuizing hun gevolgde opleiding elders voortzetten.

Tabel 4.1. Bestemming op het moment van enquêteren per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	studie	Bestemming schoolverlaters					Totaal N=100%
		betaald werk	LLW/ In-serv	werk- loos	milit. dienst	anders	
KMBO TECHN. GEDIPLOMEERD	9%	30%	33%	3%	24%	0%	443
w.v. elektrotechniek	13%	25%	29%	4%	28%	0%	126
metaalbewerking	7%	35%	26%	2%	30%	0%	111
overig	8%	31%	40%	3%	18%	0%	206
KMBO TECHN. ONGEDIPLOMEERD	11%	41%	19%	4%	25%	1%	118
MBO TECHN. GEDIPLOMEERD	35%	37%	2%	2%	22%	1%	2.426
w.v. bouwkunde	37%	36%	1%	1%	24%	1%	210
elektrotechniek	46%	24%	3%	2%	25%	0%	757
werktuigbouwkunde	43%	27%	2%	1%	26%	1%	531
weg- en waterbouw	33%	42%	1%	3%	21%	0%	75
procestechniek	53%	23%	0%	2%	21%	0%	55
motorvoertuigen	13%	39%	8%	1%	39%	0%	110
fijnmech. techniek	-	-	-	-	-	-	-
lab. KMLO	22%	63%	1%	4%	9%	0%	95
lab. chemisch	36%	47%	3%	2%	12%	0%	94
lab. medisch	10%	74%	4%	2%	9%	1%	51
lab. overig	-	-	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart	25%	68%	0%	0%	7%	0%	59
nautisch overig	10%	75%	0%	1%	14%	0%	34
overig	14%	62%	2%	2%	18%	2%	314
MBO TECHN. ONGEDIPLOMEERD	47%	23%	17%	2%	10%	2%	1.007

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

Van de schoolverlaters met een afgeronde technische opleiding op KMBO- of MBO-niveau gaat een vrij groot deel in militaire dienst. Daarbij valt MBO-motorvoertuigentechniek op met een percentage van bijna 40%, terwijl het laboratorium onderwijs wordt gekenmerkt door een relatief laag percentage dat in militaire dienst gaat. Waarschijnlijk komt dit laatste, omdat meer meisjes een dergelijke opleiding volgen. Voor het KMBO-technisch geldt dat een derde een opleiding in het leerlingwezen volgt op het moment van enquêteren. Bovendien heeft respectievelijk een kwart en een derde van de KMBO-schoolverlaters met een afgeronde opleiding elektrotechniek en metaalbewerking een betaalde baan.

Met betrekking tot het MBO-technisch valt op dat het grootste deel van de gediplomeerde schoolverlaters van de richtingen elektrotechniek, werktuigbouwkunde en procestechniek kiest voor een vervolgopleiding. Voor de richtingen weg- en waterbouwkunde, motorvoertuigentechniek, de laboratorium en de nautische opleidingsrichtingen geldt dat een groot deel een betaalde baan heeft. Over het algemeen is de werkloosheid onder deze schoolverlaters laag. Met betrekking tot de voortijdige schoolverlaters van het MBO-technisch valt op dat een relatief groot deel een opleiding in het leerlingwezen volgt. Daarnaast heeft het merendeel van de ongediplomeerde KMBO-ers een betaalde baan, terwijl de voortijdige schoolverlaters van het MBO-technisch juist vaker naar een andere opleiding gaan.

Met betrekking tot de bestemming van de schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch ten tijde van de enquête is een multivariate analyse uitgevoerd. Hierin is de kans dat de schoolverlaters kiezen voor voltijd vervolgonderwijs geschat (voor de schattingsresultaten wordt verwezen naar tabel 1 van bijlage II). Als verklarende variabelen zijn een aantal persoonskenmerken en een aantal opleidingskenmerken, waartoe ook de vooropleiding behoort, meegenomen.

Uit de schattingsresultaten blijkt dat naarmate de schoolverlaters ouder zijn de kans dat zij hebben gekozen voor een voltijd vervolgopleiding afneemt. De vrouwelijke schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch hebben minder vaak dan de mannelijke schoolverlaters voor een voltijd vervolgopleiding gekozen. Verder laten de resultaten zien dat schoolverlaters die behoren tot een niet-Nederlandse etnische groep daarentegen vaker voor een voltijd vervolgopleiding hebben gekozen dan de uit Nederland afkomstige schoolverlaters. Indien de schoolverlaters de opleiding op basis waarvan men is geënquêteerd niet in de Randstad hebben gevolgd, is de kans dat de schoolverlaters naar een voltijd vervolgopleiding zijn gegaan groter dan wanneer de opleiding in de Randstad was.

Ten aanzien van de onderscheiden opleidingsrichtingen valt op dat ten opzichte van de schoolverlaters van de richting elektrotechniek op MBO-niveau de schoolverlaters van het KMBO beduidend minder vaak voor een voltijd vervolgopleiding hebben gekozen. In minder sterke mate geldt dit ook voor de gediplomeerden van het laboratorium onderwijs en het nautisch onderwijs en de gediplomeerden van de richtingen bouwkunde, werktuigbouwkunde, weg- en waterbouwkunde en motorvoertuigentechniek, alsmede voor de ongediplomeerden van het MBO-technisch.

De schoolverlaters met een LBO-vooropleiding hebben relatief minder vaak gekozen voor een voltijd vervolgopleiding ten opzichte van degenen die voor het KMBO- en MBO-technisch een MAVO opleiding hebben gevolgd. Daarentegen zijn de schoolverlaters die het HAVO of VWO als vooropleiding hebben gevolgd vaker naar een voltijd vervolgopleiding gegaan. Indien de schoolverlaters van deze vooropleiding geen diploma hebben behaald, hebben zij minder vaak voor een voltijd vervolgopleiding gekozen.

Naast de voornaamste bezigheid ten tijde van enquêteren is in de RUBS-enquête ook gevraagd naar de bezigheden van de schoolverlaters in het afgelopen jaar na het verlaten van de school. Hieruit kan worden afgeleid of zich veranderingen hebben voorgedaan in de activiteiten van de schoolverlaters. Daarbij gaat het enerzijds om schoolverlaters die aanvankelijk werk hebben gehad en op het moment van de meting niet meer en anderzijds om schoolverlaters die na het verlaten van de school naar een dagopleiding zijn gegaan en ten tijde van de enquêteren een andere bezigheid hadden. In tabel 4.2 worden deze beide veranderingen besproken. Strikt genomen kunnen er meerdere veranderingen in de bestemming van schoolverlaters in het afgelopen jaar zijn opgetreden, waardoor het beeld niet geheel nauwkeurig is. Dit zal echter weinig voorkomen, omdat er slechts ongeveer één jaar zit tussen het verlaten van de school en het moment van enquêteren.

Met betrekking tot de schoolverlaters die werk hebben gehad en op het moment van de meting een andere activiteit aangeven, blijkt uit de tabel het volgende. Van de gediplomeerden uit het KMBO-technisch is ongeveer 20% van voornaamste bezigheid veranderd, met uitzondering van metaalbewerking waar 28% aangeeft een andere bestemming te hebben op het peilmoment. Bij het MBO-technisch valt op dat meer dan een kwart van bezigheid is veranderd in het eerste jaar

na het verlaten van de opleiding. De gediplomeerden van het laboratorium en nautisch onderwijs die na het verlaten van de opleiding werk hebben gehad, zijn relatief minder vaak van activiteit veranderd. Daarentegen geven de schoolverlaters van elektrotechniek, werktuigbouwkunde en motorvoertuigentechniek relatief vaker aan dat zij van voornaamste activiteit zijn veranderd. Ook het aandeel ongediplomeerden van zowel het KMBO- als MBO-technisch dat aangeeft werk te hebben gehad en op het moment van enquêteren een andere bezigheid heeft, is relatief groot. Ten aanzien van het percentage schoolverlaters dat na het verlaten van de school naar een andere dagopleiding is gegaan, valt op dat slechts een zeer klein deel tussentijds van bestemming is veranderd met uitzondering van de categorie 'overig' van het MBO-technisch.

Tabel 4.2. Veranderingen in bestemmingen per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	Werken -> Niet werken		Totaal N=100%	Opleiding -> Geen opl.		Totaal N=100%
	geen verandering	verandering		geen verandering	verandering	
KMBO TECHN. GEDIPLOMEERD	78%	22%	330	100%	0%	41
w.v. elektrotechniek	78%	22%	82	-	-	-
metaalbewerking	72%	28%	83	-	-	-
overig	81%	19%	165	-	-	-
KMBO TECHN. ONGEDIPLOMEERD	66%	34%	90	-	-	-
MBO TECHN. GEDIPLOMEERD	73%	27%	1.268	95%	5%	905
w.v. bouwkunde	72%	28%	105	97%	3%	80
elektrotechniek	63%	37%	306	97%	3%	361
werktuigbouwkunde	64%	36%	234	94%	6%	240
weg- en waterbouw	76%	24%	41	99%	1%	25
procestechniek	-	-	-	98%	2%	29
motorvoertuigen	69%	31%	73	-	-	-
fijnmech. techniek	-	-	-	-	-	-
lab. KMLO	84%	16%	70	-	-	-
lab. chemisch	82%	18%	56	99%	1%	34
lab. medisch	88%	12%	45	-	-	-
lab. overig	-	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart	88%	12%	43	-	-	-
nautisch overig	-	-	-	-	-	-
overig	83%	17%	228	79%	21%	56
MBO TECHN. ONGEDIPLOMEERD	63%	37%	527	97%	3%	488

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

In tabel 1 van bijlage I wordt een overzicht gegeven van de voornaamste bezigheden per opleidingsrichting en per landsdeel. Met betrekking tot het noorden valt op dat van de gediplomeerden van het KMBO-technisch een relatief groot deel in militaire dienst gaat, terwijl het aandeel dat een opleiding in het leerlingwezen of in-service onderwijs volgt juist kleiner is. Ook is het werkloosheidspercentage voor deze groep relatief hoog ten opzichte van geheel Nederland. Van de gediplomeerden van de MBO-richting bouwkunde gaat, in vergelijking met heel Nederland, een klein percentage in militaire dienst. Dit heeft tot gevolg dat het deel dat een betaalde baan heeft en naar een ander dagopleiding gaat relatief groter is. De bestemming van de schoolverlaters in de richtingen elektrotechniek en werktuigbouwkunde van het MBO-technisch komt overeen met het landelijke beeld. Voor het KMLO geldt dat een relatief klein deel van de gediplomeerden een voltijd vervolgopleiding volgt ten tijde van de meting en dat het werkloosheidspercentage relatief hoog is. Voor de ongediplomeerden MBO-ers uit het noorden komt het beeld overeen met de landelijke situatie.

In het oosten van Nederland heeft een relatief kleiner deel van de afgestudeerden van MBO-bouwkunde, elektrotechniek en weg- en waterbouwkunde een betaalde baan, terwijl voor werktuigbouwkunde geldt dat een relatief kleiner deel naar een andere dagopleiding gaat. Gediplomeerden van het laboratorium onderwijs in de chemische richting gaan daarentegen relatief vaak naar een andere dagopleiding, evenals de ongediplomeerde MBO-ers. Ten aanzien van het KMBO-technisch valt op dat de gediplomeerden van de richting elektrotechniek minder vaak naar het leerlingwezen of naar een in-service opleiding gaan, terwijl bij de richting metaalbewerking dit aandeel juist hoger is dan in de rest van Nederland. Voor deze laatstgenoemde richting valt bovendien op dat een kleiner percentage een betaalde baan heeft.

In het westen van het land is het aandeel van het KMBO-metaalbewerking dat een betaalde baan heeft relatief groot, evenals het percentage dat aangeeft werkloos te zijn. Daarentegen is het aandeel dat een opleiding in het leerlingwezen of in-service onderwijs volgt ten tijde van de enquête juist erg laag. Met betrekking tot de gediplomeerden van het MBO-technisch in deze regio valt op dat schoolverlaters uit de richtingen bouwkunde en elektrotechniek relatief minder vaak hun opleiding voortzetten, terwijl de richting motorvoertuigentechniek wordt gekenmerkt door een relatief groot percentage dat naar een andere dagopleiding gaat en een klein deel dat betaald werk heeft. MBO-laboratoriumtechniek KMLO en chemisch worden getypeerd door een relatief groot percentage dat op het moment van de meting betaald werk heeft. Voor het KMLO geldt bovendien dat niemand in militaire dienst is gegaan in tegenstelling tot de landelijke situatie. Ten opzichte van heel Nederland, gaan de ongediplomeerden van het KMBO-technisch vaker naar een andere dagopleiding, hebben ze vaker een betaalde baan en is het percentage dat in militaire dienst gaat relatief laag. De ongediplomeerden van het MBO-technisch volgen juist vaker een opleiding in het leerlingwezen of in-service onderwijs en gaan minder vaak naar een voltijd vervolgopleiding.

Met betrekking tot de gediplomeerde KMBO-ers uit het zuiden van het land valt op dat zij relatief vaker een opleiding in het leerlingwezen of een in-service opleiding volgen. De schoolverlaters van het KMBO-elektrotechniek zetten minder vaak hun opleiding voort en hebben bovendien minder vaak betaald werk. De gediplomeerden van KMBO-metaalbewerking hebben relatief vaak voor een voltijd vervolgopleiding gekozen en zijn minder vaak in militaire dienst gegaan. De verdeling over de verschillende bestemmingen komt wat betreft MBO-bouwkunde en elektrotechniek overeen met het landelijke beeld. De schoolverlaters die een opleiding werktuigbouwkunde op dit niveau hebben afgesloten zetten relatief vaker hun opleiding in het dagonderwijs voort. Daarentegen hebben de schoolverlaters uit de richting motorvoertuigentechniek relatief vaker een betaalde baan. In het zuiden gaan de ongediplomeerden van het KMBO-technisch vaker in militaire dienst. Tot slot hebben degenen die hun studie in het MBO-technisch niet hebben afgerond relatief vaak voor een voltijd vervolgopleiding gekozen. Wellicht zetten zij de afgebroken opleiding elders voort.

Om een indruk te krijgen van de invloed die de schoolloopbanen van de schoolverlaters op de keuze voor een bepaalde bestemming hebben, wordt in tabel 2 van bijlage I een overzicht gegeven van de voornaamste bezigheden per opleidingsrichting en per vooropleiding. Deze tabel

geeft een overzicht van de bestemming van de schoolverlaters uit de onderscheiden opleidingsrichtingen van het KMBO- en MBO-technisch naar type vooropleiding.

Aan de schoolverlaters van de onderscheiden opleidingsrichtingen van het KMBO- en MBO-technisch is gevraagd aan te geven op grond van welke vooropleiding zij zijn toegelaten tot de in 1990/1991 verlaten opleiding. Daarbij wordt alleen de vooropleiding betrokken voor zover de schoolverlaters het diploma, getuigschrift of theorie-examen van deze vooropleiding hebben gehaald. De gediplomeerden van de richting metaalbewerking van het KMBO-technisch die reeds eerder het diploma van het LBO hebben behaald gaan in verhouding tot de totale groep schoolverlaters uit deze richting relatief vaak in militaire dienst. De gediplomeerden van de richtingen bouwkunde, elektrotechniek en werktuigbouwkunde van het MBO-technisch die reeds een LBO-diploma op zak hebben, gaan relatief minder vaak naar een voltijd vervolgopleiding. Daarentegen gaan deze schoolverlaters vaker in militaire dienst en heeft eveneens een relatief groot deel van de gediplomeerden ten tijde van de enquête een baan. De voortijdige schoolverlaters van het MBO-technisch die reeds in bezit zijn van een LBO-diploma gaan minder vaak naar een voltijd vervolgopleiding, maar een relatief groot percentage is op het moment van de meting in het bezit van een baan of volgt een opleiding in het leerlingwezen of het in-service onderwijs. Van de gediplomeerden van het MBO-technisch die voorheen al een MBO-diploma hebben behaald, heeft een relatief hoog percentage een betaalde baan of is in militaire dienst gegaan. Van de ongediplomeerden van het MBO-technisch met toch een MBO-diploma op zak heeft eveneens een groot deel een betaalde baan. Voor de gediplomeerden van het KMBO-technisch die op basis van een MAVO-diploma zijn toegelaten, geldt dat een relatief klein aandeel betaald werk heeft. In het algemeen kan worden opgemerkt dat de schoolverlaters van het MBO-technisch die eerder het MAVO- of HAVO-diploma hebben behaald relatief vaker naar een voltijd vervolgopleiding gaan. Dit geldt overigens ook voor de voortijdige schoolverlaters van het MBO-technisch. Van de gediplomeerden van het MBO-technisch met een HAVO-vooropleiding heeft een relatief groot percentage een betaalde baan ten tijde van de meting en zit een relatief laag percentage in militaire dienst.

5. VERVOLGONDERWIJS

5.1. Inleiding

Terwijl in het vorige hoofdstuk is nagegaan hoeveel schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch ten tijde van de enquête vervolgonderwijs volgen, zal in dit hoofdstuk een overzicht worden gegeven van de vervolgopleidingen die deze schoolverlaters hebben gekozen. Paragraaf 5.2 gaat in op de gekozen vervolgopleidingen van de schoolverlaters van het technisch onderwijs op KMBO- en MBO-niveau die hebben aangegeven dat het volgen van een studie voor hen op het moment van de enquête de belangrijkste bezigheid is. In paragraaf 5.3 komen de deeltijd vervolgopleidingen aan bod welke in het kader van het leerlingwezen of het in-service onderwijs in de verpleging of de verzorging gevolgd worden. Hierbij wordt eveneens de vraag beantwoord in hoeverre deze schoolverlaters naast een leerovereenkomst ook (betaald) werk hebben. Aanvullende opleidingen waaraan men ten behoeve van huidige of toekomstige werkzaamheden deelneemt, worden in paragraaf 8.4 besproken.

5.2. Regulier vervolgonderwijs

In tabel 5.1 staat een overzicht van de reguliere opleidingen die de schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch na de opleiding zijn gaan volgen. Om het geheel overzichtelijk te houden is voor iedere opleidingsrichting alleen het schooltype van desbetreffende vervolgopleiding weergegeven. Ten aanzien van de richting van het gekozen voltijd vervolgonderwijs valt het volgende op. Het blijkt dat de schoolverlaters over het algemeen in het voltijd vervolgonderwijs kiezen voor een richting die aansluit bij de opleiding die men daarvoor ook reeds heeft gevolgd. De resultaten laten zien dat de gediplomeerden van het KMBO-technisch de door hen gevolgde opleidingsrichting aan het MBO-technisch vervolgen, terwijl de gediplomeerden van het MBO-technisch daarna meestal voor een naar richting vergelijkbare opleiding in het Hoger Beroepsonderwijs (HBO) kiezen. Zo is bijna twee derde van de gediplomeerde verder lerende schoolverlaters van het MBO-elektrotechniek aan het HBO elektrotechniek of (hogere) informatica gaan studeren. Een soortgelijke verschillen treft men ook bij het chemisch laboratoriumonderwijs op MBO-niveau aan. De MBO-opleiding werktuigbouwkunde neemt een opvallende plaats in. Van deze opleidingsrichting heeft namelijk 28% wederom gekozen voor een voltijd vervolgopleiding binnen het MBO. Het gaat hier om de zogenaamde applicatiecursussen. De ongediplomeerde schoolverlaters van het MBO-technisch stromen minder vaak door naar hoger vervolgonderwijs. Vaak vindt men hen in het vervolgonderwijs terug op hetzelfde of op een lager opleidingsniveau dan het niveau waarvoor men geen diploma heeft behaald. Bijna 80% van de verder studerende gediplomeerden stroomt door naar het HBO, terwijl dit slechts voor 18% van de verder lerende ongediplomeerden geldt.

Tabel 5.1 Reguliere vervolgopleidingen van verder lerende schoolverlaters per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	Vergoopleiding					Totaal N=100%
	LBO	KMBO	MBO	HBO	anders	
KMBO TECHNICH GEDIPLOMEERD	7%	7%	76%	2%	7%	41
w.v. elektrotechniek	-	-	-	-	-	-
metaalbewerking	-	-	-	-	-	-
overig	-	-	-	-	-	-
KMBO TECHNICH ONGEDIPLOMEERD	-	-	-	-	-	-
MBO TECHNICH GEDIPLOMEERD	0%	0%	19%	79%	2%	849
w.v. bouwkunde	0%	1%	14%	85%	0%	77
elektrotechniek	0%	1%	10%	88%	1%	347
werkuigbouwkunde	0%	0%	28%	69%	2%	224
weg- en waterbouw	-	-	-	-	-	-
procestechniek	0%	2%	9%	84%	5%	29
motorvoertuigen	-	-	-	-	-	-
fijnmech. techniek	-	-	-	-	-	-
lab. KMLO	-	-	-	-	-	-
lab. chemisch	0%	0%	1%	97%	2%	33
lab. medisch	-	-	-	-	-	-
lab. overig	-	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart	-	-	-	-	-	-
nautisch overig	-	-	-	-	-	-
overig	0%	0%	19%	70%	11%	43
MBO TECHNICH ONGEDIPLOMEERD	1%	10%	61%	18%	10%	473

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

5.3. Leerlingwezen en in-service opleidingen

De schoolverlaters is gevraagd of zij op het moment van enquêteren een opleiding volgen in het kader van het leerlingwezen of dat zij hebben gekozen voor een in-service opleiding in de verpleging of de verzorging. In hoofdstuk vier is nagegaan hoeveel schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch aan deze deeltijd vervolgopleidingen deelnemen. Tabel 5.2 geeft een overzicht van de leerlingwezen en in-service opleidingen die de schoolverlaters als vervolgopleiding hebben gekozen. De opleidingen in het kader van het leerlingwezen zijn onderverdeeld naar het leerlingstelsel waartoe deze opleidingen behoren, aangezien ieder stelsel gespecialiseerde opleidingen voor een bepaalde, afgebakende, branche verzorgt, terwijl er nauwelijks overlap bestaat tussen opleidingen bij de verschillende leerlingstelsels. De verschillende opleidingen in het in-service onderwijs zijn samengevoegd tot één categorie.

Tabel 5.2 Overzicht van de door de schoolverlaters gekozen vervolgopleidingen in het kader van het leerlingwezen of het in-service onderwijs per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	SVB	Deeltijd-vervolgopleiding naar stelsel							In-ser- vice	Totaal N=100%
		SOI	VEV	SOM	VAM	GOC	ECABO	LLW- overig		
KMBO TECHN. GEDIPL.	14%	9%	22%	18%	11%	6%	0%	18%	1%	148
w.v. elektrotechniek	5%	0%	89%	3%	0%	0%	0%	3%	0%	37
metaalbewerking	0%	10%	0%	76%	7%	0%	0%	7%	0%	29
overig	23%	13%	0%	5%	18%	11%	0%	28%	1%	82
KMBO TECHN. ONGEDIPL.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
MBO TECHN. GEDIPL.	5%	5%	32%	13%	21%	2%	4%	12%	7%	57
MBO TECHN. ONGEDIPL.	3%	5%	22%	20%	14%	1%	5%	23%	6%	166

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

Door de schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch is het vaakst voor een opleiding bij de VEV (elektrotechniek), de SOM (metaal), de VAM (reparatie voertuigen), de SVB (bouw) of de SOI (installatietechniek) gekozen. Naar de andere, al dan niet technische, leerlingstelsels zijn beduidend minder schoolverlaters van het technisch onderwijs op KMBO- en MBO-niveau gegaan. Over het algemeen volgen de schoolverlaters een opleiding binnen een stelsel dat overeenkomt met de opleidingsrichting waarvan zij aan het KMBO- en MBO-technisch hun diploma hebben behaald. Zo heeft het merendeel van de gediplomeerden van het KMBO-elektrotechniek voor de VEV gekozen, terwijl de gediplomeerden van het KMBO-technisch metaalbewerking bij de SOM, de VAM of de SOI zijn terug te vinden.

Een belangrijk kenmerk van een opleiding in het leerlingwezen of het in-service onderwijs is dat men het volgen van (één of twee dagen per week klassikaal) onderwijs combineert met een werkovereenkomst, zodat men het geleerde in deze (betaalde) baan in praktijk kan brengen. Helaas lukt het niet alle leerlingen uit het leerlingwezen en in-service onderwijs om ook een werkovereenkomst met een bedrijf te bemachtigen. Vandaar dat de schoolverlaters die een dergelijke deeltijd opleiding volgen is gevraagd of zij naast het schoolgedeelte van de opleiding ook werk verrichten of stage lopen, waarvoor zij al dan niet een vergoeding ontvangen.

Uit tabel 5.3 kan men aflezen dat 88% van de gediplomeerden van het KMBO-technisch en 84% van de gediplomeerden van het MBO-technisch die nu een deeltijd opleiding volgen naast deze opleiding ook betaald werk heeft. De ongediplomeerde schoolverlaters van het MBO-technisch is het in vergelijking tot de gediplomeerden minder vaak gelukt om ook een werkovereenkomst te verkrijgen. Tien procent van alle gediplomeerde en ongediplomeerde schoolverlaters van het technisch onderwijs op KMBO- en MBO-niveau die voor een opleiding in het leerlingwezen of het in-service onderwijs heeft gekozen combineert deze opleiding met werk of een stage waarvoor uitsluitend een onkosten- of stagevergoeding wordt ontvangen, terwijl 4% naast de deeltijd opleiding onbetaald werk verricht en 7% alleen een leerovereenkomst heeft.

Tabel 5.3 Aandeel dat naast leerovereenkomst ook (betaald) werk heeft of stage loopt per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	Activiteit naast leerovereenkomst				Totaal N=100%
	betaald werk	alleen werk met vergoe- ding	alleen onbetaald werk	alleen leer- overeen- komst	
KMBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	88%	3%	3%	5%	145
w.v. elektrotechniek	89%	3%	0%	8%	37
metaalbewerking	82%	4%	7%	7%	28
overig	90%	4%	4%	3%	80
KMBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	-	-	-	-	-
MBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	84%	11%	0%	5%	56
MBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	72%	15%	5%	8%	165
- = geen gegevens vanwege kleine aantallen					

6. ARBEIDSMARKTINTREDE

6.1. Inleiding

In dit hoofdstuk komen enkele aspecten aan de orde die te maken hebben met de intrede van schoolverlaters op de arbeidsmarkt. Om te beginnen wordt de periode gedurende welke de schoolverlaters werkloos zijn geweest behandeld. Daarna wordt ingegaan op de wijze waarop de werkende schoolverlaters een baan hebben gevonden. Vervolgens wordt het werkloosheidspercentage op het moment van de meting en de wijze waarop de werkloze schoolverlaters naar werk zoeken beschreven. Tot slot komt het zoekgedrag van werkende schoolverlaters aan bod.

6.2. Intredewerkloosheid

De duur van de intredewerkloosheid, dit wil zeggen de tijdsduur die de schoolverlaters werkloos zijn bij de intrede op de arbeidsmarkt, geeft een indicatie voor de mate waarin de intrede op de arbeidsmarkt succesvol verloopt. In de RUBS-vragenlijst wordt gevraagd hoeveel maanden de schoolverlaters in totaal werkloos zijn geweest na het verlaten van de opleiding. Met opzet is deze vraag niet beperkt tot de zoekduur tot de eerste baan. Immers, juist in het segment waar deze onderzoekspopulatie terecht komt, is vaak sprake van tijdelijk werk. De carrière van deze schoolverlaters kan daarom een instabiel karakter hebben, waarbij perioden van werk worden afgewisseld met perioden van werkloosheid. Er is daarom voor gekozen om het totaal aantal maanden dat iemand werkloos is geweest in het eerste jaar na het verlaten van de school, te gebruiken als indicator voor de intredewerkloosheid.

In tabel 6.1 wordt voor de schoolverlaters die op het moment van enquêteren een betaalde baan⁹ hebben, het totaal aantal maanden weergegeven dat de schoolverlaters na het verlaten van de opleiding werkloos zijn geweest. Met betrekking tot de werkenden van zowel het KMBO- als het MBO-technisch geldt dat bijna 80% niet werkloos is geweest, terwijl ruim 15% 1 tot 3 maanden werkloos is geweest. Daarbij valt met name op dat van de afgestudeerden van de richting motorvoertuigentechniek 93% helemaal niet werkloos is geweest. Voor de gediplomeerden van de zeevaartscholen van het MBO-nautisch bedraagt dit percentage 87%. Bij het KMLO en het chemisch laboratorium onderwijs ligt het percentage dat niet werkloos is geweest wat lager, terwijl respectievelijk 21% en 30% 1 tot 3 maanden werkloos is geweest. Ten aanzien van de ongediplomeerden die op het moment van de meting een baan hebben valt op dat respectievelijk 70% en 82% van de KMBO-ers en MBO-ers nooit werkloos is geweest.

9. Hieronder wordt verstaan een betaalde baan voor 12 uur of meer per week.

Tabel 6.1. Intredewerkloosheid van werkende schoolverlaters per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	Intredewerkloosheid				Totaal N=100%
	0 mnd. werkloos	1-3 mnd. werkloos	4-6 mnd. werkloos	> 6 mnd. werkloos	
KMBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	79%	17%	3%	1%	258
w.v. elektrotechniek	75%	20%	3%	2%	64
metaalbewerking	75%	18%	7%	0%	60
overig	83%	14%	2%	1%	134
KMBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	70%	17%	8%	5%	60
MBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	78%	16%	4%	1%	971
w.v. bouwkunde	83%	15%	2%	0%	79
elektrotechniek	74%	19%	6%	1%	207
werktuigbouwkunde	82%	14%	3%	1%	163
weg- en waterbouw	82%	15%	2%	1%	32
procestechniek	-	-	-	-	-
motorvoertuigen	93%	4%	1%	1%	52
fijnmech. techniek	-	-	-	-	-
lab. KMLO	71%	21%	6%	2%	62
lab. chemisch	66%	30%	4%	0%	48
lab. medisch	85%	12%	3%	0%	41
lab. overig	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart	87%	10%	3%	0%	39
nautisch overig	-	-	-	-	-
overig	76%	15%	7%	2%	198
MBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	82%	15%	3%	1%	371

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

6.3. Wijze van functieverwerving

Deze paragraaf beschrijft de kanalen waarlangs men de functie heeft verkregen die men uitoefent op het moment van enquêteren. In tabel 6.2 wordt hiervan een beeld gegeven. Van de gediplomeerden van het KMBO-technisch is bijna de helft via de stage of via de school aan zijn baan gekomen, daarbij blijft de richting elektrotechniek enigszins achter met 30%. Deze laatste groep schoolverlaters hebben relatief vaak een baan gevonden via een open sollicitatie en via een uitzendbureau en via het arbeidsbureau. Ook voor gediplomeerden van het MBO-technisch is de stage of de school een belangrijk vindkanaal. Daarbij spelen het uitzendbureau, de open sollicitatie en de familie of kennissen een belangrijke rol voor de werkende schoolverlaters uit de richting bouwkunde. Voor de richtingen elektrotechniek, werktuigbouwkunde en weg- en waterbouwkunde geldt daarentegen relatief vaker dat zij in bezit zijn gekomen van hun op het moment van de meting uitgeoefende baan door te reageren op een advertentie. Bovendien is het uitzendbureau voor de twee eerstgenoemde richtingen een belangrijk vindkanaal. 18% van de gediplomeerden van de richting motorvoertuigentechniek heeft hun baan verkregen via familie of kennissen. Naast de stage of de school is een groot gedeelte van de schoolverlaters van de richtingen behorend tot laboratoriumtechniek in het bezit gekomen van hun baan door het reageren op een advertentie (chemisch laboratorium) of via een uitzendbureau (KMLO en chemisch laboratorium). De gediplomeerden van het medisch laboratoriumonderwijs vinden relatief vaak een baan door een open sollicitatie. Opvallend is dat voor de gediplomeerden van de zeevaartscholen van het nautisch onderwijs de stage en de school geen belangrijk vindkanaal is, maar dat een groot deel van deze schoolverlaters werk vindt door middel van een open sollicitatie en via familie of kennissen. De voortijdige schoolverlaters zijn via meerdere kanalen aan werk gekomen. Een kwart van de ongediplomeerden van het KMBO-technisch heeft via de

stage of de school de baan verkregen, terwijl voor de ongediplomeerde MBO-ers de open sollicitatie het belangrijkste vindkanaal is.

Tabel 6.2. Wijze van verkrijgen baan per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	arbeids- bureau	familie	adver- tentie	Wijze van verkrijgen baan uitzend- bureau	bij- baan	stage/ school	open sollici- tatie	eerder werk	anders	Totaal N=100%
KMBO TECHN. GEDIPL.	6%	13%	9%	9%	4%	44%	14%	1%	1%	257
w.v. elektrotechniek	11%	13%	8%	14%	5%	30%	19%	0%	2%	64
metaalbewerking	7%	15%	10%	8%	3%	42%	12%	2%	2%	60
overig	4%	13%	9%	6%	3%	52%	12%	1%	1%	133
KMBO TECHN. ONGEDIPL.	3%	17%	8%	15%	5%	27%	15%	5%	5%	60
MBO TECHN. GEDIPL.	4%	12%	17%	17%	4%	27%	16%	1%	2%	966
w.v. bouwkunde	3%	17%	12%	19%	4%	26%	16%	3%	0%	78
elektrotechniek	5%	9%	18%	24%	5%	20%	14%	2%	1%	206
werktuigbouwkunde	5%	15%	16%	20%	6%	24%	10%	2%	2%	163
weg- en waterbouw	3%	14%	22%	9%	1%	33%	13%	2%	4%	31
procestechniek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
motorvoertuigen	3%	18%	15%	14%	3%	38%	6%	1%	1%	52
fijnmech. techniek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
lab. KMLO	3%	7%	15%	26%	0%	34%	13%	0%	2%	61
lab. chemisch	4%	5%	22%	20%	1%	31%	16%	0%	2%	48
lab. medisch	2%	4%	16%	7%	2%	42%	26%	0%	1%	41
lab. overig	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart	8%	25%	11%	0%	4%	10%	42%	0%	0%	39
nautisch overig	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
overig	1%	11%	16%	10%	3%	35%	19%	1%	4%	196
MBO TECHN. ONGEDIPL.	6%	17%	16%	16%	9%	8%	25%	3%	1%	369

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

Wellicht speelt de duur van de intredewerkloosheid een rol bij de wijze waarop de schoolverlaters de ten tijde van de meting uitgeoefende baan hebben verkregen. Om hierin inzicht te krijgen wordt in tabel 6.3 voor de verschillende durven van de intredewerkloosheid gekeken naar de wijze waarop de werkende schoolverlaters aan hun baan zijn gekomen die ze op het moment van de meting hebben. Uit de tabel blijkt dat de rol van het Arbeidsbureau toeneemt naarmate de schoolverlaters langer werkloos zijn geweest. Daarnaast wordt, naarmate de intredewerkloosheid langer is, eveneens vaker werk gevonden via het uitzendbureau en door te reageren op een advertentie. Bovendien valt op dat, naarmate de intredewerkloosheid langer is geweest, de schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch relatief minder vaak door middel van open sollicitaties en via de stage of de school een baan hebben gevonden.

Tabel 6.3. Wijze van verkrijgen baan naar duur van de intredewerkloosheid

Intrede- werkloosheid	arbeids- bureau	familie	adver- tentie	Wijze van verkrijgen baan uitzend- bureau	bij- baan	stage/ school	open sollici- tatie	eerder werk	anders	Totaal N=100%
0 maanden	3%	14%	14%	12%	6%	29%	18%	2%	1%	1.302
1-3 maanden	10%	11%	17%	27%	2%	12%	18%	2%	2%	266
4-6 maanden	10%	17%	18%	29%	1%	7%	12%	0%	5%	68
> 6 maanden	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

6.4. Werkloosheid

De werkloosheid geeft een indicatie van de kwantitatieve aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de arbeidsmarkt. In tabel 6.4 wordt een overzicht gegeven van de werkloosheidspercentages¹⁰ van de onderscheiden opleidingsrichtingen. Het percentage diplomabezitters van het KMBO- en MBO-technisch dat werkloos is bedraagt 3%. Hierbij valt het KMBO-elektrotechniek op met een werkloosheidspercentage van 5%, terwijl voor de richting metaalbewerking een werkloosheidspercentage van 1% geldt. Met betrekking tot het MBO kan worden opgemerkt dat de richtingen procestechniek en laboratoriumtechniek KMLO worden gekenmerkt door een iets hoger werkloosheidspercentage. De richting motorvoertuigentechniek valt daarentegen op door de iets lagere werkloosheid. Ten aanzien van de ongediplomeerden van het technisch onderwijs op KMBO- en MBO-niveau laat de tabel zien dat het werkloosheidscijfer gelijk is aan dat van de gediplomeerden.

Tabel 6.4. Werkloosheidspercentage per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	Werkloosheid		Totaal N=100%
	werkloos	niet werkloos	
KMBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	3%	97%	375
w.v. elektrotechniek	5%	95%	104
metaalbewerking	1%	99%	94
overig	3%	97%	177
KMBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	3%	97%	92
MBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	3%	97%	1.563
w.v. bouwkunde	2%	98%	132
elektrotechniek	4%	96%	409
werktuigbouwkunde	2%	98%	307
weg- en waterbouw	3%	97%	49
procestechniek	4%	96%	28
motorvoertuigen	1%	99%	96
fijnmech. techniek	-	-	-
lab. KMLO	5%	95%	75
lab. chemisch	3%	97%	61
lab. medisch	2%	98%	46
lab. overig	-	-	-
nautisch zeevaart	0%	100%	43
nautisch overig	-	-	-
overig	5%	95%	266
MBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	3%	97%	487

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

In tabel 6.5 wordt een overzicht gegeven van de zoekkanalen van de werkloze schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch. Van deze schoolverlaters is bijna 90% op zoek naar een baan via het arbeidsbureau. Via het reageren op een advertentie wordt door 51% van de werkloze schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch naar werk gezocht. Het werken via

- De schoolverlaters worden als werkloos getypeerd als zij op zoek zijn naar een betaalde baan van meer dan 12 uur per week, op dit moment geen betaalde baan hebben van 12 uur of meer per week, binnen twee weken kunnen beginnen als ze een geschikte baan hebben gevonden en ingeschreven staan bij het arbeidsbureau. Het op deze wijze bepaalde aantal werklozen wordt gerelateerd aan de werklozen plus het aantal werkenden, waarbij degenen die in militaire dienst zitten worden meegerekend.

een uitzendbureau is eveneens een belangrijk kanaal om werk te vinden; meer dan twee derde van de schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch probeert via deze weg een baan te vinden. Opvallend is dat de stage of de school door deze schoolverlaters relatief weinig als zoekkanaal wordt gehanteerd om in het bezit van een baan te komen. De helft van de werkloze schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch zoekt werk door middel van het schrijven van open sollicitaties of door zelf te vragen aan een werkgever. Ten einde in het bezit te komen van een baan wordt door 31% van de werkloze schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch een beroep gedaan op familie of kennissen.

Tabel 6.5. Wijze van zoeken naar een baan door werkloze schoolverlaters

Zoekkanaal	Percentage
Arbeidsbureau	87%
Familie of kennissen	31%
Advertentie	51%
Uitzendbureau	69%
Vakantiewerk of bijbaantje	8%
Stage of school	12%
Open sollicitatie of zelf aan werkgever vragen	50%
Eerder of huidig werk	8%
Anders	1%

6.5. Zoekgedrag van werkenden

Naast het zoekgedrag van de werkloze schoolverlaters is ook het zoekgedrag van de werkende schoolverlaters van belang om een indicatie te krijgen van de aansluiting van de baan die ze op het moment van enquêteren hebben op de gevolgde opleiding. In tabel 6.6 wordt ingegaan op het aandeel werkende schoolverlaters dat op zoek is naar een andere baan. Van de werkende diplomabezitters van het KMBO-technisch is 15% op zoek naar ander werk. Dit percentage ligt voor het MBO-technisch op 21%. Het percentage KMBO-ers dat naar ander werk zoekt is met name voor de richting elektrotechniek relatief hoog; 22% van deze schoolverlaters is op zoek naar een andere baan voor minimaal 12 uur per week. Met betrekking tot de afgestudeerde MBO-ers die op het moment van enquêteren werken, valt op dat een relatief klein percentage van de richtingen bouwkunde, medisch laboratorium en van de zeevaartscholen van het nautisch onderwijs op zoek is naar ander werk. Met name de richting laboratorium techniek KMLO valt op door het hoge percentage dat op zoek is naar een andere baan. Voor de voortijdige schoolverlaters van beide opleidingsclusters geldt dat ongeveer 20% op zoek is naar ander werk.

Tabel 6.6. Percentage werkende schoolverlaters dat op zoek is naar ander werk per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	Op zoek naar ander werk ja	nee	Totaal N=100%
KMBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	15%	85%	251
w.v. elektrotechniek	22%	78%	63
metaalbewerking	17%	83%	59
overig	10%	90%	129
KMBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	22%	78%	58
MBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	21%	79%	954
w.v. bouwkunde	16%	84%	77
elektrotechniek	23%	77%	203
werktuigbouwkunde	20%	80%	158
weg- en waterbouw	20%	80%	31
processtechniek	-	-	-
motorvoertuigen	20%	80%	50
fijnmech. techniek	-	-	-
lab. KMLD	34%	66%	62
lab. chemisch	24%	76%	47
lab. medisch	13%	87%	41
lab. overig	-	-	-
nautisch zeevaart	5%	95%	39
nautisch overig	-	-	-
overig	23%	77%	196
MBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	20%	80%	363

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

In tabel 6.7 wordt aangegeven hoe de werkende schoolverlaters naar een andere baan zoeken per opleidingscluster. Slechts een relatief klein deel is op zoek naar ander werk via het arbeidsbureau, voor de gediplomeerden van het KMBO- en MBO-technisch gelden percentages van respectievelijk 39% en 29%. Van de ongediplomeerden van het KMBO-technisch geeft slechts 15% aan dit zoekkanaal te hanteren. Daarmee wordt dit kanaal door werkenden aanzienlijk minder vaak gebruikt dan door werklozen. Van de gediplomeerden van zowel het KMBO- als het MBO-technisch die op zoek zijn naar ander werk geeft ongeveer 65% aan te reageren op advertenties. De ongediplomeerden van het KMBO en MBO-technisch gebruiken dit kanaal iets minder frequent. In tegenstelling tot de (on)gediplomeerden van het KMBO-technisch en de voortijdige schoolverlaters van het MBO-technisch zijn voor de afgestudeerden van het MBO-technisch het uitzendwerk en de open sollicitatie belangrijke zoekkanalen. Van de werkenden die ander werk zoeken schakelt 20% familie of kennissen in, waarbij met name de ongediplomeerden van het KMBO-technisch hiervan relatief vaak gebruik maken. Slechts een klein percentage zoekt via de school of de stage.

Tabel 6.7. Wijze van zoeken naar een andere baan door werkende schoolverlaters per opleidingscluster

Opleidingscluster	arbeids- bureau	familie	adver- tentie	Wijze van verkrijgen baan uitzend- bureau	bij- baan	stage/ school	open sollici- tatie	eerder werk	anders
KMBO TECHN. GEDIPL.	39%	19%	64%	8%	0%	8%	22%	6%	3%
KMBO TECHN. ONGEDIPL.	15%	31%	46%	23%	0%	0%	31%	0%	8%
MBO TECHN. GEDIPL.	29%	23%	65%	30%	0%	6%	42%	9%	2%
MBO TECHN. ONGEDIPL.	33%	23%	49%	19%	4%	4%	30%	13%	3%

7. KENMERKEN VAN HET WERK

7.1. Inleiding

Nadat in het vorige hoofdstuk aandacht is besteed aan de arbeidsmarktintrede van de schoolverlaters, wordt in dit hoofdstuk getracht een typering te geven van de werksituatie, waarbij het gaat om degenen die op het moment van enquêteren voor minimaal 12 uur per week betaald werk verrichten. Daarvoor wordt op een aantal aspecten nader ingegaan. Achtereenvolgens komen aan de orde de beroepen die de schoolverlaters uitoefenen, de branche waarin men werkzaam is en een aantal functiekenmerken. Met betrekking tot het laatste aspect zal de soort aanstelling van de werkende schoolverlaters worden beschreven en het aantal uur dat zij per week werken. Bovendien zal worden gekeken wat de functievereisten waren en welk inkomen door de werkende schoolverlaters wordt verdiend.

7.2. Beroepen

Een belangrijk aspect waarmee inzicht kan worden verkregen in de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters is het beroep waarin de schoolverlaters terecht komen. In tabel 7.1 wordt aangegeven in welke beroepsgroepen en -klassen de schoolverlaters op het moment van enquêteren werkzaam zijn¹¹.

Tabel 7.1. Beroepsklassen en -groepen waarin de schoolverlaters werkzaam zijn

	Percentage
<u>beroepsklasse</u>	
Elektromonteur/-reparateur ed	15%
Machinebankwerker/instrumentmaker ed	11%
Architect/ingenieur/tekenaar ed	10%
Winkelbediende/verkoper	7%
Metselaar/timmerman/bouwvakker	6%
Loodgieter/pijpfitter/lasser ed	6%
Schei-/natuurkundige ed	5%
<u>beroepsgroep</u>	
Elektriciën (aanleg/reparatie)	9%
Bouwkundig/technisch tekenaar ed	8%
Winkelbediende/verkoper	7%
Totaal (N = 100%)	1.660

Van de totale groep geënquêteerde schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch is 9% werkzaam als elektriciën. Daarnaast werkt respectievelijk 8% en 7% als bouwkundig of technisch tekenaar en als winkelbediende of verkoper. Een relatief groot aandeel schoolverlaters

11. Wat betreft de indeling van de beroepen wordt gebruik gemaakt van de beroepenclassificatie van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) op 4-digitniveau. Het is echter niet zinvol om op 4-digitniveau informatie te presenteren, vanwege de grote diversiteit van de beroepen die de schoolverlaters uitoefenen. Derhalve wordt hier informatie op beroepsklassen- (2-digit) en beroepsgroepenniveau (3-digit) gepresenteerd (voor de beroepen waarin de schoolverlaters terecht komen zie Wieling, Van de Loo en Van der Velden, 1993).

van het technisch onderwijs op KMBO- en MBO-niveau komt in de beroepsklasse "machinebankwerker-monteurs, instrumentmakers, samenstellers en reparateurs van machines en apparaten (excl. elektr.)" terecht. Bovendien werkt ongeveer 5% in de beroepsklassen "loodgieters, pijpfitters, lassers, plaat- en constructiewerkers", "metselaars, timmerlieden e.a. bouwvakarbeiders" en "schei- en natuurkundigen e.d."

In tabel 3 van bijlage I wordt per opleidingsrichting een overzicht gegeven van de beroepsgroepen en -klassen waarin de schoolverlaters op het moment van de meting werkzaam zijn. Van de gediplomeerde schoolverlaters van KMBO-elektrotechniek is twee derde werkzaam in de beroepsklasse "elektromonteurs, samenstellers en reparateurs van elektrisch apparaten e.d.", waarbij 44% een baan als elektricien heeft, 9% als elektromonteur en 8% als elektronicamonteur. De belangrijkste beroepsklassen voor de richting KMBO-metaalbewerking zijn "loodgieters, pijpfitters, lassers, plaat- en constructiewerkers" en "machinebankwerker-monteurs, instrumentmakers, samenstellers en reparateurs van machines en apparaten (excl. elektr.)"; respectievelijk 42% en 25% van de afgestudeerden werkt in deze beroepsklassen. Van de eerstgenoemde beroepsklasse heeft 24% een baan als constructiewerker. Met betrekking tot de laatstgenoemde beroepsklasse werkt 8% als machinebankwerker-monteur en 10% als machinereparateur of onderhoudsmonteur.

Van de gediplomeerden van de opleidingsrichtingen bouwkunde en weg- en waterbouwkunde van het MBO-technisch werkt ongeveer 30% als tekenaar en circa 20% als bouwkundig technicus. Daarnaast worden beide opleidingsrichtingen, maar met name weg- en waterbouwkunde, gekenmerkt door een relatief groot percentage dat behoort tot het toezichthoudend en leidinggevend personeel industriële produktie-afdelingen. Voor de richtingen elektrotechniek en werktuigbouwkunde geldt eveneens dat een relatief groot deel een baan in de beroepsklasse "architecten, ingenieurs en verwante technici, tekenaars" heeft, waarvan het merendeel als tekenaar werkt. Uit tabel 3 van bijlage I blijkt dat 16% van de afgestudeerden van de richting bouwkunde op het moment van enquêteren timmerman is. Met betrekking tot de richting elektrotechniek op MBO-niveau valt verder op dat meer dan de helft werkzaam is in de beroepsklasse "elektromonteurs, samenstellers en reparateurs van elektrisch apparaten e.d.", waarbij 32% elektricien is en 11% elektronicamonteur. De beroepsklassen "machinebankwerker-monteurs, instrumentmakers, samenstellers en reparateurs van machines en apparaten (excl. elektr.)" en "loodgieters, pijpfitters, lassers, plaat- en constructiewerkers" nemen een belangrijk deel van de gediplomeerden van de richting werktuigbouwkunde op. Bijna de helft van de gediplomeerden van de richting motorvoertuigtechniek komt terecht in de beroepsklasse "machinebankwerker-monteurs, instrumentmakers, samenstellers en reparateurs van machines en apparaten (excl. elektr.)", waarbij 41% automonteur, motorrijwiel- of bromfietshersteller is.

Met betrekking tot het laboratorium onderwijs op MBO-niveau kan worden opgemerkt dat een belangrijk deel van de afgestudeerden in de beroepsgroepen "schei-, natuurkundige analisten geologisch assistenten e.d." en "botanische-, medische e.d. analisten, landbouwkundige assistenten e.d." werkzaam zijn. Daarbij werkt het merendeel van de schoolverlaters van de

richtingen KMLO en chemische laboratoriumtechniek in de eerstgenoemde beroepsgroep, terwijl de gediplomeerden van medisch laboratorium voornamelijk werkzaam zijn in de laatstgenoemde beroepsgroep. Voor het nautisch onderwijs geldt dat de beroepsklasse "vliegtuig- en scheepsofficieren" en de beroepsgroep "matrozen e.a. scheepsdekpersoneel n.e.g." een belangrijk deel van de schoolverlaters opnemen; in beide beroepsklassen is ruim een derde van de gediplomeerden werkzaam. Voor eerstgenoemde beroepsklasse geldt zoals verwacht dat het merendeel van deze schoolverlaters een beroep als scheepsofficier of loods uitoefent. Daarnaast werkt ongeveer 15% in de beroepsklasse "machinebankwerker-monteurs, instrumentmakers, samenstellers en reparateurs van machines en apparaten (excl. elektr.)".

Ten aanzien van de ongediplomeerden van het KMBO- en MBO-technisch blijkt uit tabel 3 van bijlage I dat deze schoolverlaters over meerdere beroepen zijn verspreid. Dit geldt met name voor de schoolverlaters van het MBO-technisch die zonder diploma hun opleiding hebben verlaten. Daarbij komen de voortijdige schoolverlaters van het KMBO relatief vaak in de volgende beroepsklassen terecht: "elektromonteurs, samenstellers en reparateurs van elektrisch apparaten e.d.", "loodgieters, pijpfitters, lassers, plaat- en constructiewerkers" en "metselaars, timmerlieden e.a. bouwvakarbeiders". De ongediplomeerde MBO-ers werken relatief vaak als winkelbediende of verkoper en bovendien oefent een vrij groot percentage een beroep uit dat behoort tot de beroepsklassen "machinebankwerker-monteurs, instrumentmakers, samenstellers en reparateurs van machines en apparaten (excl. elektr.)" en "elektromonteurs, samenstellers en reparateurs van elektrisch apparaten e.d."

Naast de beroepen waarin de schoolverlaters terecht komen is het van belang inzicht te krijgen in de flexibiliteit van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Om een indicatie hiervan te krijgen wordt een spreidingscoëfficiënt berekend voor de beroepenspreiding van opleidingen. Deze spreidingscoëfficiënt wordt berekend met behulp van de Gini-Hirschman coëfficiënt. Voordat de resultaten worden besproken zal eerst nader op deze coëfficiënt worden ingegaan (zie ook Wieling, De Grip en Van der Velden, 1992).

Het zogenaamde *naïeve model* gaat er van uit dat er een directe en exclusieve relatie bestaat tussen opleidingen en beroepen. Volgens Van Hoof en Dronkers (1980) negeert dit naïeve model van de arbeidsmarkt echter ten onrechte de bestaande flexibiliteit in de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Arbeidskrachten met een bepaalde opleiding kunnen in geheel verschillende beroepen terecht komen. Bovendien worden veel beroepen uitgeoefend door mensen met een geheel verschillende opleidingsachtergrond.

Een maatstaf die een indicatie geeft van de bestaande flexibiliteit tussen opleiding enerzijds en beroep en branche anderzijds op de arbeidsmarkt is de *Gini-Hirschman coëfficiënt* (Sheldon, 1985 en Warnken, 1986). Op basis van deze maatstaf kan de spreiding van de werkzame personen en schoolverlaters met een bepaalde opleidingsachtergrond over de verschillende beroepen en branches worden bepaald. Deze indicator is zeer makkelijk te interpreteren. De indicator kan slechts waarden tussen 0 en 1 aannemen. De beroepenspreiding van opleidingen is 0 als het opleidingstype slechts in één beroep voorkomt en 1 als het opleidingstype

gelijkmatic over alle beroepen is verspreid. Hetzelfde geldt overigens ook voor de branchespreiding van opleidingen. Meestal zal de relatie tussen opleiding en beroep of branche *niet* worden gekenmerkt door een exclusieve relatie of een situatie van volledige flexibiliteit. De relatie tussen enerzijds beroep of branche en anderzijds opleiding ligt waarschijnlijk tussen deze twee extremen in.

Overigens moet worden bedacht dat de hier weergegeven spreidingsindicatoren niet betrekking hebben op de potentiële flexibiliteit, maar op de feitelijk opgetreden flexibiliteit (De Grip en Heijke, 1989). Een lage Gini-Hirschman coëfficiënt betekent bijvoorbeeld niet automatisch dat een schoolverlater uit een bepaald opleidingstype slechts in één of enkele beroep(en) of branche(s) terecht *kan* komen. Een eenduidige beoordeling van de arbeidsmarktpositie kan pas worden gegeven als de spreidingsindicatoren in samenhang met andere indicatoren worden bekeken (zie ook Wieling, De Grip en Van der Velden, 1992)¹².

De beroepenspreiding wordt bepaald om na te gaan of er een exclusieve relatie bestaat tussen een opleiding en een bepaald beroep (naïeve model) of dat er een flexibiliteit in de aansluiting tussen opleidingen en beroepen aanwezig is. Met behulp van flexibiliteitsindicatoren kunnen de uitwijkmogelijkheden die men heeft, wanneer men kiest voor een bepaald opleidingstype, worden aangegeven. Bovendien geven deze indicatoren een indruk van de mate waarin men zich met de keuze van een studie of beroep vastlegt voor een specifieke loopbaan.

Tabel 7.2. Beroepsgroepenspreiding per opleidingsrichting (alleen gediplomeerde schoolverlaters)

Opleidingscluster	beroepsgroepenspreiding (alle beroepen)	beroepsgroepenspreiding (alleen beroepen op aansluitend niveau)
KMBO TECHNISCH		
w.v. elektrotechniek	0,78	0,69
metaalbewerking	0,91	0,88
technisch overig	0,90	0,89
MBO TECHNISCH		
w.v. bouwkunde	0,81	0,78
elektrotechniek	0,86	0,86
werktuigbouwkunde	0,93	0,90
weg- en waterbouwkunde	0,72	0,70
processtechniek	-	-
motorvoertuigentechniek	0,84	0,83
fijnmechanische techniek	-	-
laboratorium KML0	0,69	0,56
laboratorium chemisch	0,47	0,40
laboratorium medisch	0,35	0,29
laboratorium overig	-	-
nautisch zeevaart	0,75	0,75
nautisch overig	-	-
technisch overig	0,91	0,90

12. In de oorspronkelijke Gini-Hirschman coëfficiënt wordt een correctiefactor opgenomen om te corrigeren voor het gehanteerde aggregatieniveau. Deze correctieterm is hier echter weggelaten, vanwege het feit dat de correctieterm bijna gelijk is aan 1 bij een zo groot aantal beroepen. Bovendien kan bij het bepalen van de beroepsgroepenspreiding, waarbij rekening wordt gehouden met het vereiste opleidingsniveau, niet eenduidig worden vastgesteld in hoeveel beroepen de schoolverlaters terecht kunnen komen.

In tabel 7.2 wordt per opleidingsrichting de coëfficiënt voor de beroepsgroepenspreiding weergegeven. De spreidingscoëfficiënten zijn overigens alleen voor de gediplomeerde schoolverlaters bepaald. Uit de tabel blijkt dat de beroepsgroepenspreiding van de richting KMBO-elektrotechniek kleiner is dan voor metaalbewerking of voor elektrotechniek op MBO-niveau. Voor de technische richtingen op MBO-niveau geldt dat de spreidingscoëfficiënt van werktuigbouwkunde relatief hoog is, terwijl voor de gediplomeerden van weg- en waterbouwkunde en van het nautisch onderwijs (zeevaartschool) de spreiding relatief laag is. Ook voor de verschillende richtingen van het laboratoriumonderwijs is er sprake van een relatief lage Gini-Hirschman coëfficiënt. Met name het medisch laboratoriumonderwijs kent een lage spreiding over de beroepsgroepen, terwijl de spreiding voor het KMLO iets groter is.

In tabel 7.2 wordt eveneens per opleidingsrichting de beroepsgroepenspreiding gepresenteerd, waarbij rekening wordt gehouden met het vereiste opleidingsniveau. Dat wil zeggen dat bij het bepalen van de Gini-Hirschman coëfficiënt alleen de schoolverlaters worden meegenomen waarvoor het vereiste opleidingsniveau voor de baan die op het moment van de meting wordt uitgeoefend niet lager is dan het niveau van de opleiding die ze hebben afgesloten. Ook nu wordt deze spreidingscoëfficiënt alleen bepaald voor de gediplomeerden. Over het algemeen is deze beroepsgroepenspreiding lager dan wanneer er geen rekening wordt gehouden met het vereiste opleidingsniveau, maar de verschillen in beroepsgroepenspreiding tussen de onderscheiden opleidingsrichtingen komen overeen met het beeld dat hiervoor reeds is geschetst op basis van de spreidingscoëfficiënten waarbij geen rekening wordt gehouden met het vereiste opleidingsniveau.

7.3. Branches

Naast de beroepen waarin de schoolverlaters na het verlaten van de opleiding terecht komen is het eveneens van belang te weten in welke bedrijfssectoren zij werkzaam zijn¹³. In tabel 7.3 wordt aangegeven in welke bedrijfsklassen de schoolverlaters op het moment van de meting werkzaam zijn. De bedrijfsklasse waarin de meeste schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch werkzaam zijn is de detailhandel; 13% werkt in deze bedrijfsklasse. Daarnaast is respectievelijk 10% en 9% werkzaam in de bouwnijverheid en in bouwinstallatiebedrijven. Verder heeft 7% een baan in de zakelijke dienstverlening. Van de hele groep schoolverlaters uit het KMBO- en MBO-technisch werkt ongeveer 5% procent in de machine-industrie, reparatiebedrijven voor gebruiksgoederen en gezondheids- of veterinaire diensten.

13. Wat betreft de indeling van de branches wordt gebruik gemaakt van de Standaard Bedrijfsindeling (SBI) op 4-digitniveau. Het is echter niet zinvol om op 4-digitniveau informatie te presenteren, vanwege de grote diversiteit van branches waarin de schoolverlaters werkzaam zijn. Derhalve wordt hier informatie op bedrijfsklassenniveau (2-digit) gepresenteerd (voor de branches waarin de schoolverlaters terecht komen zie Wieling, Van de Loo en Van der Velden, 1993).

Tabel 7.3. Bedrijfsklassen waarin de schoolverlaters werkzaam zijn

	Percentage
<u>bedrijfsklasse</u>	
Detailhandel	13%
Bouwnijverheid	10%
Bouwinstallatiebedrijven ed	9%
Zakelijke dienstverlening	7%
Reparatiebedrijven voor gebruiksgoederen	6%
Machine-industrie	5%
Gezondheids- en veterinaire diensten	5%
Totaal (N = 100%)	1.660

In tabel 4 van bijlage I wordt per opleidingsrichting weergegeven in welke bedrijfsklassen de schoolverlaters op het moment van enquêteren werkzaam zijn. Van de gediplomeerden van de richting KMBO-elektrotechniek werkt 42% in de bedrijfsklasse "bouwinstallatiebedrijven e.d.". Bovendien heeft ongeveer 10% een baan in de elektrotechnische industrie en in de detailhandel. Respectievelijk een kwart en een vijfde van de werkende schoolverlaters van de richting KMBO-metaalbewerking is werkzaam in de bedrijfsklassen "metaalprodukten" en "machine-industrie". Daarnaast werkt 10% van de schoolverlaters van deze richting in de bouwnijverheid.

Bijna de helft van de gediplomeerde schoolverlaters van de richting MBO-bouwkunde werkt in de bouwnijverheid en nog eens 21% heeft een baan in de zakelijke dienstverlening. Ongeveer hetzelfde beeld is te zien voor de richting weg- en waterbouwkunde van het MBO. Van de schoolverlaters uit deze richting werkt daarnaast 12% in de bedrijfsklasse "openbaar bestuur". Met betrekking tot de richting MBO-elektrotechniek valt op dat ruim een kwart in bouwinstallatiebedrijven werkt. Zowel voor de richting MBO-elektrotechniek als voor de richting werktuigbouwkunde geldt dat ongeveer 10% in de zakelijke dienstverlening werkt. Van de afgestudeerden van de laatstgenoemde werkt bovendien respectievelijk 22% en 12% in de bedrijfsklassen "machine-industrie" en "metaalprodukten". De bedrijfsklasse "reparatiebedrijven voor gebruiksgoederen" neemt het grootste deel van de gediplomeerden van de richting motorvoertuigentechniek op; ruim een derde. Daarnaast werkt echter een relatief groot deel in de machine-industrie en in de detailhandel.

Ten aanzien van het laboratoriumonderwijs valt op dat zowel van de gediplomeerden van de richting KMLO als van de richting chemisch ongeveer 10% in de voedings- en genotmiddelen-industrie werkt. Daarnaast heeft respectievelijk 20% en 29% van deze schoolverlaters een baan in de chemische industrie. Een relatief groot percentage van de afgestudeerden van de richtingen in het laboratoriumonderwijs heeft een baan in de bedrijfsklassen "gezondheids- of veterinaire diensten" en "overige sociale organisaties". Met name de richting medisch laboratorium valt op door het hoge percentage (78%) dat in de eerstgenoemde bedrijfsklasse werkzaam is. Verder is de richting KMLO van het laboratorium onderwijs relatief sterk vertegenwoordigd in de detailhandel. Respectievelijk 36% en 20% van de gediplomeerde schoolverlaters van het nautisch onderwijs (zeevaartschool) heeft een baan in de zeevaart en de binnenvaart.

Ten aanzien van de ongediplomeerden van het KMBO- en MBO-technisch blijkt uit tabel 4 van bijlage I dat deze schoolverlaters over meerdere bedrijfsklassen zijn verspreid. Dit geldt met name voor de schoolverlaters van het KMBO-technisch die zonder diploma hun opleiding hebben verlaten. De bedrijfsklassen "metaalprodukten", "bouwnijverheid" en "bouwinstallatiebedrijven" hebben elk 10% of meer van de voortijdige schoolverlaters van het KMBO-technisch opgenomen. Van de ongediplomeerden van het MBO-technisch komt eveneens ongeveer 10% in de bouwnijverheid en de bouwinstallatiebedrijven terecht. Daarnaast werkt echter 15% in de detailhandel.

Analoog aan de beroepsgroepenspreiding kan op basis van de branchespreiding worden bekeken hoe groot de flexibiliteit tussen de opleidingen en de bedrijfssectoren is. In tabel 7.4 wordt per opleidingsrichting de coëfficiënt voor de bedrijfsklassenspreiding weergegeven. De spreidingscoëfficiënten zijn overigens alleen voor de gediplomeerde schoolverlaters bepaald. Net als bij de beroepsgroepenspreiding is de bedrijfsklassenspreiding van de richting KMBO-elektrotechniek kleiner dan voor metaalbewerking of voor elektrotechniek op MBO-niveau. Verder is de bedrijfsklassenspreiding voor de richtingen bouwkunde en weg- en waterbouwkunde relatief laag. Ten aanzien van het laboratoriumonderwijs valt op dat met name de richting medisch wordt gekenmerkt door een erg lage spreiding over de verschillende bedrijfsklassen.

Tabel 7.4. Bedrijfsklassenspreiding per opleidingsrichting (alleen gediplomeerde schoolverlaters)

Opleidingscluster	bedrijfsklassenspreiding
KMBO TECHNISCH	
w.v. elektrotechniek	0,79
metaalbewerking	0,87
technisch overig	0,85
MBO TECHNISCH	
w.v. bouwkunde	0,73
elektrotechniek	0,89
werktuigbouwkunde	0,91
weg- en waterbouwkunde	0,67
processtechniek	-
motorvoertuigentechniek	0,81
fijnmechanische techniek	-
laboratorium KMLO	0,85
laboratorium chemisch	0,84
laboratorium medisch	0,35
laboratorium overig	-
nautisch zeevaart	0,80
nautisch overig	-
technisch overig	0,77

Om na te gaan of de huidige werkgelegenheidssituatie van tijdelijke of meer permanente aard is, is de conjunctuurgevoeligheid van de werkgelegenheid per opleidingsrichting berekend (zie Wieling, De Grip en Van der Velden, 1992). In de afzonderlijke bedrijfssectoren is de reactie van de werkgelegenheid op conjunctuurschommelingen *in het verleden* nogal verschillend geweest, hetgeen per bedrijfssector wordt uitgedrukt in een fluctuaties-index. Vervolgens worden uit deze fluctuaties-indices voor bedrijfssectoren, fluctuaties-indices voor de verschillende opleidingsrichtingen afgeleid, door de indices van de sectoren te wegen met de aandelen van de

sectoren in de totale werkgelegenheid van het desbetreffende opleidingsrichting.

Tabel 7.5 geeft de resultaten weer van de conjunctuurindicator per opleidingsrichting. De conjunctuurgevoeligheid van de onderscheiden opleidingsrichtingen is vrij groot, hetgeen betekent dat er sprake is van een relatief instabiele werkgelegenheidssituatie. Voor de richtingen binnen het KMBO-technisch is de conjunctuurindicator groter dan twee. Voor een aantal richtingen binnen het MBO-technisch geldt hetzelfde; het gaat dan om bouwkunde, elektrotechniek, werktuigbouwkunde en weg- en waterbouwkunde. Een relatief lage conjunctuurgevoeligheid is te zien bij de richting motorvoertuigentechniek, het laboratoriumonderwijs en het nautisch onderwijs. Voor deze richtingen is de werkgelegenheidssituatie relatief stabiel.

Tabel 7.5. Conjunctuurindicator per opleidingsrichting

Opleidingscluster	conjunctuurindicator
KMBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	2,55
w.v. elektrotechniek	2,86
metaalbewerking	2,46
technisch overig	2,44
KMBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	2,17
MBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	2,00
w.v. bouwkunde	2,50
elektrotechniek	2,33
werktuigbouwkunde	2,15
weg- en waterbouwkunde	2,28
procestechniek	1,73
motorvoertuigentechniek	1,68
fijnmechanische techniek	1,97
laboratorium KML0	1,73
laboratorium chemisch	1,88
laboratorium medisch	1,71
laboratorium overig	1,60
nautisch zeevaart	1,47
nautisch overig	1,97
technisch overig	1,68
MBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	1,96

In tabel 7.6 wordt nader ingegaan op een aantal bedrijfskenmerken. Enerzijds wordt de grootte van de organisatie aangegeven en anderzijds wordt ingegaan op de geografische locatie, i.c. het aandeel van de schoolverlaters dat werkzaam is in de Randstad¹⁴. Met betrekking tot het KMBO-technisch kan worden opgemerkt dat 38% werkt in een bedrijf met een personeelsomvang van tussen de 10 en 50 personen. Respectievelijk 27% en 20% is werkzaam in een organisatie van minder dan 10 mensen en van meer dan 100 werknemers. Ten aanzien van de beide onderscheiden richtingen in het KMBO valt op dat ruim een derde van de gediplomeerden werkzaam is een bedrijf waar tussen de 10 en 50 personen werken, waarbij dit percentage voor de richting metaalbewerking iets hoger is dan voor elektrotechniek. Daarnaast werkt ongeveer 30% in een organisatie met meer dan 100 werknemers. Metaalbewerking laat in dit geval een ietwat lager percentage zien dan elektrotechniek.

14. Daarbij behoren de provincies Utrecht, Noord-Holland en Zuid-Holland tot de Randstad.

Voor het MBO-technisch geldt dat ruim een derde een baan heeft in een bedrijf met meer dan 100 werknemers, terwijl ook nog eens 30% werkt in een organisatie met tussen de 10 en 50 werknemers en 21% in een bedrijf met minder dan 10 werknemers. De verschillende opleidingsrichtingen in het MBO-technisch geven in het algemeen hetzelfde beeld te zien als de richtingen in het KMBO, dat wil zeggen een groot aandeel werkt in bedrijven met tussen de 10 en 50 werknemers of in organisaties met meer dan 100 werknemers. Daarbij vallen de richtingen elektrotechniek, weg- en waterbouwkunde, het laboratoriumonderwijs en het nautisch onderwijs op door het hoge percentage afgestudeerden dat een baan heeft in een organisatie met meer dan 100 werknemers. Voor de richtingen bouwkunde, werktuigbouwkunde en motorvoertuigentechniek is daarentegen het percentage schoolverlaters dat in een bedrijf met tussen de 10 en 50 werknemers werkt relatief groot. Bovendien vallen de richtingen motorvoertuigentechniek en nautisch (zeevaart) op doordat een kwart van de diplomabezitters in een organisatie met minder dan 10 werknemers werkt. Van de voortijdige schoolverlaters van het KMBO-technisch geeft 36% aan in een bedrijf te werken dat tussen de 10 en 50 werknemers in dienst heeft en 31% in een organisatie met minder dan 10 werknemers. Van de ongediplomeerden van het MBO-technisch komt een groot deel eveneens terecht in organisaties met een personeelsomvang van minder dan 10 werknemers of in bedrijven met tussen de 10 en 50 werknemers. Daarnaast werkt een relatief groot deel van deze schoolverlaters in een organisatie met meer dan 100 werknemers.

Tabel 7.6. Grootte van de organisatie waarin de schoolverlaters werkzaam zijn en percentage dat in Randstad werkt per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	Grootte van de organisatie					Totaal N=100%	Werkzaam in Randstad			Totaal N=100%
	< 10	10-50	50-100	≥ 100	weet niet		Rand- stad	Rand- stad	Neder- land	
KMBO TECHN. GEDIPL.	27%	38%	9%	20%	5%	255	19%	81%	0%	250
w.v. elektrotechniek	17%	34%	13%	31%	5%	64	21%	79%	0%	63
metaalbewerking	16%	38%	14%	28%	5%	58	30%	70%	0%	56
overig	38%	40%	5%	12%	5%	133	14%	86%	0%	131
KMBO TECHN. ONGEDIPL.	31%	36%	14%	14%	7%	59	32%	68%	0%	56
MBO TECHN. GEDIPL.	21%	30%	10%	35%	4%	962	39%	59%	2%	945
w.v. bouwkunde	15%	37%	15%	32%	2%	77	33%	66%	1%	77
elektrotechniek	15%	29%	10%	43%	3%	205	33%	67%	0%	198
werktuigbouwkunde	19%	36%	12%	31%	2%	163	24%	75%	1%	160
weg- en waterbouw	7%	27%	20%	41%	5%	32	35%	63%	1%	30
procestechniek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
motorvoertuigen	25%	37%	12%	23%	2%	52	22%	78%	0%	52
fijnmech.techn.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
lab. KMLO	12%	23%	12%	48%	5%	60	43%	57%	0%	61
lab. chemisch	1%	28%	8%	57%	6%	48	39%	59%	2%	46
lab. medisch	6%	16%	11%	57%	10%	40	33%	67%	0%	40
lab. overig	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart	25%	5%	8%	54%	8%	39	58%	41%	1%	36
nautisch overig	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
overig	46%	33%	7%	12%	2%	196	62%	33%	6%	194
MBO TECHN. ONGEDIPL.	23%	29%	11%	29%	8%	367	33%	66%	1%	355

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

Uit tabel 7.6 blijkt dat het aandeel schoolverlaters van het KMBO-technisch dat in de Randstad werkt ongeveer 20% bedraagt. Daarbij valt de richting metaalbewerking op, omdat van deze schoolverlaters 30% in de Randstad werkzaam is. Van het MBO-technisch heeft 39% een baan

in de Randstad. Met name de richtingen werktuigbouwkunde en motorvoertuigentechniek worden gekenmerkt door een relatief laag percentage dat in de Randstad werkt. Daarentegen is van de gediplomeerden van nautisch onderwijs meer dan de helft werkzaam in de Randstad. Van de voortijdige schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch werkt ongeveer een derde in de Randstad.

7.4. Functiekenmerken

Nadat in de twee voorafgaande paragrafen is ingegaan op de beroepen en de branches waarin de schoolverlaters op het moment van de meting werkzaam zijn, komen in deze paragraaf nog enkele andere aspecten van de uitgeoefende functies aan de orde. Allereerst wordt bepaald welk deel van de schoolverlaters een baan in loondienst heeft en vervolgens wordt voor deze groep nagegaan hoe groot het percentage is dat een vaste baan heeft. Daarnaast wordt, door naar de wekelijkse arbeidsduur te kijken, een indicatie verkregen van de mate van arbeidsparticipatie. Daarvoor wordt een onderscheid gemaakt tussen part-time en full-time banen, waarbij onder een full-time baan wordt verstaan een baan waarin men meer dan 32 uur per week werkzaam is.

Tabel 7.7. Soort aanstelling en wekelijkse arbeidsduur per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	Loondienst			Totaal			Vaste aanstelling			Totaal			Werktijd		Totaal
	ja	nee	N=100%	ja	nee	N=100%	ja	nee	N=100%	ja	nee	N=100%	full-time	part-time	
KMBO TECHN. GEDIPL.	98%	2%	253	38%	62%	249	86%	14%	258						
w.v. elektrotechniek	97%	3%	63	30%	70%	61	86%	14%	64						
metaalbewerking	100%	0%	60	52%	48%	60	95%	5%	60						
overig	98%	2%	130	35%	65%	128	83%	17%	134						
KMBO TECHN. ONGEDIPL.	100%	0%	59	63%	37%	59	93%	7%	60						
MBO TECHN. GEDIPL.	95%	5%	963	72%	28%	916	92%	8%	971						
w.v. bouwkunde	95%	5%	77	77%	23%	73	95%	5%	79						
elektrotechniek	96%	4%	206	62%	38%	198	92%	8%	206						
werktuigbouwkunde	95%	5%	163	71%	29%	155	91%	9%	163						
weg- en waterbouw	93%	7%	32	70%	30%	29	99%	1%	32						
processtechniek	-	-	-	-	-	-	-	-	-						
motorvoertuigen	91%	9%	51	66%	34%	47	94%	6%	52						
fijnmech.techn.	-	-	-	-	-	-	-	-	-						
lab. KMLO	97%	3%	61	59%	41%	59	89%	11%	62						
lab. chemisch	99%	1%	48	57%	43%	47	95%	5%	48						
lab. medisch	100%	0%	40	80%	20%	40	95%	5%	41						
lab. overig	-	-	-	-	-	-	-	-	-						
nautisch zeevaart	89%	11%	38	96%	4%	34	97%	3%	39						
nautisch overig	-	-	-	-	-	-	-	-	-						
overig	95%	5%	197	87%	13%	187	91%	9%	198						
MBO TECHN. ONGEDIPL.	95%	5%	368	46%	54%	349	79%	21%	369						

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

Bijna alle gediplomeerde schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch zijn in loondienst werkzaam. Voor het KMBO geldt dat slechts 2% niet in loondienst werkzaam is. Daarbij valt op dat de afgestudeerden van metaalbewerking zelfs allemaal in loondienst werken, terwijl 3% van de schoolverlaters van de richting elektrotechniek niet in loondienst werkt. Van de gediplomeerde MBO-ers is 95% werkzaam in loondienst, waarbij het percentage dat niet in

loondienst werkt het grootste is voor de richtingen weg- en waterbouwkunde, motorvoertuigentechniek en voor de gediplomeerden van de zeevaartscholen van het nautisch onderwijs. Het percentage dat in loondienst werkt is daarentegen voor de onderscheiden richtingen in het laboratoriumonderwijs relatief hoog. Voor de voortijdige schoolverlaters van beide opleidingsclusters komt het percentage dat niet in loondienst werkt overeen met de dat voor de gediplomeerden uit de desbetreffende clusters.

Indien van de in loondienst werkende schoolverlaters wordt bepaald welk percentage een vaste baan heeft, valt het volgende op. Van het KMBO-technisch heeft 38% een vaste baan. De richting metaalbewerking valt op doordat meer dan de helft van deze schoolverlaters een vaste baan heeft. Daarentegen is slechts 30% van de gediplomeerden van elektrotechniek in het bezit van een vaste baan. In tegenstelling tot de KMBO-ers heeft het grootste deel van de gediplomeerde schoolverlaters van het MBO-technisch wel een vaste baan, namelijk 72%. De richtingen elektrotechniek en motorvoertuigentechniek worden gekenmerkt door een relatief laag percentage dat een vaste baan heeft. Hetzelfde geldt voor een tweetal richtingen in het laboratoriumonderwijs, namelijk het KMLO en de chemische richting. Het medisch laboratorium en het nautisch (zeevaart) vertonen een relatief hoog percentage dat in het bezit is van een vaste baan. Ten aanzien van de ongediplomeerden valt op dat de voortijdige schoolverlaters van het KMBO-technisch, ten opzichte van de gediplomeerde schoolverlaters van dit opleidingscluster, vaker een vaste baan hebben. De voortijdige schoolverlaters van het MBO verkeren wat dit aspect betreft in een minder gunstige positie dan de gediplomeerden van dit opleidingscluster.

Met betrekking tot de soort baan van de schoolverlaters ten tijde van de enquête is een multivariate analyse uitgevoerd. Hierin is de kans geschat dat de werkende schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch een vaste baan hebben (voor de schattingsresultaten wordt verwezen naar tabel 2 van bijlage II). Als verklarende variabelen zijn een aantal persoonskenmerken, een aantal opleidingskenmerken, waartoe ook de vooropleiding behoort, en een aantal baankenmerken meegenomen.

Uit de schattingsresultaten blijkt dat naarmate de schoolverlaters ouder zijn de kans op een vaste baan toeneemt. Ten aanzien van de onderscheiden opleidingsrichtingen valt op dat ten opzichte van de schoolverlaters van de richting elektrotechniek op MBO-niveau de gediplomeerden van het elektrotechnisch onderwijs op KMBO-niveau alsmede de voortijdige schoolverlaters van het MBO-technisch minder vaak een vaste baan hebben. De gediplomeerden van de richtingen bouwkunde, werktuigbouwkunde, medisch laboratorium en de zeevaartscholen van het nautisch onderwijs op MBO-niveau hebben daarentegen juist vaker een vaste baan dan de gediplomeerden van het MBO-elektrotechniek. Degenen die een LBO-vooropleiding hebben, blijken vaker een vaste baan te verwerven dan degenen die een MAVO-vooropleiding hebben.

In tabel 7.7 wordt ook de verdeling tussen part-time en full-time werkende schoolverlaters gepresenteerd. Het percentage gediplomeerde schoolverlaters van het KMBO-technisch dat een full-time baan heeft, bedraagt 86%, waarbij de richting metaalbewerking wordt gekenmerkt door een percentage van 95% dat full-time werkt. Van de afgestudeerden van het MBO-technisch is 92% in het bezit van een full-time baan. Dit beeld is terug te vinden bij de

onderscheiden opleidingsrichtingen. Tabel 7.7 laat zien dat van de schoolverlaters in de richting weg- en waterbouwkunde en het nautisch onderwijs een relatief hoog percentage een full-time baan heeft, terwijl voor het KMLO geldt dat dit percentage relatief laag is. De ongediplomeerden van het KMBO-technisch hebben vaker dan de gediplomeerden van dit opleidingscluster een full-time baan. Bij het MBO-technisch is de situatie juist andersom.

In de enquête is gevraagd naar het niveau van de opleiding dat voor de uitoefening van de functie die men op het moment van de meting heeft minimaal werd vereist. Indien dit onder het daadwerkelijk gevolgde niveau ligt, wijst dat op een potentiële onderbenutting van capaciteiten bij de uitoefening van de functie. Met betrekking tot het interpreteren van de resultaten moet echter worden opgemerkt, dat het hier gaat om startfuncties, waarbij mogelijk nog doorgroeimogelijkheden naar een niveau dat aansluit bij de gevolgde opleiding aanwezig zijn. Een hoog onderbenuttingspercentage geeft echter een indicatie in de richting van een slechte marktpositie voor de desbetreffende opleiding. Aan de schoolverlaters is eveneens gevraagd welke vakrichting voor de op het moment van de meting uitgeoefende functie werd vereist. In tabel 7.8 zijn de resultaten van beide vragen opgenomen.

Tabel 7.8. Vereiste opleidingsniveau (onderbenutting) en vakrichting per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	Vereist opleidingsniveau			Totaal N=100%	Vereiste opleidingsrichting			Totaal N=100%
	lager	zelfde	hoger		eigen	andere	geen	
KMBO TECHN. GEDIPL.	39%	53%	8%	247	55%	4%	41%	249
W.V. elektrotechniek	48%	44%	8%	63	57%	2%	41%	61
metaalbewerking	53%	36%	10%	58	45%	5%	50%	58
overig	28%	66%	6%	126	59%	4%	37%	130
KMBO TECHN. ONGEDIPL.	--	--	--	--	25%	4%	72%	57
MBO TECHN. GEDIPL.	18%	80%	2%	944	69%	3%	28%	936
W.V. bouwkunde	12%	86%	2%	76	80%	1%	20%	76
elektrotechniek	18%	81%	1%	204	68%	3%	29%	199
werktuigbouwkunde	18%	81%	1%	157	63%	5%	31%	158
weg- en waterbouw	8%	90%	2%	32	80%	2%	18%	32
procestechniek	-	-	-	-	-	-	-	-
motorvoertuigen	14%	83%	3%	50	70%	4%	27%	52
fijnmech. techn.	-	-	-	-	-	-	-	-
lab. KMLO	38%	61%	2%	61	58%	4%	39%	57
lab. chemisch	8%	88%	5%	47	76%	5%	19%	47
lab. medisch	12%	78%	10%	41	79%	3%	17%	41
lab. overig	-	-	-	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart	14%	79%	6%	34	78%	1%	21%	35
nautisch overig	-	-	-	-	-	-	-	-
overig	19%	80%	1%	192	69%	1%	30%	190
MBO TECHN. ONGEDIPL.	--	--	--	--	34%	4%	63%	350

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen
-- = niet eenduidig te bepalen

Voor het meten van de onderbenutting op deze wijze zijn de gevolgde opleidingen ingedeeld in vijf niveaus¹⁵. Vervolgens is dit niveau vergeleken met de opleiding die werd vereist bij de op het moment van enquêteren uitgeoefende functie en op basis daarvan is het percentage onderbenutting vastgesteld. Er moet overigens worden opgemerkt dat onderbenutting slechts eenduidig kan worden vastgesteld voor schoolverlaters die hun opleiding met een diploma hebben verlaten. Met betrekking tot de voortijdige schoolverlaters is het namelijk niet duidelijk of de vorige afgemaakte opleiding, ofwel het aantal gevolgde schooljaren op de laatste gevolgde opleiding bepaalt of er sprake is van onderbenutting.

Van de werkende schoolverlaters van het KMBO-technisch geeft 39% van de gediplomeerden aan dat het niveau van de gevolgde opleiding te hoog is voor hun functie. De beide onderscheiden opleidingsrichtingen in het KMBO-technisch, elektrotechniek en metaalbewerking, worden gekenmerkt door een onderbenuttingspercentage van ongeveer 50%. Ten opzichte van afgestudeerden van het KMBO geeft een aanzienlijk lager percentage van de werkende MBO-ers aan dat ze worden onderbenut (18%). Tabel 7.8 laat voor de richtingen bouwkunde, weg- en waterbouwkunde, chemisch en medisch laboratorium zien dat een relatief laag percentage gediplomeerden wordt onderbenut. Het percentage schoolverlaters van het KMLO dat wordt onderbenut is daarentegen relatief groot. Daar het KMLO een tussen opleiding is binnen het MBO, zijn geen eenduidige conclusies met betrekking tot de onderbenutting van deze schoolverlaters te trekken uit de vergelijking van het niveau van de opleiding met het vereiste niveau.

Met betrekking tot het vereiste opleidingsniveau voor de gediplomeerden van het KMBO- en MBO-technisch ten tijde van de enquête is een multivariate analyse uitgevoerd. Hierin is de kans geschat dat de werkende schoolverlaters een baan hebben die qua niveau aansluit op (of hoger is dan) de gevolgde opleiding (voor de schattingsresultaten wordt verwezen naar tabel 3 van bijlage II). Als verklarende variabelen zijn een aantal persoonskenmerken, een aantal opleidingskenmerken, waartoe ook de vooropleiding behoort, en een aantal baankenmerken meegenomen.

Uit de schattingsresultaten blijkt dat naarmate de schoolverlaters ouder zijn de kans toeneemt dat zij een baan hebben die qua niveau aansluit op de gevolgde opleiding. De vrouwelijke schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch hebben eveneens vaker dan de mannelijke schoolverlaters een baan op een aansluitend niveau. Ten aanzien van de onderscheiden opleidingsrichtingen valt op dat ten opzichte van de schoolverlaters van de richting elektrotechniek op MBO-niveau de gediplomeerden van het KMBO-elektrotechniek en metaalbewerking en het KMLO vaker werkzaam zijn in een baan met een functieniveau dat lager is dan de gevolgde opleiding. Met betrekking tot de vooropleiding kan worden opgemerkt dat de schoolverlaters die reeds voor de laatst gevolgde opleiding een MBO-opleiding hebben gevolgd, een grotere kans hebben op een baan die qua functieniveau aansluit op de gevolgde opleiding.

15. De gevolgde en de vereiste opleidingen zijn als volgt naar niveau ingedeeld:

- 1 = geen opleiding of alleen lagere school
- 2 = LBO, MAVO
- 3 = KMBO, Leerlingwezen
- 4 = MBO, HAVO, VWO
- 5 = Hoger Beroepsonderwijs (HBO) en Wetenschappelijk Onderwijs (WO)

Indien de schoolverlaters tijdelijk werk hebben, is de kans dat zij in hun functie worden onderbenut groter. De schoolverlaters die in de bedrijfssectoren 'industrie', 'bouwnijverheid en installatiebedrijven', 'handel, hotel restaurantwezen, reparatiebedrijven voor gebruiksgoederen', 'zakelijke dienstverlening' en 'overige dienstverlening' werken hebben daarentegen vaker een baan op een aansluitend niveau dan de schoolverlaters die in de andere sectoren werkzaam zijn.

Met betrekking tot de vereiste vakrichting laat tabel 7.8 zien dat meer dan de helft van de gediplomeerden van het KMBO-technisch aangeeft dat hun specifieke opleidingsrichting voor de baan die men op het moment van de meting heeft, werd vereist en daarnaast geeft 41% aan dat geen specifieke richting werd vereist. De richting metaalbewerking wijkt enigszins van dit beeld af doordat er een relatief groot aantal schoolverlaters is waarvoor geldt dat er geen specifieke vakrichting werd vereist voor hun functie. Van de afgestudeerden van MBO-technisch komt ruim twee derde in een baan terecht waarvoor de gevolgde vakrichting werd vereist en voor slechts 28% van deze schoolverlaters geldt dat er geen specifieke richting werd vereist. De afgestudeerden van de richtingen bouwkunde, weg- en waterbouwkunde, chemisch en medisch laboratorium en nautisch (zeevaart) geven relatief vaak aan dat hun eigen specifieke opleidingsrichting werd vereist voor hun baan. Met betrekking tot het KMLO valt op dat een hoog percentage aangeeft dat geen specifieke vakrichting werd vereist voor de ten tijde van de meting uitgeoefende functie. De voortijdige schoolverlaters van beide opleidingsclusters worden gekenmerkt door een relatief hoog percentage dat een baan uitoefent waarvoor geen specifieke vakrichting werd vereist.

Tabel 7.9. Netto maandloon (in guldens) per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	Netto maandloon (in guldens)								Totaal N=100%
	≤ 500	501- 750	751- 1000	1001- 1250	1250- 1500	1501- 1750	1751- 2000	> 2000	
KMBO TECHN. GEDIPL.	3%	3%	21%	24%	30%	14%	3%	2%	217
w.v. elektrotechniek	9%	9%	25%	23%	23%	7%	2%	2%	56
metaalbewerking	0%	0%	13%	26%	30%	20%	9%	2%	46
overig	1%	2%	22%	23%	34%	15%	1%	3%	115
KMBO TECHN. ONGEDIPL.	0%	6%	19%	30%	26%	15%	4%	0%	47
MBO TECHN. GEDIPL.	4%	1%	3%	3%	14%	25%	37%	13%	851
w.v. bouwkunde	4%	1%	0%	2%	15%	36%	33%	7%	68
elektrotechniek	4%	2%	3%	4%	16%	28%	31%	12%	184
werktuigbouwkunde	5%	2%	1%	2%	12%	26%	37%	13%	138
weg- en waterbouw	2%	0%	0%	2%	7%	27%	44%	18%	27
procestechniek	-	-	-	-	-	-	-	-	-
motorvoertuigen	5%	3%	0%	0%	8%	29%	48%	8%	40
fijnmech.techn.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
lab. KMLO	7%	2%	4%	0%	19%	20%	43%	6%	54
lab. chemisch	4%	0%	0%	5%	7%	28%	41%	15%	45
lab. medisch	0%	2%	1%	4%	5%	19%	64%	4%	39
lab. overig	-	-	-	-	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart	3%	0%	5%	1%	6%	3%	41%	40%	35
nautisch overig	-	-	-	-	-	-	-	-	-
overig	1%	1%	6%	4%	21%	24%	32%	11%	179
MBO TECHN. ONGEDIPL.	10%	10%	20%	16%	18%	11%	9%	7%	308

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

Tot slot van deze paragraaf wordt ingegaan op het verdiende inkomen van de schoolverlaters. In

de vragenlijst is een vraag opgenomen betreffende het *netto* loon dat door de schoolverlaters wordt verdiend per maand¹⁶. Allereerst wordt in tabel 7.9 het netto maandloon per opleidingsrichting gepresenteerd. Vervolgens wordt dit netto maandinkomen met behulp van het aantal gewerkte uren omgerekend in uurlonen, hetgeen in tabel 7.10 wordt weergegeven.

Drie kwart van de gediplomeerden van het KMBO elektrotechniek verdient een netto maandloon dat ligt tussen de 750 en 1500 gulden per maand. Voor de richting metaalbewerking van het KMBO geldt dat ruim drie kwart tussen de 1000 en 1750 gulden netto per maand verdient. De afgestudeerde schoolverlaters van het MBO-technisch verdienen een hoger inkomen; het grootste deel van deze schoolverlaters heeft een netto maandinkomen dat ligt tussen de 1500 en 2000 gulden per maand. Daarnaast is er een aantal richtingen die worden gekenmerkt door een hoog percentage dat meer dan 2000 gulden per maand verdient, namelijk weg- en waterbouwkunde en met name het nautisch onderwijs.

Tabel 7.10. Netto uurloon (in guldens) per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	Netto uurloon (in guldens)								Totaal N=100%
	< 4	4-6	6-8	8-10	10-12	12-14	14-16	≥ 16	
KMBO TECHN. GEDIPL.	1%	12%	33%	36%	12%	5%	1%	0%	217
w.v. elektrotechniek	4%	21%	41%	23%	5%	5%	0%	0%	56
metaalbewerking	0%	7%	33%	48%	11%	2%	0%	0%	46
overig	0%	10%	30%	37%	16%	5%	2%	1%	115
KMBO TECHN. ONGEDIPL.	2%	15%	43%	32%	6%	2%	0%	0%	47
MBO TECHN. GEDIPL.	2%	2%	8%	31%	41%	11%	3%	3%	851
w.v. bouwkunde	2%	1%	7%	38%	40%	9%	2%	2%	68
elektrotechniek	2%	2%	10%	35%	36%	12%	2%	2%	184
werktuigbouwkunde	4%	1%	6%	32%	39%	11%	3%	3%	138
weg- en waterbouw	0%	0%	7%	26%	46%	15%	4%	2%	27
processtechniek	-	-	-	-	-	-	-	-	-
motorvoertuigen	7%	0%	3%	22%	43%	16%	4%	6%	40
fijnmech. techn.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
lab. KMO	2%	4%	9%	28%	46%	9%	2%	0%	54
lab. chemisch	0%	0%	7%	29%	45%	19%	1%	0%	45
lab. medisch	0%	0%	2%	18%	72%	8%	0%	0%	39
lab. overig	-	-	-	-	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart	0%	9%	22%	15%	29%	12%	2%	11%	35
nautisch overig	-	-	-	-	-	-	-	-	-
overig	1%	2%	8%	34%	39%	10%	4%	2%	179
MBO TECHN. ONGEDIPL.	3%	20%	29%	25%	15%	5%	1%	2%	308

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

Als er naar het uurloon wordt gekeken, blijkt dat het beeld iets verandert. Het grootste deel van de gediplomeerden van het KMBO-technisch verdient een netto inkomen tussen de 6 en 10 gulden per uur. Daarbij ligt het netto uurloon voor 36% van deze schoolverlaters tussen de 8 en 10 gulden, terwijl 33% tussen de 6 en 8 gulden per uur verdient. Van de schoolverlaters van de richting elektrotechniek verdient 85% tussen de 4 en 10 gulden per uur, waarbij het netto uurloon voor 41% tussen de 6 en 8 gulden bedraagt. Van de gediplomeerden van metaalbewerking verdient ongeveer 80% tussen de 6 en 10 gulden per uur. Het grootste deel

16. Dit netto maandloon is inclusief eventuele fooien of toeslagen, maar exclusief overwerk of vakantiegeld.

hiervan verdient tussen de 8 en 10 gulden per uur. Voor de afgestudeerden van het MBO-technisch geldt dat 41% een netto inkomen heeft dat tussen de 10 en 12 gulden per uur ligt. Daarnaast verdient 31% tussen de 8 en 10 gulden per uur. Voor de richtingen bouwkunde, elektrotechniek en werktuigbouwkunde geldt dat ongeveer een even groot aandeel tussen de 8 en 10 gulden per uur verdient als tussen de 10 en 12 gulden, namelijk 35%. Voor weg- en waterbouwkunde, motorvoertuigentechniek en het laboratoriumonderwijs geldt dat het grootste deel van de gediplomeerden een inkomen tussen de 10 en 12 gulden per uur heeft, waarbij met name het medisch laboratorium opvalt met 72%. De gediplomeerden van het nautisch onderwijs verdienen relatief vaak een uurloon dat ligt tussen de 6 en 8 gulden per uur. Met betrekking tot de voortijdige schoolverlaters kan worden opgemerkt dat de inkomensverdeling voor het KMBO-technisch niet veel verschilt van de inkomenssituatie van de gediplomeerden van dit opleidingscluster, hoewel het percentage dat tussen de 6 en 8 gulden per uur verdient hoger is dan voor de gediplomeerden. Daarentegen verkeren de ongediplomeerden van het MBO-technisch duidelijk in een minder gunstige positie wat betreft het inkomen.

Met betrekking tot het uurloon dat door de schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch ten tijde van de enquête wordt verdiend, is een multivariate analyse uitgevoerd (voor de schattingsresultaten wordt verwezen naar tabel 4 van bijlage II). Als verklarende variabelen zijn een aantal persoonskenmerken, een aantal opleidingskenmerken, waartoe ook de vooropleiding behoort, en een aantal baankenmerken meegenomen.

Uit de schattingsresultaten blijkt dat naarmate de schoolverlaters ouder zijn het uurloon hoger wordt. Ten aanzien van de onderscheiden opleidingsrichtingen valt op dat het uurloon van de gediplomeerden van het elektrotechnisch onderwijs op KMBO-niveau en van de voortijdige schoolverlaters van het KMBO lager is dan van de gediplomeerden van elektrotechnisch onderwijs op MBO-niveau. De gediplomeerden van de richting procestechiek verdienen daarentegen juist een hoger uurloon. Met betrekking tot de vooropleiding kan worden opgemerkt dat de schoolverlaters die reeds voor de laatst gevolgde opleiding een KMBO-opleiding hebben gevolgd, een lager uurloon verdienen dan schoolverlaters die een MAVO-opleiding hebben gevolgd.

De schoolverlaters die tijdelijk werk hebben of een functie hebben waarvoor geen opleidingsniveau werd vereist of een opleiding tenminste op LBO-niveau, verdienen een lager uurloon. Daarnaast is het uurloon van de schoolverlaters die in bedrijfssectoren 'bouwnijverheid' en 'handel, hotel, restaurantwezen, reparatiebedrijven voor gebruiksgoederen' werken eveneens lager.

8. KWALITATIEVE AANSLUITING VAN DE OPLEIDING

8.1. Inleiding

In dit hoofdstuk komt de kwalitatieve aansluiting aan bod. Het gaat hier om de aansluiting van zowel de functie als de vervolgopleiding op de vorig jaar afgeronde opleiding in het KMBO- en MBO-technisch. In paragraaf 8.2 wordt het oordeel van de werkende schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch over de aansluiting tussen de opleiding en de op het moment van de meting uitgeoefende functie weergegeven, terwijl in paragraaf 8.3 de aansluiting tussen de vorig jaar genoten opleiding en de vervolgopleiding die men op het moment van enquêteren volgt door de verder lerende schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch wordt beoordeeld. Hierbij dient men zich wel te realiseren dat het oordeel door deze schoolverlaters geen objectieve maatstaf is voor deze aansluitingsvraagstukken, doch dat het hier gaat om een subjectief waarde-oordeel. Alleen de gediplomeerden van het KMBO- en MBO-technisch zijn bij de beoordeling van de kwalitatieve aansluiting betrokken. Aangezien de ongediplomeerde schoolverlaters de opleiding van vorig jaar niet hebben voltooid, zou het niet juist zijn hen de aansluiting tussen deze opleiding en de ten tijde van de meting uitgeoefende baan dan wel de gevolgde vervolgopleiding te laten beoordelen.

De paragrafen 8.2. en 8.3. betreffen in de eerste plaats het algemene oordeel van de schoolverlaters over de aansluiting tussen hun opleiding van vorig jaar en hun bezigheden op het moment van enquêteren. Daarnaast zijn in deze paragrafen gegevens opgenomen waarin voor ieder opleidingscluster staat aangegeven welk percentage van de werkende en verder lerende schoolverlaters van mening is dat aan bepaalde werk- en/of studie-aspecten tijdens de door hen vorig jaar gevolgde opleiding meer aandacht moet worden besteed. Het gaat hierbij om aspecten zoals het hebben van vakken en vaktheorie, het beheersen van vreemde talen, het omgaan met apparatuur en materialen, kennis van arbeidsvoorwaarden, het samenwerken met collega's en inzicht in beroeps- en studiekeuze.

Voor het goed kunnen uitoefenen van de huidige of toekomstige werkzaamheden kunnen de schoolverlaters zelf of hun werkgevers aanvullende scholing nodig achten. Aanvullend onderwijs is één van de instrumenten om de aansluiting tussen de door de schoolverlaters gevolgde opleiding en de beroepspraktijk te verbeteren. Vandaar dat in paragraaf 8.4 wordt aangegeven hoeveel schoolverlaters ten tijde van de meting een aanvullende opleiding of cursus volgen. Bovendien wordt per opleidingsrichting aangegeven wie de kosten van deze opleiding of cursus heeft betaald. In deze paragraaf worden eveneens de resultaten voor de ongediplomeerde schoolverlaters gepresenteerd. Daarbij moet echter worden opgemerkt dat het aanvullend onderwijs voor de ongediplomeerden een andere functie kan vervullen dan voor de gediplomeerde schoolverlaters. Via aanvullende opleidingen trachten de ongediplomeerde schoolverlaters wellicht de ontbrekende kwalificaties te behalen die de gediplomeerden in principe reeds bezitten, terwijl het bij de gediplomeerden in de eerste plaats om het verwerven van extra kwalificaties gaat.

8.2. Oordeel over aansluiting tussen opleiding en beroep

Tabel 8.1 geeft het oordeel weer van de gediplomeerde en werkende schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch over de aansluiting tussen de door hen vorig jaar gevolgde opleiding en de functie die men heeft op het moment van enquêteren. Deze schoolverlaters konden kiezen uit de antwoorden: goed, voldoende, matig of slecht.

Tabel 8.1. Oordeel van de gediplomeerde werkende schoolverlaters over de aansluiting op de functie per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	Aansluiting naar baan				Totaal N=100%
	goed	voldoende	matig	slecht	
KMBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	39%	35%	15%	11%	254
w.v. elektrotechniek	43%	28%	18%	10%	60
metaalbewerking	35%	33%	12%	20%	60
overig	39%	38%	15%	8%	134
MBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	26%	47%	20%	7%	948
w.v. bouwkunde	29%	56%	11%	4%	77
elektrotechniek	18%	49%	25%	9%	201
werktuigbouwkunde	27%	47%	20%	6%	160
weg- en waterbouw	27%	51%	17%	6%	31
processtechniek	-	-	-	-	-
motorvoertuigen	26%	41%	22%	12%	50
fijnmech. techniek	-	-	-	-	-
lab. KMLO	20%	41%	25%	15%	61
lab. chemisch	37%	48%	13%	3%	47
lab. medisch	21%	42%	23%	15%	40
lab. overig	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart	38%	41%	17%	4%	39
nautisch overig	-	-	-	-	-
overig	30%	48%	15%	6%	195

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

Bijna drie kwart van de gediplomeerden van het KMBO- en MBO-technisch is tevreden over de aansluiting tussen het door hen genoten onderwijs en de ten tijde van de meting uitgeoefende functie, dat wil zeggen men vindt de aansluiting goed of voldoende. Dit geldt zowel voor het KMBO- als het MBO-technisch. De gediplomeerden van het KMBO-technisch zijn overigens wel uitgesprokener in hun mening dan de gediplomeerden van het MBO-technisch. De eerst genoemden melden namelijk relatief vaak een goede, doch ook verhoudingsgewijs vaak een slechte aansluiting van hun opleiding met de beroepspraktijk, terwijl de laatst genoemden deze aansluiting relatief vaak voldoende of matig achten. Over het algemeen zijn er slechts kleine verschillen tussen de onderscheiden opleidingsrichtingen wat betreft het oordeel over de aansluiting tussen opleiding en beroep. Bij twee opleidingsrichtingen is het percentage gediplomeerde schoolverlaters dat deze aansluiting goed of voldoende noemt echter opmerkelijk laag. Het betreft het KMLO en het medisch laboratoriumonderwijs. Daarentegen vertonen de richtingen bouwkunde en chemisch laboratorium van het MBO-technisch relatief veel tevreden schoolverlaters.

Met betrekking tot de subjectieve aansluiting tussen de gevolgde opleiding in het KMBO- en MBO-technisch en de ten tijde van de enquête uitgeoefende baan is een multivariate analyse uitgevoerd (voor de schattingsresultaten wordt verwezen naar tabel 5 van bijlage II). Als verklarende variabelen zijn een aantal persoonskenmerken, een aantal opleidingskenmerken, waartoe ook de vooropleiding behoort, en een aantal baankenmerken meegenomen.

Uit de schattingsresultaten blijkt dat er ten aanzien van de onderscheiden opleidingsrichtingen enige verschillen zijn waar te nemen betreffende de subjectieve aansluiting tussen de gevolgde opleiding en het werk. De gediplomeerden van de richtingen elektrotechniek op KMBO-niveau en bouwkunde, werktuigbouwkunde, weg- en waterbouwkunde, fijnmechanische techniek, chemisch laboratorium, 'laboratorium overig' en de zeevaartscholen op MBO-niveau hebben een positiever oordeel over de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en het werk dan de gediplomeerden van het elektrotechnisch onderwijs op MBO-niveau.

Indien de schoolverlater een tijdelijke baan heeft ten tijde van de enquête of een functie uitoefent die onder het niveau van de gevolgde opleiding ligt, dan is het oordeel over de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en het werk minder gunstig.

Zoals gezegd is eveneens nagegaan aan welke aspecten tijdens de vorig jaar afgeronde opleiding in het KMBO- en MBO-technisch meer aandacht zou moeten worden besteed naar het oordeel van de gediplomeerde schoolverlaters. Voor de overzichtelijkheid worden in tabel 8.2 alleen de resultaten per opleidingscluster vermeld.

Tabel 8.2. Percentage gediplomeerde werkende schoolverlaters dat van mening is dat meer aandacht aan de onderscheiden aspecten tijdens de opleiding moet worden besteed

Aspecten	Opleidingscluster		Totaal
	KMBO-technisch	MBO-technisch	
Vakkennis/vaktheorie	46%	36%	38%
Leren studeren	49%	25%	30%
Vreemde talen	45%	35%	37%
Met cijfers werken	62%	30%	37%
Informatica, automatisering	61%	73%	71%
Praktijkoriëntatie of stage	46%	51%	50%
Omgaan met apparatuur en materialen	56%	55%	55%
Weten hoe een bedrijf georganiseerd is	52%	51%	51%
Kennis van arbeidsvoorwaarden	65%	70%	69%
Organiseren/plannen	51%	53%	52%
Zelfstandig werken	49%	42%	43%
Commerciële kennis, verkooptechniek	28%	38%	36%
Correcte spelling/foutloos schrijven	36%	28%	30%
Een verslag of rapport schrijven	29%	28%	29%
Spreekvaardigheid	25%	30%	29%
Samenwerken met collega's	35%	25%	27%
Met mensen/klanten omgaan	43%	40%	41%
Beroepskeuze/studiekeuze	46%	44%	45%
Leren solliciteren	54%	47%	49%

Met name aan de volgende aspecten zou naar het oordeel van de werkende gediplomeerden van zowel het KMBO- als het MBO-technisch tijdens de opleiding meer aandacht moeten geschonken:

- informatica, automatisering;
- praktijkoriëntatie of stage;
- omgaan met apparatuur en materialen;

- weten hoe een bedrijf is georganiseerd;
- kennis van arbeidsvoorwaarden (CAO, wat te doen bij ontslag e.d.);
- organiseren/plannen;
- zelfstandig werken;
- met mensen/klanten omgaan;
- beroepskeuze/studiekeuze;
- leren solliciteren.

De gediplomeerden van het KMBO-technisch die zijn gaan werken, geven daarnaast relatief vaak aan dat er tijdens deze opleiding meer aandacht zou moeten zijn voor de aspecten 'vakkennis/vaktheorie', 'leren studeren', 'vreemde talen' en 'met cijfers werken'.

8.3. Oordeel over aansluiting tussen opleiding en vervolgopleiding

In tabel 8.3 staat het oordeel weergegeven van de gediplomeerde verder lerende schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch over de aansluiting tussen de door hen vorig jaar afgeronde opleiding en de door hen daarna gekozen vervolgopleiding. Ook deze schoolverlaters konden deze aansluiting goed, voldoende, matig of slecht noemen. De gediplomeerden van het KMBO-technisch zijn in vergelijking met de gediplomeerden van het MBO-technisch minder vaak tevreden over de aansluiting naar het vervolgonderwijs; 45% van de verder lerende schoolverlaters van het KMBO-technisch deze aansluiting matig of slecht, terwijl dit percentage voor het MBO-technisch slechts 18% bedraagt. Voor laatstgenoemde cluster valt op dat de gediplomeerden van weg- en waterbouwkunde relatief vaker tevreden over de aansluiting zijn.

Tabel 8.3. Oordeel van de gediplomeerde verder lerende schoolverlaters over de aansluiting op de vervolgopleiding per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	Aansluiting naar vervolgopleiding				Totaal N=100%
	goed	voldoende	matig	slecht	
KMBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	25%	30%	30%	15%	40
w.v. elektrotechniek	-	-	-	-	-
metaalbewerking	-	-	-	-	-
overig	-	-	-	-	-
MBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	38%	44%	14%	4%	841
w.v. bouwkunde	47%	40%	12%	2%	76
elektrotechniek	34%	49%	12%	5%	345
werktuigbouwkunde	36%	45%	16%	3%	220
weg- en waterbouw	57%	32%	9%	2%	25
procestechniek	43%	41%	11%	5%	28
motorvoertuigen	-	-	-	-	-
fijnmech. techniek	-	-	-	-	-
lab. KMLO	-	-	-	-	-
lab. chemisch	57%	25%	14%	4%	33
lab. medisch	-	-	-	-	-
lab. overig	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart	-	-	-	-	-
nautisch overig	-	-	-	-	-
overig	18%	50%	27%	5%	42

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

Met betrekking tot de subjectieve aansluiting tussen de gevolgde opleiding in het KMBO- en MBO-technisch en de ten tijde van de enquête gevolgde voltijd vervolgopleiding is een multivariate analyse uitgevoerd (voor de schattingsresultaten wordt verwezen naar tabel 6 van bijlage II). Als verklarende variabelen zijn een aantal persoonskenmerken en een aantal opleidingskenmerken, waartoe ook de vooropleiding behoort, meegenomen.

Uit de schattingsresultaten blijkt dat naarmate de schoolverlaters ouder zijn het oordeel over de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgopleiding minder gunstig is. De gediplomeerden van de richting elektrotechniek op KMBO-niveau nemen eveneens een minder positief standpunt in ten aanzien van de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgopleiding. Daarentegen hebben de gediplomeerden uit de richtingen bouwkunde, weg- en waterbouwkunde, chemisch laboratorium en de zeevaartschool op MBO-niveau een positiever oordeel over de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgopleiding dan de gediplomeerden van het elektrotechnisch onderwijs op MBO-niveau.

Ook de gediplomeerden van het KMBO- en MBO-technisch die verder zijn gaan leren hebben voor bijna twintig aspecten aangegeven of zij vinden dat daaraan tijdens de vorig jaar afgesloten opleiding meer aandacht zou moeten worden besteed. Voor de overzichtelijkheid worden in tabel 8.4 alleen de resultaten per opleidingscluster vermeld.

Tabel 8.4. Percentage gediplomeerde verder lerende schoolverlaters dat van mening is dat meer aandacht aan de onderscheiden aspecten tijdens de opleiding moet worden besteed

Aspecten	Opleidingscluster		Totaal
	KMBO-technisch	MBO-technisch	
Vakkennis/vaktheorie	51%	27%	28%
Leren studeren	59%	46%	46%
Vreemde talen	72%	36%	38%
Met cijfers werken	69%	43%	44%
Informatica, automatisering	58%	70%	70%
Praktijkoriëntatie of stage	10%	30%	29%
Omgaan met apparatuur en materialen	28%	35%	35%
Weten hoe een bedrijf georganiseerd is	51%	49%	49%
Kennis van arbeidsvoorwaarden	63%	59%	59%
Organiseren/plannen	48%	55%	55%
Zelfstandig werken	33%	45%	44%
Commerciële kennis, verkooptechniek	50%	37%	38%
Correcte spelling/foutloos schrijven	49%	38%	38%
Een verslag of rapport schrijven	55%	41%	42%
Spreekvaardigheid	40%	41%	41%
Samenwerken met collega's	21%	27%	27%
Met mensen/klanten omgaan	36%	37%	37%
Beroepskeuze/studiekeuze	62%	53%	53%
Leren solliciteren	53%	48%	49%

Met name aan de volgende tien aspecten zou naar het oordeel van de verder lerende gediplomeerden van zowel het KMBO- als het MBO-technisch tijdens de opleiding meer aandacht moeten geschonken:

- leren studeren;
- het werken met cijfers (wiskunde, rekenen);
- informatica, automatisering;
- weten hoe een bedrijf is georganiseerd;

- kennis van arbeidsvoorwaarden (CAO, wat te doen bij ontslag e.d.);
- organiseren/plannen;
- een verslag of rapport schrijven;
- spreekvaardigheid;
- beroepskeuze/studiekeuze;
- leren solliciteren.

Daarnaast zijn relatief veel gediplomeerden van het KMBO-technisch die verder zijn gaan leren van mening dat tijdens de opleiding meer tijd moet worden vrijgemaakt voor het aanleren van 'vreemde talen', 'vakkennis en vaktheorie' en 'commerciële kennis en verkooptechniek'. Verder blijkt uit tabel 8.4 dat slechts 10% van deze schoolverlaters meer aandacht aan praktijkoriëntatie of stage zou willen besteden. Met name bij het MBO-technisch vindt een nogal hoog percentage verder lerende gediplomeerden dat aan aspecten als 'zelfstandig werken' meer aandacht zou moeten worden geschonken.

8.4. Aanvullende opleidingen en cursussen

In tabel 8.5 is het percentage schoolverlaters van het KMBO- en MBO-technisch aangegeven dat aanvullend onderwijs volgt. Zoals gezegd zijn in deze tabel zowel de gediplomeerde als ongediplomeerde schoolverlaters betrokken. Hierbij wordt echter opgemerkt dat het aanvullend onderwijs voor de ongediplomeerden mogelijk een andere functie vervult dan voor de gediplomeerde schoolverlaters. Via aanvullende opleidingen trachten de ongediplomeerde schoolverlaters wellicht de ontbrekende kwalificaties te behalen die de gediplomeerden in principe reeds bezitten, terwijl het bij de gediplomeerden in de eerste plaats om het verwerven van extra kwalificaties gaat.

Tabel 8.5. Deelname aan aanvullende opleidingen door schoolverlaters per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	Deelname aan cursussen		Totaal N=100%
	ja	nee	
KMBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	17%	83%	433
w.v. elektrotechniek	18%	82%	125
metaalbewerking	18%	82%	112
overig	15%	85%	196
KMBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	12%	88%	110
MBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	21%	79%	2.391
w.v. bouwkunde	27%	73%	209
elektrotechniek	17%	83%	741
werktuigbouwkunde	20%	80%	517
weg- en waterbouw	29%	71%	75
processtechniek	18%	82%	54
motorvoertuigen	29%	71%	111
fijnmech. techniek	-	-	-
lab. KMLO	17%	83%	95
lab. chemisch	20%	80%	94
lab. medisch	9%	91%	49
lab. overig	-	-	-
nautisch zeevaart	18%	82%	58
nautisch overig	32%	68%	33
overig	26%	74%	313
MBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	15%	85%	974

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

Van de gediplomeerden van het KMBO-technisch neemt op het moment van de enquête 17% deel aan het aanvullende onderwijs, terwijl dit percentage voor de gediplomeerden van het MBO-technisch 21% bedraagt. Bij zowel het KMBO- als het MBO-technisch blijken de gediplomeerden vaker een aanvullende opleiding of cursus te volgen dan de ongediplomeerden. Over het algemeen zijn er slechts marginale verschillen tussen de opleidingen in het technisch onderwijs op KMBO- en MBO-niveau wat betreft het deelnamepercentage. Echter, onder de gediplomeerde schoolverlaters van het medisch laboratoriumonderwijs op MBO-niveau is de deelname naar verhouding nogal laag, terwijl de deelname onder de gediplomeerden van de MBO-opleidingsrichtingen motorvoertuigentechniek, weg- en waterbouwkunde en het nautisch onderwijs (exclusief zeevaartscholen) daarentegen juist hoog genoemd kan worden.

Tabel 8.6. Aandeel van degenen die de kosten van de desbetreffende cursus of opleiding betalen per opleidingsrichting

Opleidingsrichting	Degene die cursuskosten betaalt					Totaal N=100%
	zelf	werk- gever	beiden	zelf + familie/ kennis	ander	
KMBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	37%	47%	13%	1%	1%	70
w.v. elektrotechniek	-	-	-	-	-	-
metaalbewerking	-	-	-	-	-	-
overig	41%	41%	15%	4%	0%	27
KMBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	-	-	-	-	-	-
MBO TECHNISCH GEDIPLOMEERD	35%	39%	23%	1%	2%	490
w.v. bouwkunde	37%	38%	22%	3%	0%	56
elektrotechniek	26%	44%	28%	1%	2%	126
werktuigbouwkunde	33%	38%	28%	1%	1%	102
weg- en waterbouw	-	-	-	-	-	-
procestechniek	-	-	-	-	-	-
motorvoertuigen	45%	34%	21%	0%	0%	31
fijnmech. techniek	-	-	-	-	-	-
lab. KMO	-	-	-	-	-	-
lab. chemisch	-	-	-	-	-	-
lab. medisch	-	-	-	-	-	-
lab. overig	-	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart	-	-	-	-	-	-
nautisch overig	-	-	-	-	-	-
overig	45%	36%	15%	2%	1%	81
MBO TECHNISCH ONGEDIPLOMEERD	43%	31%	18%	4%	4%	141

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

In tabel 8.6 staat het procentuele aandeel van degene die de kosten van de betreffende cursus of opleiding voor zijn of haar rekening heeft genomen. Uit tabel 8.6 blijkt dat 37% van de gediplomeerden van het KMBO-technisch en 35% van de gediplomeerden van het MBO-technisch zelf de kosten van aanvullende cursussen betaalt. In vergelijking met de gediplomeerde schoolverlaters van het MBO-technisch betalen de voortijdige schoolverlaters vaker geheel zelf de cursus, terwijl zij minder vaak (een deel van) de kosten door de werkgever krijgen vergoed. De cursussen van de ongediplomeerde schoolverlaters worden verhoudingsgewijs wel vaker (mede)gefinancierd door de overheid of door familie of kennissen.

9. MARKTPOSITIE VAN OPLEIDINGSRICHTINGEN

In veel onderzoek waar op de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt wordt ingegaan, wordt de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters getypeerd aan de hand van slechts een enkel kengetal, zoals het werkloosheidspercentage of het gemiddelde functieniveau (zie Teulings en Webbink, 1990). Voor een evenwichtige beschouwing van de arbeidsmarktpositie is het evenwel van belang om over meerdere kernindicatoren te beschikken die de verschillende aspecten van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt belichten. In dit hoofdstuk wordt op basis van een aantal indicatoren die in de voorafgaande hoofdstukken zijn besproken, de arbeidsmarktpositie van de schoolverlaters van de onderscheiden opleidingsrichtingen besproken (zie ook De Grip, Van der Velden en Wieling, 1993).

In dit kader komen zowel *actuele* als *risico indicatoren* aan bod. De actuele indicatoren geven een beeld van de huidige aansluitingsproblematiek. Het gaat hier om indicatoren die in beginsel van jaar op jaar (sterk) kunnen variëren. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen *kwantitatieve* aansluitingsproblemen of *absorptieproblemen* enerzijds en *kwalitatieve* aansluitingsproblemen of *benuttingsproblemen* anderzijds. De kwantitatieve aansluitingsproblemen worden geïndiceerd door het werkloosheidspercentage, de kwalitatieve door het percentage werkenden met een functie beneden het opleidingsniveau ('onderbenuttingsproblemen'). De risico indicatoren karakteriseren daarentegen de risico's die de schoolverlaters van de diverse opleidingen ondervinden. Deze indicatoren belichten een aantal meer stabiele kenmerken van het marktsegment waarop men opereert. De *conjunctuurgevoeligheid* van een opleiding geeft daarbij aan hoe stabiel de werkgelegenheidssituatie is in het segment waarvoor wordt opgeleid. De *beroepsgroepenspreiding* geeft aan in hoeverre schoolverlaters afhankelijk zijn van de werkgelegenheidsontwikkeling binnen één segment, en in hoeverre er uitwijkmogelijkheden zijn naar andere beroepen.

In tabel 9.1 wordt achtereenvolgens een kwalitatieve typering gegeven van de werkloosheid, de mate van onderbenutting, de conjunctuurgevoeligheid van de werkgelegenheid en de uitwijkmogelijkheden van de schoolverlaters naar andere beroepsgroepen op een aansluitend of hoger niveau. Deze kwalitatieve typering van de geselecteerde indicatoren is bepaald met behulp van de methodiek die ook in het informatiesysteem onderwijs-arbeidsmarkt is gehanteerd (zie Wieling, De Grip en Willems, 1990). Dit maakt het mogelijk de verschillende opleidingsrichtingen op inzichtelijke wijze ten opzichte van elkaar te positioneren. De kwalitatieve typering voor de verschillende indicatoren zijn in deze rapportage toegekend op basis van de indeling die is gemaakt voor de hele breedte van het voortgezet onderwijs (zie Wieling, Van de Loo en Van der Velden, 1993). Er moet echter worden opgemerkt dat de marktpositie slechts wordt bepaald voor de gediplomeerde schoolverlaters van de onderscheiden opleidingsrichtingen, vanwege het feit dat de mate van onderbenutting en de beroepsgroepenspreiding voor beroepen op aansluitend niveau voor de voortijdige schoolverlaters niet eenduidig is te bepalen.

In de eerste twee kolommen van tabel 9.1 worden typering en gegeven van de werkloosheid en

de onderbenutting. Gezamenlijk geven deze indicatoren, zoals gezegd, een beeld van de actuele aansluitingsproblematiek voor de verschillende opleidingsrichtingen, respectievelijk in kwantitatief en kwalitatief opzicht. Het verband tussen beide indicatoren kan tweeledig zijn. Een negatief verband impliceert dat veel schoolverlaters uitwijken naar beroepen met een lager functieniveau, waardoor de werkloosheid laag is. Aan de andere kant kan er een positief verband tussen beide variabelen bestaan; de noodzaak uit te wijken naar beroepen met een lager functieniveau is immers groter wanneer schoolverlaters geen baan kunnen krijgen die qua niveau aansluit op de gevolgde opleiding. Deze tweede relatie lijkt enigszins door de tabel te worden bevestigd.

Tabel 9.1. De marktpositie van de opleidingsrichtingen (alleen voor gediplomeerden)

Opleidingsrichting	werkloosheid	onderbenutting	conjunctuur-indicator	beroepsgroepen-spreiding
KMBO TECHNISCH				
w.v. elektrotechniek	gemiddeld	hoog	hoog	gemiddeld
metaalbewerking	laag	hoog	hoog	hoog
overig	laag	laag	hoog	hoog
MBO TECHNISCH				
w.v. bouwkunde	laag	laag	hoog	gemiddeld
elektrotechniek	laag	laag	hoog	hoog
werktuigbouwkunde	laag	laag	hoog	hoog
weg- en waterbouwkunde	laag	laag	hoog	gemiddeld
processtechniek	gemiddeld	-	-	-
motorvoertuigentechniek	laag	laag	gemiddeld	hoog
fijnmechanische techniek	-	-	-	-
laboratorium KMO	laag	laag	gemiddeld	laag
laboratorium chemisch	laag	laag	hoog	laag
laboratorium medisch	laag	laag	gemiddeld	laag
laboratorium overig	-	-	-	-
nautisch zeevaart	laag	laag	gemiddeld	gemiddeld
nautisch overig	-	-	-	-
technisch overig	gemiddeld	laag	gemiddeld	hoog

* = alleen naar beroepen op aansluitend of hoger niveau
 - = geen gegevens vanwege kleine aantallen

Op basis van de relatie tussen de werkloosheidspercentages en de percentages onderbenutting kan nu een uitspraak worden gedaan over de actuele aansluiting van de schoolverlaters van de verschillende opleidingsrichtingen. Er is sprake van een slechte actuele aansluiting voor schoolverlaters uit een bepaald opleidingsrichting, indien het werkloosheidspercentage hoog is en het percentage onderbenutting eveneens. In dit geval is namelijk de kans op werk gering en als schoolverlaters werk vinden is dit vaak op een relatief laag niveau. In deze situatie bevindt zich geen van de onderscheiden opleidingsrichtingen van het KMBO- en MBO-technisch. Bij een geringe werkloosheid en een lage mate van onderbenutting kan men daarentegen spreken van een zowel in kwalitatief als in kwantitatief opzicht goede aansluiting van de opleiding op de arbeidsmarkt. De gediplomeerde schoolverlaters hebben namelijk een grote kans op werk op een aansluitend niveau. Dit betekent dat voor de onderscheiden richtingen van het MBO-technisch van een goede actuele aansluiting kan worden gesproken. Voor de richting metaalbewerking op KMBO-niveau geldt dat de werkloosheid laag is, maar dat de werkende schoolverlaters terecht komen in banen die qua functieniveau niet goed aansluiten op de gevolgde opleiding. Voor de richting KMBO-elektrotechniek geldt dat de werkloosheid gemiddeld is, maar de kans op

onderbenutting groot.

In tabel 9.1 worden eveneens typering en voor de conjunctuurindicator en de beroepsgroepenspreiding gegeven. Deze indicatoren geven een beeld van de risico's die de gediplomeerde schoolverlaters op de arbeidsmarkt ondervinden. Bij een hoge beroepsgroepenspreiding en een lage conjunctuurgevoeligheid van de werkgelegenheid nemen de gediplomeerden een gunstige positie in ten aanzien van de risico's die zij op de arbeidsmarkt ondervinden. In dit geval is de werkgelegenheidssituatie op de langere termijn relatief stabiel. Bovendien is de arbeidsmarktflexibiliteit groot, waardoor er sprake is van veel uitwijkmogelijkheden naar andere beroepen. Deze situatie doet zich bij geen van de onderscheiden richtingen voor. Bij een hoge conjunctuurgevoeligheid van de werkgelegenheid en een lage spreidingscoëfficiënt is er daarentegen sprake van veel risico's op de arbeidsmarkt voor de gediplomeerde schoolverlaters. In deze situatie is er sprake van een onzekere werkgelegenheidssituatie op langere termijn en bovendien weinig uitwijkmogelijkheden. De gediplomeerde schoolverlaters van chemisch laboratorium op MBO-niveau bevinden zich in deze positie. Met betrekking tot de overige opleidingsrichtingen kan geen eenduidige uitspraak worden gedaan omtrent de risico's die de gediplomeerden op de arbeidsmarkt ondervinden. Bij de richtingen KMBO-metaalbewerking, MBO-elektrotechniek en werktuigbouwkunde is er weliswaar sprake van een instabiele werkgelegenheidssituatie, maar de uitwijkmogelijkheden naar andere beroepen zijn groot. Aangenomen mag worden dat indien de werkgelegenheidssituatie voor deze opleidingsrichtingen op een bepaald moment ongunstig is, dit in zekere mate kan worden opgevangen doordat men kan uitwijken naar andere beroepen.

Hoewel de toekomstige arbeidsmarktperspectieven voor het MBO-technisch en technisch laboratorium slechts respectievelijk matig en redelijk zijn (zie ROA, 1992), is met name voor de opleidingsrichtingen die behoren tot het MBO-technisch de actuele aansluiting op de arbeidsmarkt relatief goed. Voor het medisch laboratorium worden goede arbeidsmarktperspectieven voorspeld, hetgeen wordt weerspiegeld in de goede actuele aansluiting. Voor een opleidingsrichting is er sprake van een relatief ongunstige positie met betrekking tot de risico's die de gediplomeerden op de arbeidsmarkt ondervinden, namelijk chemisch laboratorium. Indien nog enkele additionele indicatoren worden bekeken, kan een meer volledig beeld worden verkregen omtrent de aansluiting voor het MBO-technisch tussen de opleiding en de arbeidsmarkt. Het percentage in loondienst werkende schoolverlaters van het KMBO-technisch dat een vaste baan heeft is lager dan het aandeel van de gediplomeerden van het MBO-technisch dat een vaste baan heeft. De richtingen elektrotechniek, motorvoertuigtechniek, KMLO en chemisch laboratorium worden gekenmerkt door een relatief laag percentage dat een vaste baan heeft, terwijl medisch laboratorium en de zeevaartscholen van het nautisch onderwijs een groot aandeel vertonen dat een vaste baan heeft. Het percentage dat een full-time baan heeft is zowel voor het KMBO- als het MBO-technisch relatief hoog. Ten opzichte van de gediplomeerde MBO-ers van het technisch onderwijs geeft een groter deel van de gediplomeerden van het KMBO-technisch aan dat geen specifieke richting werd vereist voor de baan die men op het moment van de meting heeft. Voor KMBO-metaalbewerking is het percentage dat zegt dat geen specifieke richting werd gevraagd relatief hoog, terwijl voor de

richtingen bouwkunde, weg- en waterbouwkunde, chemisch en medisch laboratorium en nautisch (zeevaart) van het MBO een relatief hoog percentage aangeeft dat hun specifieke opleidingsrichting werd vereist. Ten aanzien van het inkomen neemt het KMBO-metaalbewerking een relatief gunstige positie in binnen het KMBO-technisch. Van het MBO-technisch verdienen de gediplomeerden van de richtingen elektrotechniek, werktuigbouwkunde, weg- en waterbouwkunde, chemisch laboratoriumtechniek en het nautisch onderwijs (de zeevaartscholen) het hoogste loon per maand. Het hoogste uurloon is echter terug te vinden bij weg- en waterbouwkunde, motorvoertuigentechniek en chemisch en medisch laboratoriumtechniek op MBO-niveau.

LITERATUUR

- Bacharach, M. (1970), *Biproportional Matrices & Input-Output Change*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Grip, A. de, J.A.M. Heijke (1989), Het flexibiliteitspotentieel van universitaire studierichtingen, in: *Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken*, jrg. 5, nr.4, blz. 69-81.
- Grip, A. de, R.K.W. van der Velden, M.H. Wieling (1993), De arbeidsmarktpositie van MDGO-schoolverlaters, in: *Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken* (nog te verschijnen).
- Hoof, J.J. van, J. Dronkers (1980), *Onderwijs en arbeidsmarkt*, Sociologische monografieën, Van Loghum Slaterus, Deventer.
- Laarhoven, P. van, S. Waslander (1990), *Uitstroom en bestemming MDGO-schoolverlaters: een landelijke rapportage over het RUBS-project in 1989*, RION, Groningen.
- Lodder, B.J.H., G.W.M. Ramaekers, R.K.W. van der Velden (1991), *De arbeidsmarktpositie van schoolverlaters van het economisch en administratief (K)MBO: RUBS '91*, ROA-R-1991/11, Maastricht.
- ROA (1992), *Statistische bijlage. De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 1994: actualisering 1992*, ROA-R-1992/8B, Maastricht.
- Sheldon, G. (1985), *Die berufliche und geographische Flexibilität*, Institut für Arbeitsmarkt und Berufsforschung der Bundesanstalt für Arbeit, Beitrage AB 92, Nürnberg.
- Teulings, C.N., W.O. Webbink (1990), *De bepaling van arbeidsmarktrelevantie van opleidingen*, SEO, Amsterdam.
- Warnken, J. (1986), Zur Entwicklung der "internen" Anpassungsfähigkeit der Berufe bis zum Jahre 2000. Projektionen unter den Annahmen der Wachstumsszenarien der Prognos-Studie, in: *Mitteilungen aus der Arbeitsmarkt- und Berufsforschung*, no.1, blz. 119-133.
- Wieling, M.H., A. de Grip, R.K.W. van der Velden (1992), *Indicatoren onderwijs-arbeidsmarkt technisch en economisch onderwijs (LBO en MBO)*, ROA-R-1992/4, Maastricht.
- Wieling, M.H., A. de Grip, E.J.T.A. Willems (1990), *Een systematische kwalitatieve typering van arbeidsmarktinformatie*, ROA-W-1990/8, Maastricht.
- Wieling, M.H., P.J.E. van de Loo, R.K.W. Van der Velden (1993), *Waar komen onze schoolverlaters terecht? De uitstroom en bestemming van het schooljaar 1990/1991*, LDC, Leeuwarden.

BIJLAGE I:
AANVULLENDE TABELLEN

Tabel 1. Bestemming op het moment van enquêteren per opleidingsrichting naar landsdeel

Opleidingsrichting	studie	Bestemming schoolverlaters					Totaal N=100%
		betaald werk	LLW/ In-serv	werk- loos	milit. dienst	anders	
Landsdeel Noord							
KMBO TECHN. GEDIPLOMEERD	9%	31%	25%	5%	30%	0%	64
w.v. elektrotechniek	-	-	-	-	-	-	-
metaalbewerking	-	-	-	-	-	-	-
overig	6%	26%	38%	3%	26%	0%	34
KMBO TECHN. ONGEDIPLOMEERD	-	-	-	-	-	-	-
MBO TECHN. GEDIPLOMEERD	36%	35%	2%	2%	24%	1%	577
w.v. bouwkunde	39%	42%	2%	2%	16%	0%	55
elektrotechniek	47%	22%	3%	2%	27%	0%	177
werktuigbouwkunde	41%	28%	1%	2%	26%	1%	151
weg- en waterbouw	-	-	-	-	-	-	18
procestechniek	-	-	-	-	-	-	16
motorvoertuigen	-	-	-	-	-	-	13
fijnmech. techniek	-	-	-	-	-	-	7
lab. KMLO	15%	62%	2%	9%	13%	0%	47
lab. chemisch	-	-	-	-	-	-	-
lab. medisch	-	-	-	-	-	-	-
lab. overig	-	-	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart	-	-	-	-	-	-	-
nautisch overig	-	-	-	-	-	-	-
overig	-	-	-	-	-	-	-
MBO TECHN. ONGEDIPLOMEERD	48%	25%	13%	2%	10%	2%	258
Landsdeel Oost							
KMBO TECHN. GEDIPLOMEERD	10%	31%	27%	5%	27%	0%	105
w.v. elektrotechniek	15%	26%	24%	3%	32%	0%	34
metaalbewerking	7%	30%	30%	0%	33%	0%	27
overig	9%	36%	27%	9%	18%	0%	44
KMBO TECHN. ONGEDIPLOMEERD	-	-	-	-	-	-	-
MBO TECHN. GEDIPLOMEERD	42%	30%	3%	2%	23%	0%	556
w.v. bouwkunde	41%	28%	0%	0%	30%	1%	56
elektrotechniek	50%	21%	4%	3%	22%	0%	234
werktuigbouwkunde	39%	29%	3%	1%	27%	1%	140
weg- en waterbouw	34%	39%	1%	4%	22%	0%	40
procestechniek	-	-	-	-	-	-	-
motorvoertuigen	-	-	-	-	-	-	-
fijnmech. techniek	-	-	-	-	-	-	-
lab. KMLO	-	-	-	-	-	-	-
lab. chemisch	43%	38%	3%	0%	16%	0%	33
lab. medisch	-	-	-	-	-	-	-
lab. overig	-	-	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart	-	-	-	-	-	-	-
nautisch overig	-	-	-	-	-	-	-
overig	-	-	-	-	-	-	-
MBO TECHN. ONGEDIPLOMEERD	55%	19%	14%	4%	8%	1%	155

Tabel 1. Bestemming op het moment van enquêteren per opleidingsrichting naar landsdeel, vervolg

Opleidingsrichting	studie	Bestemming schoolverlaters				andere	Totaal N=100%
		betaald werk	LLW/ In-serv	werk- loos	milit. dienst		
Landsdeel West							
KMBO TECHN. GEDIPLOMEERD	10%	37%	27%	5%	21%	0%	73
w.v. elektrotechniek	-	-	-	-	-	-	-
metaalbewerking	3%	41%	19%	6%	31%	0%	32
overig	-	-	-	-	-	-	-
KMBO TECHN. ONGEDIPLOMEERD	18%	50%	21%	0%	11%	0%	28
MBO TECHN. GEDIPLOMEERD	28%	47%	2%	2%	20%	1%	836
w.v. bouwkunde	32%	38%	1%	0%	28%	1%	57
elektrotechniek	42%	29%	2%	2%	25%	0%	189
werktuigbouwkunde	42%	28%	2%	1%	26%	1%	127
weg- en waterbouw	-	-	-	-	-	-	-
processtechniek	-	-	-	-	-	-	-
motorvoertuigen	19%	29%	3%	3%	45%	0%	33
fijnmech. techniek	-	-	-	-	-	-	-
lab. KMLO	12%	88%	0%	0%	0%	0%	25
lab. chemisch	22%	64%	0%	4%	9%	0%	33
lab. medisch	-	-	-	-	-	-	-
lab. overig	-	-	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart	-	-	-	-	-	-	-
nautisch overig	-	-	-	-	-	-	-
overig	14%	65%	2%	3%	14%	2%	286
MBO TECHN. ONGEDIPLOMEERD	38%	25%	23%	2%	11%	2%	328
Landsdeel Zuid							
KMBO TECHN. GEDIPLOMEERD	8%	27%	42%	0%	22%	0%	201
w.v. elektrotechniek	4%	20%	47%	0%	29%	0%	45
metaalbewerking	11%	36%	31%	0%	22%	0%	45
overig	9%	26%	44%	1%	19%	1%	111
KMBO TECHN. ONGEDIPLOMEERD	7%	37%	19%	4%	33%	0%	54
MBO TECHN. GEDIPLOMEERD	40%	31%	3%	1%	25%	0%	457
w.v. bouwkunde	37%	39%	0%	2%	22%	0%	41
elektrotechniek	46%	24%	2%	1%	27%	0%	157
werktuigbouwkunde	50%	24%	2%	1%	23%	0%	112
weg- en waterbouw	-	-	-	-	-	-	-
processtechniek	-	-	-	-	-	-	-
motorvoertuigen	10%	45%	12%	0%	34%	0%	65
fijnmech. techniek	-	-	-	-	-	-	-
lab. KMLO	-	-	-	-	-	-	-
lab. chemisch	-	-	-	-	-	-	-
lab. medisch	-	-	-	-	-	-	-
lab. overig	-	-	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart	-	-	-	-	-	-	-
nautisch overig	-	-	-	-	-	-	-
overig	-	-	-	-	-	-	-
MBO TECHN. ONGEDIPLOMEERD	53%	21%	15%	1%	10%	1%	266
- = geen gegevens vanwege kleine aantallen							

- = geen gegevens vanwege kleine aantallen

Tabel 2. Bestemming op het moment van enquêteren per opleidingsrichting naar vooropleiding

Opleidingsrichting	studie	Bestemming schoolverlaters				anders	Totaal N=100%
		betaald werk	LLW/ In-serv	werk- loos	milit. dienst		
Vooropleiding LBO							
KMBO TECHN. GEDIPLOMEERD	9%	33%	32%	1%	25%	0%	300
w.v. elektrotechniek	14%	28%	29%	2%	26%	0%	92
metaalbewerking	5%	36%	24%	1%	35%	0%	86
overig	8%	34%	39%	1%	17%	1%	122
KMBO TECHN. ONGEDIPLOMEERD	10%	41%	21%	3%	22%	2%	58
MBO TECHN. GEDIPLOMEERD	29%	36%	3%	2%	29%	1%	668
w.v. bouwkunde	26%	39%	2%	1%	33%	1%	83
elektrotechniek	37%	27%	4%	2%	30%	0%	298
werktuigbouwkunde	30%	33%	3%	2%	31%	1%	135
weg- en waterbouw	-	-	-	-	-	-	-
processtechniek	-	-	-	-	-	-	-
motorvoertuigen	-	-	-	-	-	-	-
fijnmech. techniek	-	-	-	-	-	-	-
lab. KMLO	-	-	-	-	-	-	-
lab. chemisch	-	-	-	-	-	-	-
lab. medisch	-	-	-	-	-	-	-
lab. overig	-	-	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart	-	-	-	-	-	-	-
nautisch overig	-	-	-	-	-	-	-
overig	12%	52%	2%	0%	29%	4%	66
MBO TECHN. ONGEDIPLOMEERD	31%	29%	23%	4%	12%	1%	307
Vooropleiding (K)MBO							
MBO TECHN. GEDIPLOMEERD	16%	46%	5%	1%	32%	0%	189
w.v. bouwkunde	-	-	-	-	-	-	-
elektrotechniek	-	-	-	-	-	-	-
werktuigbouwkunde	-	-	-	-	-	-	-
weg- en waterbouw	-	-	-	-	-	-	-
processtechniek	-	-	-	-	-	-	-
motorvoertuigen	14%	39%	9%	0%	38%	0%	99
fijnmech. techniek	-	-	-	-	-	-	-
lab. KMLO	-	-	-	-	-	-	-
lab. chemisch	-	-	-	-	-	-	-
lab. medisch	-	-	-	-	-	-	-
lab. overig	-	-	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart	-	-	-	-	-	-	-
nautisch overig	-	-	-	-	-	-	-
overig	-	-	-	-	-	-	-
MBO TECHN. ONGEDIPLOMEERD	46%	42%	4%	0%	8%	0%	26
Vooropleiding MAVO							
KMBO TECHN. GEDIPLOMEERD	10%	23%	39%	5%	24%	0%	88
w.v. elektrotechniek	-	-	-	-	-	-	-
metaalbewerking	-	-	-	-	-	-	-
overig	8%	22%	38%	4%	28%	0%	50
KMBO TECHN. ONGEDIPLOMEERD	-	-	-	-	-	-	-
MBO TECHN. GEDIPLOMEERD	41%	35%	2%	2%	20%	0%	1.126
w.v. bouwkunde	44%	35%	1%	2%	18%	0%	84
elektrotechniek	53%	21%	2%	2%	22%	0%	346
werktuigbouwkunde	45%	25%	2%	1%	25%	1%	273
weg- en waterbouw	45%	29%	0%	4%	21%	0%	36
processtechniek	54%	22%	0%	1%	23%	0%	30
motorvoertuigen	-	-	-	-	-	-	-
fijnmech. techniek	-	-	-	-	-	-	-
lab. KMLO	20%	66%	2%	2%	11%	0%	64
lab. chemisch	37%	44%	4%	1%	14%	0%	66
lab. medisch	14%	75%	4%	1%	5%	1%	35
lab. overig	-	-	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart	35%	63%	0%	0%	1%	0%	30
nautisch overig	-	-	-	-	-	-	-
overig	15%	64%	1%	2%	18%	1%	118
MBO TECHN. ONGEDIPLOMEERD	54%	20%	15%	1%	9%	1%	556

Tabel 2. Bestemming op het moment van enquêteren per opleidingsrichting naar vooropleiding, vervolg

Opleidingsrichting		studie	Bestemming schoolverlaters				Totaal N=100%	
			betaald werk	LLW/ In-serv	werk- loos	milit. dienst		anders
Vooropleiding HAVO								
MBO TECHN. GEDIPLOMEERD		43%	40%	2%	2%	12%	1%	322
W.v. bouwkunde		60%	31%	0%	0%	10%	0%	27
elektrotechniek		59%	24%	1%	2%	14%	0%	71
werktuigbouwkunde		57%	23%	1%	0%	18%	0%	76
weg- en waterbouw		-	-	-	-	-	-	-
procestechniek		-	-	-	-	-	-	-
motorvoertuigen		-	-	-	-	-	-	-
fijnmech. techniek		-	-	-	-	-	-	-
lab. KMLO		-	-	-	-	-	-	-
lab. chemisch		-	-	-	-	-	-	-
lab. medisch		-	-	-	-	-	-	-
lab. overig		-	-	-	-	-	-	-
nautisch zeevaart		-	-	-	-	-	-	-
nautisch overig		-	-	-	-	-	-	-
overig		16%	63%	5%	2%	9%	5%	84
MBO TECHN. ONGEDIPLOMEERD		69%	10%	10%	4%	4%	3%	73
- = geen gegevens vanwege kleine aantallen								

Tabel 3. Beroepsklassen en -groepen waarin de schoolverlaters werkzaam zijn per opleidingsrichting

	Percentage
KMBO technisch gediplomeerd	
<u>beroepsklasse</u>	
Elektromonteur/-reparateur ed	20%
Metselaar/timmerman/bouwvakker	16%
Loodgieter/pijpfitter/lasser ed	15%
Machinebankwerker/instrumentmaker ed	13%
Drukker ed	8%
<u>beroepsgroep</u>	
Elektriciën (aanleg/reparatie)	14%
Timmerman	12%
Auto-/motorrijwiel-/bromfietsmonteur	6%
Constructiewerker ed	6%
Loodgieter/verwarmingsmonteur ed	5%
Drukker neg	5%
KMBO techn: elektrotechniek gediplomeerd	
<u>beroepsklasse</u>	
Elektromonteur/-reparateur ed	67%
Winkelbediende/verkoper	8%
Metselaar/timmerman/bouwvakker	6%
Administratieve functie neg	5%
<u>beroepsgroep</u>	
Elektriciën (aanleg/reparatie)	44%
Elektromonteur (machines/apparaten)	9%
Winkelbediende/verkoper	8%
Elektronicamonteur (bouw/installatie)	8%
Employé magazijn/goederenexpeditie ed	5%
KMBO techn: metaalbewerking gediplomeerd	
<u>beroepsklasse</u>	
Loodgieter/pijpfitter/lasser ed	42%
Machinebankwerker/instrumentmaker ed	25%
Smid/gereedschapmaker ed	8%
Elektromonteur/-reparateur ed	5%
Lader/losser/kraanmachinist ed	5%
<u>beroepsgroep</u>	
Constructiewerker ed	24%
Machinereparateur/onderhoudsmonteur	10%
Machinebankwerker-monteur	8%
Lasser/brander/snijder ed	7%
Loodgieter/verwarmingsmonteur ed	5%
Plaatwerker ed	5%
Lader/losser/magazijnknecht ed	5%
KMBO techn: overig gediplomeerd	
<u>beroepsklasse</u>	
Metselaar/timmerman/bouwvakker	27%
Drukker ed	16%
Machinebankwerker/instrumentmaker ed	12%
Loodgieter/pijpfitter/lasser ed	10%
Voedingsmiddelen-/drankenbereider	7%
Meubelmaker/houtbewerker ed	6%
<u>beroepsgroep</u>	
Timmerman	23%
Auto-/motorrijwiel-/bromfietsmonteur	12%
Drukker neg	9%
Loodgieter/verwarmingsmonteur ed	8%
Bakker/chocolade-/suikerbewerker ed	6%
Meubelmaker (niet machinaal)	5%

KMBO technisch ongediplomeerd

beroepsklasse

Loodgieter/pijpfitter/lasser ed	17%
Metselaar/timmerman/bouwvakker	14%
Elektromonteur/-reparateur ed	10%
Winkelbediende/verkoper	7%
Machinebankwerker/instrumentmaker ed	7%
Voedingsmiddelen-/drankenbereider	5%
Ambachts-/industrieberoep neg	5%
Lader/losser/kraanmachinist ed	5%

beroepsgroep

Elektricien (aanleg/reparatie)	7%
Loodgieter/verwarmingsmonteur ed	7%
Winkelbediende/verkoper	5%
Auto-/motorrijwiel-/bromfietsmonteur	5%
Constructiewerker ed	5%
Overige ambachts-/industriefunctie	5%
Lader/losser/magazijnknecht ed	5%

MBO technisch gediplomeerd

beroepsklasse

Architect/ingenieur/tekenaar ed	16%
Elektromonteur/-reparateur ed	15%
Machinebankwerker/instrumentmaker ed	9%
Schei-/natuurkundige ed	8%
Bioloog/-chemicus/landbouwkundige ed	6%
Winkelbediende/verkoper	6%

beroepsgroep

Bouwkundig/technisch tekenaar ed	12%
Elektricien (aanleg/reparatie)	8%
Chem./fys.analist/geologisch ass. ed	7%
Botanisch-/medisch analist ed	6%
Winkelbediende/verkoper	6%

MBO techn: bouwkunde gediplomeerd

beroepsklasse

Architect/ingenieur/tekenaar ed	53%
Metselaar/timmerman/bouwvakker	19%
Leidinggevende productiepersoneel	9%

beroepsgroep

Bouwkundig/technisch tekenaar ed	31%
Bouwkundig technicus (middelbaar)	22%
Timmerman	16%
Werkmeester/hoofd productie-afdeling	9%

MBO techn: elektrotechniek gediplomeerd

beroepsklasse

Elektromonteur/-reparateur ed	56%
Architect/ingenieur/tekenaar ed	13%
Machinebankwerker/instrumentmaker ed	7%
Winkelbediende/verkoper	5%

beroepsgroep

Elektricien (aanleg/reparatie)	32%
Bouwkundig/technisch tekenaar ed	11%
Elektronicamonteur (bouw/installatie)	11%
Elektromonteur (machines/apparaten)	5%
Winkelbediende/verkoper	5%

MBO techn: werktuigbouwkunde gediplomeerd

beroepsklasse

Architect/ingenieur/tekenaar ed	27%
Machinebankwerker/instrumentmaker ed	17%
Loodgieter/pijpfitter/lasser ed	11%
Elektromonteur/-reparateur ed	8%
Administratieve functie neg	6%

<u>beroepsgroep</u>	
Bouwkundig/technisch tekenaar ed	23%
Machinereparateur/onderhoudsmonteur	8%
Elektricien (aanleg/reparatie)	6%
Constructiewerker ed	6%

MBO techn: weg- en waterbouwkunde gediplomeerd

<u>beroepsklasse</u>	
Architect/ingenieur/tekenaar ed	51%
Leidinggevende productiepersoneel	24%
Metselaar/timmerman/bouwvakker	7%

<u>beroepsgroep</u>	
Bouwkundig/technisch tekenaar ed	29%
Werkmeester/hoofd productie-afdeling	24%
Bouwkundig technicus (middelbaar)	20%
Gespecialiseerde bouwvakarbeider neg	6%

MBO techn: motorvoertuigentechniek gediplomeerd

<u>beroepsklasse</u>	
Machinebankwerker/instrumentmaker ed	49%
Elektromonteur/-reparateur ed	8%
Architect/ingenieur/tekenaar ed	8%
Administratieve functie neg	8%

<u>beroepsgroep</u>	
Auto-/motorrijwiel-/bromfietsmonteur	41%
Elektricien (aanleg/reparatie)	8%
Bouwkundig/technisch tekenaar ed	6%

MBO techn: laboratorium KMLO gediplomeerd

<u>beroepsklasse</u>	
Schei-/natuurkundige ed	47%
Bioloog/-chemicus/landbouwkundige ed	29%
Winkelbediende/verkoper	5%
Dienstverlenende functie neg	5%
Ambachts-/industrieberoep neg	5%

<u>beroepsgroep</u>	
Chem./fys.analist/geologisch ass. ed	47%
Botanisch-/medisch analist ed	29%
Winkelbediende/verkoper	5%
Dokters-/tand-/dierenartsassistenten	5%

MBO techn: laboratorium chemisch gediplomeerd

<u>beroepsklasse</u>	
Schei-/natuurkundige ed	69%
Bioloog/-chemicus/landbouwkundige ed	13%
Ambachts-/industrieberoep neg	5%

<u>beroepsgroep</u>	
Chem./fys.analist/geologisch ass. ed	69%
Botanisch-/medisch analist ed	13%

MBO techn: laboratorium medisch gediplomeerd

<u>beroepsklasse</u>	
Bioloog/-chemicus/landbouwkundige ed	77%
Schei-/natuurkundige ed	12%

<u>beroepsgroep</u>	
Botanisch-/medisch analist ed	77%
Chem./fys.analist/geologisch ass. ed	12%

MBO techn: nautisch zeevaartschool gediplomeerd

<u>beroepsklasse</u>	
Chauffeur/matroos/treinbestuurder ed	35%
Vliegtuig-/scheepsofficier	35%
Machinebankwerker/instrumentmaker ed	17%

beroepsgroep

Matroos/veerman/bootsman ed neg	35%
Kapitein/schipper/stuurman/loods ed	28%
Scheepswerktuigkundige	6%
Machinereparateur/onderhoudsmonteur	6%

MBO techn: overig gediplomeerd

beroepsklasse

Goud-/zilvermid/diamantbewerker ed	17%
Winkelbediende/verkoper	17%
Tand-/dieren-/arts/verplegende ed	11%
Meubelmaker/houtbewerker ed	11%
Architect/ingenieur/tekenaar ed	9%
Administratieve functie neg	5%
Machinebankwerker/instrumentmaker ed	5%

beroepsgroep

Goud-/zilvermid/diamantbewerker ed	17%
Winkelbediende/verkoper	17%
Opticien/orthoptist	11%
Meubelmaker (niet machinaal)	10%
Bouwkundig/technisch tekenaar ed	8%

MBO technisch ongediplomeerd

beroepsklasse

Machinebankwerker/instrumentmaker ed	13%
Elektromonteur/-reparateur ed	12%
Winkelbediende/verkoper	11%
Metselaar/timmerman/bouwvakker	6%
Loodgieter/pijpfitter/lasser ed	6%
Chaufeur/matroos/treinbestuurder ed	6%
Lader/losser/kraanmachinist ed	5%

beroepsgroep

Winkelbediende/verkoper	11%
Elektriciën (aanleg/reparatie)	8%
Auto-/motorrijwiel-/bromfietsmonteur	7%
Chaufeur/trambestuurder	5%

Tabel 4. Bedrijfsklassen waarin de schoolverlaters werkzaam zijn per opleidingsrichting

	Percentage
KMBO technisch gediplomeerd	
<u>bedrijfsklasse</u>	
Bouwnijverheid	18%
Bouwinstallatiebedrijven ed	17%
Detailhandel	10%
Grafische industrie, uitgeverijen en binderijen	9%
Metaalprod.industrie (excl.machines en transportmidd.)	7%
Machine-industrie	7%
Reparatiebedrijven voor gebruiksgoederen	7%
KMBO techn: elektrotechniek gediplomeerd	
<u>bedrijfsklasse</u>	
Bouwinstallatiebedrijven ed	42%
Elektrotechnische industrie	11%
Detailhandel	9%
Bouwnijverheid	6%
Machine-industrie	5%
Groothandel	5%
Communicatiebedrijven	5%
KMBO techn: metaalbewerking gediplomeerd	
<u>bedrijfsklasse</u>	
Metaalprod.industrie (excl.machines en transportmidd.)	24%
Machine-industrie	21%
Bouwnijverheid	10%
Transportmiddelenindustrie	9%
KMBO techn: overig gediplomeerd	
<u>bedrijfsklasse</u>	
Bouwnijverheid	28%
Grafische industrie, uitgeverijen en binderijen	17%
Detailhandel	12%
Reparatiebedrijven voor gebruiksgoederen	12%
Bouwinstallatiebedrijven ed	12%
Hout- en meubelindustrie (excl. metalen meubelen)	5%
KMBO technisch ongediplomeerd	
<u>bedrijfsklasse</u>	
Bouwnijverheid	12%
Bouwinstallatiebedrijven ed	12%
Metaalprod.industrie (excl.machines en transportmidd.)	10%
Detailhandel	9%
Reparatiebedrijven voor gebruiksgoederen	9%
Voedings- en genotmiddelenindustrie	7%
Zakelijke dienstverlening	7%
Overige dienstverlenende bedrijven	7%
Hout- en meubelindustrie (excl. metalen meubelen)	5%
MBO technisch gediplomeerd	
<u>bedrijfsklasse</u>	
Detailhandel	14%
Zakelijke dienstverlening	9%
Bouwnijverheid	8%
Bouwinstallatiebedrijven ed	7%
Gezondheids- en veterinaire diensten	6%
Machine-industrie	6%
Groothandel	5%
MBO techn: bouwkunde gediplomeerd	
<u>bedrijfsklasse</u>	
Bouwnijverheid	49%
Zakelijke dienstverlening	21%

MBO techn: elektrotechniek gediplomeerd

bedrijfsklasse

Bouwinstallatiebedrijven ed	26%
Zakelijke dienstverlening	11%
Groothandel	9%
Detailhandel	8%
Elektrotechnische industrie	8%
Communicatiebedrijven	6%
Machine-industrie	5%

MBO techn: werktuigbouwkunde gediplomeerd

bedrijfsklasse

Machine-industrie	22%
Metaalprod.industrie (excl.machines en transportmidd.)	12%
Zakelijke dienstverlening	11%
Bouwinstallatiebedrijven ed	6%
Groothandel	6%

MBO techn: weg- en waterbouwkunde gediplomeerd

bedrijfsklasse

Bouwnijverheid	44%
Zakelijke dienstverlening	27%
Openb. bestuur, defensie, wettel. sociale verz.	12%

MBO techn: motorvoertuigentechniek gediplomeerd

bedrijfsklasse

Reparatiebedrijven voor gebruiksgoederen	38%
Detailhandel	17%
Machine-industrie	13%
Wegvervoer	7%

MBO techn: laboratorium KMLO gediplomeerd

bedrijfsklasse

Gezondheids- en veterinaire diensten	26%
Chemische industrie	20%
Bedrijfs- en werkn.org.,researchinstell.,ea soc. org.	13%
Voedings- en genotmiddelenindustrie	11%
Detailhandel	10%
Openb. bestuur, defensie, wettel. sociale verz.	5%

MBO techn: laboratorium chemisch gediplomeerd

bedrijfsklasse

Chemische industrie	29%
Bedrijfs- en werkn.org.,researchinstell.,ea soc. org.	15%
Gezondheids- en veterinaire diensten	11%
Voedings- en genotmiddelenindustrie	9%
Zakelijke dienstverlening	7%
Openb. bestuur, defensie, wettel. sociale verz.	6%
Prod. en distr. van elektr., gas, water;warmtevoorz.bedr.	5%
Aardolie- en steenkoolverwerkende industrie	5%

MBO techn: laboratorium medisch gediplomeerd

bedrijfsklasse

Gezondheids- en veterinaire diensten	78%
Bedrijfs- en werkn.org.,researchinstell.,ea soc. org.	5%

MBO techn: nautisch zeevaartschool gediplomeerd

bedrijfsklasse

Zeevaart	36%
Binnenvaart	20%
Bouwnijverheid	6%
Machine-industrie	6%
Visserij	6%
Detailhandel	6%
Hulpbedrijven van het vervoer	5%

MBO techn: overig gediplomeerd

bedrijfsklasse

Detailhandel	44%
Hout- en meubelindustrie (excl. metalen meubelen)	16%
Zakelijke dienstverlening	8%
Groothandel	6%

MBO technisch ongediplomeerd

bedrijfsklasse

Detailhandel	15%
Bouwnijverheid	10%
Bouwinstallatiebedrijven ed	9%
Reparatiebedrijven voor gebruiksgoederen	8%

BIJLAGE II:

SCHATTINGSRESULTATEN MULTIVARIATE ANALYSES

Tabel 1. Schatting van de kans dat de schoolverlaters naar een voltijd vervolgopleiding gaan (probit-model)

Variabele ¹	Parameter	Standaardfout
Constante	8,68**	0,31
Leeftijd	-0,41**	0,01
Vrouw	-0,20**	0,07
Niet Nederlandse etnische groep	0,44**	0,12
Opleiding niet in de Randstad	0,15**	0,04
KMBO elektrotechniek	-1,45**	0,15
KMBO metaalbewerking	-1,98**	0,21
KMBO technisch overig	-1,89**	0,14
KMBO ongediplomeerden	-1,69**	0,17
MBO bouwkunde	-0,30**	0,07
MBO elektrotechniek	ref.	
MBO werktuigbouwkunde	-0,14**	0,05
MBO weg- en waterbouwkunde	-0,37**	0,10
MBO procestechniek	0,06	0,11
MBO motorvoertuigentechniek	-0,71**	0,18
MBO fijnmechanische techniek	-0,11	0,17
MBO laboratorium KMLO	-0,79**	0,16
MBO laboratorium chemisch	-0,31**	0,12
MBO laboratorium medisch	-1,15**	0,20
MBO laboratorium overig	-0,28*	0,12
MBO nautisch zeevaartschool	-0,44*	0,18
MBO nautisch overig	-1,18**	0,30
MBO technisch overig	-0,65**	0,11
MBO ongediplomeerden	-0,72**	0,06
<u>Vooropleiding:</u>		
LBO	-0,38**	0,04
KMBO	0,06	0,26
MBO	-0,07	0,11
MAVO	ref.	
HAVO	0,47**	0,06
VWO	0,53**	0,19
Overig	0,28	0,51
Geen diploma vooropleiding	-0,49**	0,10

n = 6397

Log-likelihood = -3396,14

** = significant op 1% niveau

* = significant op 5% niveau

1) Leeftijd is als interval-variabele opgenomen. De overige variabele betreffen dummy-variabelen.

Tabel 2. Schatting van de kans dat de werkende schoolverlaters een vaste baan hebben (probit-model)

Variabele ¹	Parameter	Standaardfout
Constante	-1,40**	0,47
Leeftijd	0,09**	0,02
Vrouw	0,16	0,10
Niet Nederlandse etnische groep	-0,22	0,17
Opleiding niet in de Randstad	-0,18	0,11
KMBO elektrotechniek	-0,77**	0,19
KMBO metaalbewerking	-0,11	0,20
KMBO technisch overig	-0,62**	0,15
KMBO ongediplomeerden	-0,03	0,21
MBO bouwkunde	0,37**	0,13
MBO elektrotechniek	ref.	
MBO werktuigbouwkunde	0,27**	0,10
MBO weg- en waterbouwkunde	0,18	0,17
MBO procestechniek	0,44	0,22
MBO motorvoertuigentechniek	-0,05	0,24
MBO fijnmechanische techniek	0,12	0,30
MBO laboratorium KMLO	-0,12	0,20
MBO laboratorium chemisch	-0,20	0,18
MBO laboratorium medisch	0,50*	0,21
MBO laboratorium overig	-0,13	0,17
MBO nautisch zeevaartschool	1,50**	0,46
MBO nautisch overig	0,07	0,37
MBO technisch overig	0,61**	0,16
MBO ongediplomeerden	-0,30**	0,11
<u>Vooropleiding:</u>		
LBO	0,18*	0,07
KMBO	-0,10	0,34
MBO	0,11	0,17
MAVO	ref.	
HAVO	-0,11	0,10
VWO	-0,29	0,32
Overig	0,13	0,52
Geen diploma vooropleiding	0,20	0,17
<u>Werksituatie:</u>		
Bedrijfssector industrie	-0,13	0,13
Bedrijfssector bouwnijverheid e.d.	-0,15	0,14
Bedrijfssector handel e.d.	-0,18	0,14
Bedrijfssector zakelijke dienstverlening	0,01	0,16
Bedrijfssector overige dienstverlening	-0,24	0,16
Werk niet in de Randstad	-0,06	0,10

n = 2232

Log-likelihood = -1307,90

** = significant op 1% niveau

* = significant op 5% niveau

1) Leeftijd is als interval-variabele opgenomen. De overige variabele betreffen dummy-variabelen.

Tabel 3. Schatting van de kans dat de werkende schoolverlaters een baan op aansluitend niveau hebben (probit-model)

Variabele ¹	Parameter	Standaardfout
Constante	- 1,61*	0,63
Leeftijd	0,11**	0,03
Vrouw	0,29*	0,13
Niet Nederlandse etnische groep	-0,30	0,22
Opleiding niet in de Randstad	0,04	0,13
KMBO elektrotechniek	-0,55**	0,19
KMBO metaalbewerking	-0,83**	0,21
KMBO technisch overig	0,03	0,17
MBO bouwkunde	0,24	0,16
MBO elektrotechniek	ref.	
MBO werktuigbouwkunde	-0,18	0,12
MBO weg- en waterbouwkunde	0,20	0,24
MBO procestechniek	-0,48	0,24
MBO motorvoertuigentechniek	-0,22	0,34
MBO fijnmechanische techniek	-0,40	0,33
MBO laboratorium KMLO	-0,86**	0,22
MBO laboratorium chemisch	0,24	0,27
MBO laboratorium medisch	-0,26	0,25
MBO laboratorium overig	0,00	0,24
MBO nautisch zeevaartschool	0,22	0,30
MBO nautisch overig	-0,11	0,39
MBO technisch overig	-0,52**	0,17
<u>Vooropleiding:</u>		
LBO	-0,15	0,09
KMBO	-0,40	0,42
MBO	0,56*	0,25
MAVO	ref.	
HAVO	0,05	0,13
VWO	0,71	0,53
Geen diploma vooropleiding	0,01	0,24
<u>Werk situatie:</u>		
Tijdelijk werk	-0,36**	0,08
Bedrijfssector industrie	0,71**	0,17
Bedrijfssector bouwnijverheid e.d.	0,41*	0,18
Bedrijfssector handel e.d.	0,37*	0,18
Bedrijfssector zakelijke dienstverlening	0,97**	0,22
Bedrijfssector overige dienstverlening	0,67**	0,21
Werk niet in de Randstad	-0,12	0,12

n = 1833
Log-likelihood = -754,28

** = significant op 1% niveau
* = significant op 5% niveau

1) Leeftijd is als interval-variabele opgenomen. De overige variabele betreffen dummy-variabelen.

Tabel 4. Schatting van het uurloon (uitgedrukt in natuurlijke logaritme) dat de werkende schoolverlaters verdienen (kleinste kwadraten methode)

Variabele ¹	Parameter	Standaardfout
Constante	1,22**	0,09
Leeftijd	0,05**	0,00
Vrouw	-0,02	0,02
Niet Nederlandse etnische groep	-0,01	0,03
Opleiding niet in de Randstad	-0,01	0,02
KMBO elektrotechniek	-0,14**	0,04
KMBO metaalbewerking	-0,04	0,04
KMBO technisch overig	0,06	0,04
KMBO ongediplomeerden	-0,09*	0,05
MBO bouwkunde	0,01	0,02
MBO elektrotechniek	ref.	
MBO werktuigbouwkunde	-0,02	0,02
MBO weg- en waterbouwkunde	0,03	0,03
MBO procestechniek	0,11**	0,04
MBO motorvoertuigentechniek	0,05	0,05
MBO fijnmechanische techniek	-0,02	0,05
MBO laboratorium KMLO	0,03	0,04
MBO laboratorium chemisch	0,04	0,03
MBO laboratorium medisch	0,06	0,04
MBO laboratorium overig	0,03	0,03
MBO nautisch zeevaartschool	-0,02	0,05
MBO nautisch overig	-0,07	0,08
MBO technisch overig	-0,02	0,03
MBO ongediplomeerden	-0,04	0,02
<u>Vooropleiding:</u>		
LBO	-0,02	0,01
KMBO	-0,19**	0,06
MBO	-0,01	0,03
MAVO	ref.	
HAVO	0,01	0,02
VWO	0,02	0,06
Overig	0,04	0,10
Geen diploma vooropleiding	0,01	0,03
<u>Werk situatie:</u>		
Geen vereist opleidingsniveau	-0,12**	0,02
Vereist opleidingsniveau is LBO	-0,10**	0,02
Vereist opleidingsniveau is leerlingwezen/KMBO	-0,04	0,03
Vereist opleidingsniveau is MAVO	-0,06	0,03
Vereist opleidingsniveau is HAVO/VWO	-0,05	0,05
Vereist opleidingsniveau is MBO	ref.	
Vereist opleidingsniveau is HBO	0,09	0,04
Tijdelijk werk	-0,06**	0,01
Bedrijfssector industrie	0,00	0,03
Bedrijfssector bouwnijverheid e.d.	-0,06*	0,03
Bedrijfssector handel e.d.	-0,10**	0,03
Bedrijfssector zakelijke dienstverlening	-0,03	0,03
Bedrijfssector overige dienstverlening	-0,04	0,03
Werk niet in de Randstad	-0,02	0,02

n = 1935

gecorrigeerde R² = 0,29

** = significant op 1% niveau

* = significant op 5% niveau

1) Leeftijd is als interval-variabele opgenomen. De overige variabele betreffen dummy-variabelen.

Tabel 5. Schatting van de subjectieve aansluiting tussen de opleiding en het werk (geordend probit-model)

Variabele ¹	Parameter	Standaardfout
Constante 1	-0,42	0,43
Constante 2	1,23**	0,04
Constante 3	2,08**	0,05
Leeftijd	-0,02	0,02
Vrouw	-0,06	0,09
Niet Nederlandse etnische groep	-0,01	0,17
Opleiding niet in de Randstad	0,00	0,09
KMBO elektrotechniek	0,52**	0,17
KMBO metaalbewerking	0,21	0,17
KMBO technisch overig	0,55**	0,13
MBO bouwkunde	0,49**	0,11
MBO elektrotechniek	ref.	
MBO werktuigbouwkunde	0,27**	0,08
MBO weg- en waterbouwkunde	0,35*	0,14
MBO procestechniek	0,19	0,18
MBO motorvoertuigentechniek	0,27	0,20
MBO fijnmechanische techniek	0,59*	0,24
MBO laboratorium KMLO	-0,12	0,17
MBO laboratorium chemisch	0,48**	0,15
MBO laboratorium medisch	-0,08	0,17
MBO laboratorium overig	0,55**	0,16
MBO nautisch zeevaartschool	0,43*	0,21
MBO nautisch overig	-0,37	0,30
MBO technisch overig	0,45**	0,12
<u>Vooropleiding:</u>		
LBO	0,08	0,06
KMBO	-0,46	0,31
MBO	-0,12	0,13
MAVO	ref.	
HAVO	-0,05	0,08
VWO	-0,44	0,25
Overig	-0,07	0,44
Geen diploma vooropleiding	0,27	0,17
<u>Werksituatie:</u>		
Onderbenutting	-0,34**	0,07
Tijdelijk werk	-0,12*	0,06
Bedrijfssector industrie	0,05	0,13
Bedrijfssector bouwnijverheid e.d.	0,14	0,14
Bedrijfssector handel e.d.	0,06	0,14
Bedrijfssector zakelijke dienstverlening	0,01	0,15
Bedrijfssector overige dienstverlening	0,30	0,16
Werk niet in de Randstad	-0,07	0,09

n = 1799

Log-likelihood = -2162,83

** = significant op 1% niveau

* = significant op 5% niveau

1) Leeftijd is als interval-variabele opgenomen. De overige variabele betreffen dummy-variabelen.

Tabel 6. Schatting van de subjectieve aansluiting tussen de opleiding en de vervolgopleiding (geordend probit-model)

Variabele ¹	Parameter	Standaardfout
Constante 1	1,48**	0,47
Constante 2	1,23**	0,04
Constante 3	2,09**	0,06
Leeftijd	-0,09**	0,02
Vrouw	-0,11	0,12
Niet Nederlandse etnische groep	0,17	0,18
Opleiding niet in de Randstad	0,02	0,06
KMBO elektrotechniek	-0,57*	0,27
KMBO metaalbewerking	-0,14	0,46
KMBO technisch overig	-1,00**	0,28
MBO bouwkunde	0,26**	0,09
MBO elektrotechniek	ref.	
MBO werktuigbouwkunde	0,03	0,06
MBO weg- en waterbouwkunde	0,49**	0,14
MBO procestechniek	0,07	0,13
MBO motorvoertuigentechniek	0,35	0,37
MBO fijnmechanische techniek	-0,23	0,24
MBO laboratorium KMLO	0,07	0,26
MBO laboratorium chemisch	0,33*	0,17
MBO laboratorium medisch	-0,02	0,37
MBO laboratorium overig	0,02	0,16
MBO nautisch zeevaartschool	0,60*	0,29
MBO nautisch overig	-0,76	0,55
MBO technisch overig	-0,25	0,18
<u>Vooropleiding:</u>		
LBO	-0,03	0,06
KMBO	0,58	0,81
MBO	0,26	0,23
MAVO	ref.	
HAVO	0,01	0,07
VWO	0,26	0,27
Overig	-0,84	0,76
Geen diploma vooropleiding	0,05	0,15

n = 1897

Log-likelihood = -2142,52

** = significant op 1% niveau

* = significant op 5% niveau

1) Leeftijd is als interval-variabele opgenomen. De overige variabele betreffen dummy-variabelen.

BIJLAGE III:

VRAGENLIJST (MBO, HAVO EN VWO) RUBS 1992

Vul je antwoord op de stippellijntjes in of kruis een hokje aan.

Let daarbij goed op naar welke vraag je verwezen wordt.

Er is steeds maar één antwoord mogelijk, tenzij anders aangegeven.

Algemeen

1. Wanneer ben je geboren? jaar: 19 maand:
2. Geslacht ☐ 1 man ☐ 2 vrouw
3. Tot welke etnische groep behoort je? ☐ 1 Nederlandse ☐ 2 Surinaamse ☐ 3 Antilliaanse ☐ 4 Turkse ☐ 5 Marokkaanse ☐ 6 Anders, namelijk:
4. Postcode huisadres (alléén de cijfers)

Opleiding schooljaar 1990/1991 (vorig jaar)

- 5 a. Volgde je in het vorig schooljaar (1990/1991) de opleiding die bovenaan deze pagina staat afgedrukt? ☐ 1 ja ☐ 2 nee, andere opleiding, namelijk:
- b. In welk jaar en in welke klas ben je aan deze opleiding begonnen? jaar: 19 klas:
- c. Heb je van deze opleiding het diploma behaald? ☐ 1 ja ☐ 2 nee, alleen deelcertificaten ☐ 3 nee, alleen theorie-examen ☐ 4 nee. In welke klas ben je met deze opleiding gestopt? klas:
- d. Op grond van welke vooropleiding ben je toegelaten tot deze opleiding? (bijv. LTS-bouw, MAVO, KMBO, MDGO-AW, LEAO-winkelpraktijk, Basisschool)
.....
- e. Heb je van deze vooropleiding het diploma behaald? ☐ 1 ja ☐ 2 nee, alleen deelcertificaten, getuigschrift of theorie-examen ☐ 3 nee

Bezigheden na het verlaten van de school

- 6 a. Heb je na het verlaten van de school betaald werk voor 12 uur of meer per week gehad? ☐ 1 ja ☐ 2 nee
(militaire dienst of vakantiewerk niet meerekenen)
- b. Hoeveel maanden ben je in totaal werkloos geweest na het verlaten van de opleiding? maanden
(laat een vakantie langer dan 2 weken buiten beschouwing)
- c. Ben je na het verlaten van de school naar een andere dagopleiding gegaan? ☐ 1 ja, namelijk de opleiding: ☐ 2 nee

Huidige bezigheden

7. Volg je op dit moment een opleiding in: ☐ 1 ja → ga door met vraag 8
- het leerlingstelsel (bijv. SOM, VEV, VAM) of ☐ 2 nee → ga door met vraag 9
- een in-service opleiding in de verpleging of verzorging (bijv. A-verpleging of zieken-verzorging)?

- 8 a. Welke opleiding in het leerlingstelsel/in-service volg je op dit moment?

 (bijv. automonteur, installatietechniek, ziekenverzorgende, A-verpleegkundige)
- b. Naam leerlingstelsel (*alléén voor personen in het leerlingwezen*):

 (bijv. ECABO, VAM, SOM (metaal), VEV (electro), OVDB (verzorging/dienstverlening), Kappers, Horeca e.d.)
- c. Verricht je naast het schoolgedeelte van de opleiding ook werk (of stage)?
☐ 1	ja, betaald werk	} → ga door met vraag 12
☐ 2	ja, werk met uitsluitend onkosten- of stagevergoeding	
☐ 3	ja, onbetaald werk	
☐ 4	nee → ga door met vraag 18	

9. Wat is op dit moment je **voornaamste** bezigheid?
☐ 1	scholier, student	→	ga door met vraag 10
☐ 2	betaald werk	→	ga door met vraag 12
☐ 3	onbetaald werk	→	ga door met vraag 11
☐ 4	huishouden	→	ga door met vraag 11
☐ 5	werkloos	→	ga door met vraag 18
☐ 6	militaire dienstplicht	→	ga door met vraag 18
☐ 7	anders, namelijk:		
		→	ga door met vraag 11
- 10a. Welke opleiding volg je op dit moment?
 (bijv. Kunstacademie, VWO, PA, HTS, HEAO)

- b. Welke vakrichting, afdeling of specialisatie doe je binnen deze opleiding? (bijv. bouw-
 kunde, bestuurlijke richting, personeelswerk)

- c. In welke gemeente volg je deze opleiding en wat is de reisafstand tot je huisadres?
- gemeente:
 reisafstand: kilometer
11. Vervul je naast de bezigheid die je bij vraag 9 hebt aangekruist, ook nog betaald werk voor 12 uur of meer per week?
☐ 1	ja → ga door met vraag 12
☐ 2	nee → ga door met vraag 18

Je huidige werk en beroep

Indien je méér dan 1 baan hebt, hebben de vragen 12 t/m 17 betrekking op de baan met de meeste uren.

- 12a. Wat voor soort (betaald) werk heb je?
☐ 1	leer-werkovereenkomst (via het leerlingwezen/in-service opleiding)
☐ 2	vaste baan
☐ 3	tijdelijke baan (incl. uitzendwerk)
☐ 4	oproepkracht of nul-uren contract
☐ 5	zelfstandige of free-lance
☐ 6	meewerkend gezinslid in bedrijf ouders/partner
☐ 7	anders, namelijk:
- b. Hoeveel uur per week werk je? (*laat overwerk buiten beschouwing; ga uit van de laatste maand*)
 uur
13. Hoe ben je aan dit werk gekomen?
Let op: maar één antwoord mogelijk!
☐ 1	via het Arbeidsbureau
☐ 2	via familie of kennissen
☐ 3	reageren op een advertentie
☐ 4	via een uitzendbureau
☐ 5	via vakantiewerk/bijbaantje
☐ 6	via stage/via de school
☐ 7	open sollicitatie/zelf aan de werkgever om werk gevraagd
☐ 8	via eerder betaald werk
☐ 9	anders, namelijk:

14 a. Hoe heet het beroep of de functie die je uitoefent? (bijv. tandartsassistente, verpleger, tuinder, groepsleidster, bouwkundig tekenaar)

b. Wat zijn je voornaamste werkzaamheden? (bijv. technisch tekenen, patiënten verzorgen, veeverzorging, boekhouden)

c. Op wat voor afdeling werk je? (bijv. administratie, montagehal, magazijn, receptie, operatiekamer)

15a. Bij wat voor bedrijf of instelling werk je? (bijv. machinefabriek, garagewerkplaats, kledingwinkel, ziekenhuis)

b. Hoeveel mensen werken er ongeveer bij dit bedrijf of deze instelling?

1 minder dan 10

2 10 tot 50

3 50 tot 100

4 100 of meer

5 weet ik niet

c. In welke plaats is dit bedrijf of deze instelling gevestigd?

16a. Welk soort opleiding werd voor jouw huidige baan vereist?

1 geen opleiding vereist of alleen lagere school

2 een lagere beroepsopleiding (bijv. LTS, Huishoudschool)

3 leerlingwezen, KMBO

4 MAVO

5 HAVO/VWO

6 een middelbare beroepsopleiding (bijv. MTS, MDGO)

7 een hogere beroepsopleiding (bijv. HTS, HEAO)

b. Werd ook nog een speciale richting vereist? (bijv. bouw of bedrijfsadministratie)

1 ja, de richting die ik zelf heb gevolgd

2 ja, een andere richting

3 nee

17a. Hoeveel verdien je in deze baan ongeveer netto ('schoon') per maand? (incl. eventuele fooien of toeslagen, zonder overwerk of vakantiegeld; ga uit van de laatste maand)

ongeveer netto gulden schoon per maand

b. Welk deel hiervan bestaat uit ploegentoeslag, gevarengeld of regelmatig extra salaris uit fooien en dergelijke?

ongeveer netto gulden schoon per maand (vul 0 in wanneer je géén toeslag of fooi krijgt)

Op zoek naar ander werk

De vragen 18 t/m 21 zijn voor iedereen bestemd

18a. Ben je op zoek naar (ander) betaald werk voor 12 uur of meer per week?

1 ja → ga door met vraag 18b

2 nee → ga door met vraag 19

b. Zo ja, hoe heb je de afgelopen 4 weken naar werk gezocht?

Let op: meerdere antwoorden mogelijk!

1 via het Arbeidsbureau

2 via familie of kennissen

3 reageren op een advertentie

4 via een uitzendbureau

5 via vakantiewerk/bijbaantje

6 via stage/via de school

7 open sollicitatie/zelf aan een werkgever om werk vragen

8 via eerder of huidig werk

9 anders, namelijk:

c. Sta je als werkzoekende ingeschreven bij het Arbeidsbureau?

1 ja

2 nee

d. Als je nu een geschikte baan zou vinden, kun je dan binnen twee weken beginnen?

1 ja

2 nee

 Registratie van Uitstroom en Bestemming van Schoolverlaters

Aanvullende opleiding of cursus

- 19a. Volg je nog een aanvullende opleiding of cursus? (*geen hobby cursus; wel bijv. bedrijfsopleiding, vakcursus, applicatiecursus*)

☐ 1 ja → ga door met vraag 19b
☐ 2 nee → ga door met vraag 20

Let op: vul hier *niet* de opleiding in die je eventueel al bij vraag 8 of 10 hebt ingevuld!

- b. Zo ja, welke opleiding of cursus?
(naam + onderwerp)

- c. Wie betaalt de kosten van deze opleiding of cursus?

☐ 1 ik zelf
☐ 2 mijn werkgever
☐ 3 ik zelf en mijn werkgever samen
☐ 4 anders, namelijk:

De opleiding achteraf bezien

20. Hoe vind je de aansluiting tussen je opleiding van vorig jaar en je huidige bezigheden (bijv. je werk of opleiding)?

☐ 1 goed
☐ 2 voldoende
☐ 3 matig
☐ 4 slecht

21. Hieronder noemen we een aantal zaken. Moet daar in de opleiding die je **vorig jaar** verlaten hebt méér of juist minder aandacht aan worden besteed?

	veel meer aandacht	iets meer aandacht	evenveel aandacht	iets minder aandacht	veel minder aandacht
a. Vakkennis/vaktheorie	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
b. Leren studeren	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
c. Vreemde talen (Engels, Duits e.d.)	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
d. Met cijfers werken (wiskunde, rekenen)	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
e. Informatica, automatisering	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
f. Praktijkoriëntatie of stage	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
g. Omgaan met apparatuur en materialen	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
h. Weten hoe een bedrijf georganiseerd is	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
i. Kennis van arbeidsvoorwaarden (CAO, wat te doen bij ontslag e.d.)	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
j. Organiseren/plannen	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
k. Zelfstandig werken	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
l. Commerciële kennis, verkooptechniek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
m. Correcte spelling/foutloos schrijven	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
n. Een verslag of rapport schrijven	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
o. Spreekvaardigheid	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
p. Samenwerken met collega's	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
q. Met mensen/klanten omgaan	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
r. Beroepskeuze/studiekeuze	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
s. Leren solliciteren	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

Opmerkingen

Ruimte voor opmerkingen over de school, het werk, de vragenlijst e.d.

.....

.....

.....

.....

Hartelijk bedankt voor het invullen.

Stuur de vragenlijst alsjeblieft zo snel mogelijk op in de antwoordenvolp.

(een postzegel is niet nodig)